

Čtenář

časopis pro knihovny

2026 / číslo
ročník 78
cena 95 Kč

4

Téma: **Knihovny a senioři**

Stárnu a stále se učím

**Generace 65+ jako čtenáři
a návštěvníci knihoven**

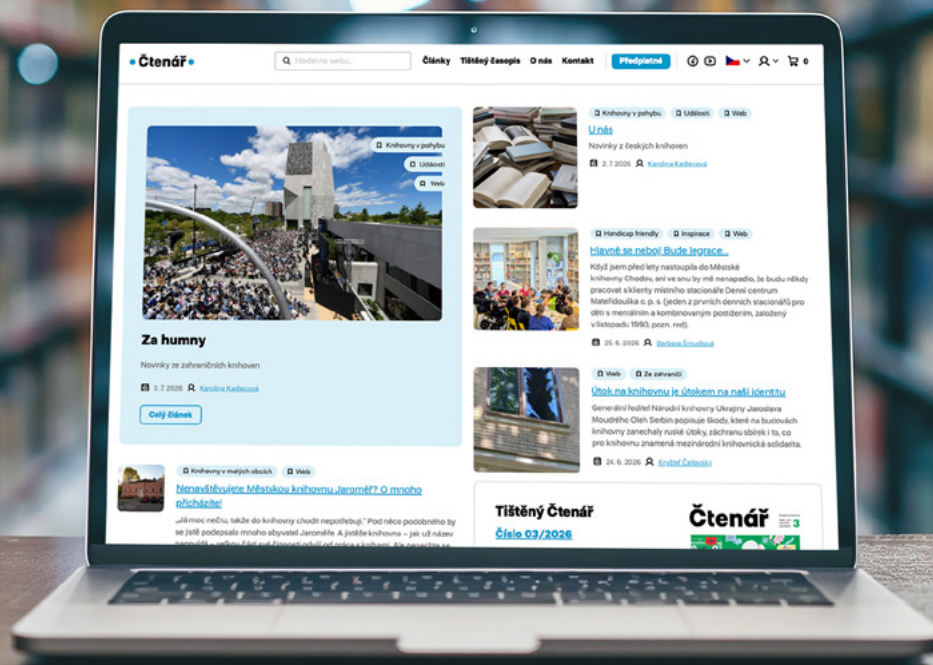
Rozhovor s Mayssou Joni

Inspirace:

**Je nás počut, slyšet, slyšac, aby nás bolo
vidieť, vidět, widać**

Ze zahraničí: **Hrad světla na Skleněné hoře**

Analýza: **S knížkou do života: ano, nebo ne?
Platová situace v českých knihovnách**

Web Čtenáře

s ještě více informacemi ze světa knihoven

- **kompletní obsah tištěných čísel**
- **bonusové materiály**
- **řada dalších článků o aktuálním dění v knihovnách**

Sledujte

www.casopisctenar.cz

casopis.ctenar

casopis_ctenar

Milé čtenářky, milí čtenáři, vážené čtenářstvo,

s vydáním předchozího čísla *Čtenáře* jsem si uvědomil, že už je to rok, co jsem převzal jeho redakci, protože v den jeho vydání uplynul rok, co se mi narodil syn, před rokem jsem připravoval „své“ první číslo, psal první editorial a společně s Pavlou Vlkovou poprvé ladil, co, jak, proč a kde má v čísle být.

Jeden jediný rok – malý zlomek našeho života. V dospělosti si už ani nestačíme všimnout, kolik se jich naskládalo na sebe, jelikož máme pocit, že ubíhají čím dál rychleji. A pak si najednou uvědomíme, že jsme se dostali do období, jemuž se ne úplně šťastně říká podzim života.

Jeden z citátů, připisovaných Johannu Wolfgangu von Goethovi, samozřejmě i v závislosti na překladu, zní: „*Zestárnout není umění, umění je to vydržet.*“ I když se nejedná o výrok, který by byl jednoznačně pozitivní, snoubí se v něm životní zkušenost, sarkasmus a smíření s nevyhnutelností stárnutí.

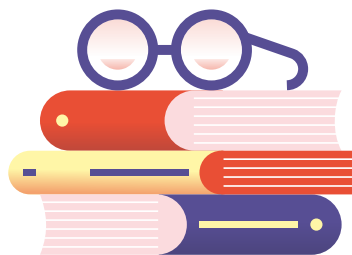
Jak pojmout téma časopisu, je vždy záludná otázka, tím spíš, že v případě stárání s sebou může nést (a nese) i negativní pocity a souvislosti. Letošní čtvrté číslo *Čtenáře* jsme se rozhodli zaměřit na roli knihoven v životě seniorů a naším cílem bylo věnovat jeho příspěvky tomu, jak generaci 65+ život usnadnit a obohatit, aby byl „stříbrný věk“ radostnější, pohodovější a také smysluplnější.

Jak už nejednou ve vztahu ke knihovnám padlo (nejen na stránkách *Čtenáře*), jejich současná společenská role není zdaleka jen o půjčování knih. Vedle dalších aktivit se stále více zaměřují i na seniory – nabízejí jim vzdělávání, společenské aktivity nebo i pomoc v každodenním životě. Řada knihoven je tak zapojena do rozvoje digitálních dovedností, pomáhá seniorům udržovat duševní aktivitu, poskytuje prostor pro setkávání a mezigenerační spolupráci. Mnohé knihovny zároveň myslí na seniory, kteří mají zdravotní omezení, a nabízejí jim například audioknihy a donáškové služby, připravují program pro klienty domovů pro seniory apod.

Tematické příspěvky tohoto čísla jsou tedy do jisté míry „opět“ výňatkem rozsáhlé problematiky a dokládají, že je v zájmu celé společnosti v knihovnách budovat zázemí pro starší lidi, dělat je přístupné a vyhledávané.

Nakonec, stříbrný bude jednou každý z nás, tak ať to stojí za to a vydržíme to s humorem, nadhledem a v kruhu té nejlepší společnosti. Ideálně knihovnické.

KRYŠTOF ČEŘOVSKÝ

Čtenář 4/2026

Vydává: Středočeská vědecká knihovna
v Kladně, příspěvková organizace,
Generála Klapálka 1641, 272 01 Kladno

Evid. č. časopisu MK ČR E 485
ISSN 0011-2321 (print)
ISSN 1805-4064 (online)

Šéfredaktor: MgA. Kryštof Čerovský
Redaktorka: PhDr. Pavla Vlková
Grafická úprava a sazba: studio Datle
Ilustrace: Anežka Součková / studio Datle

Tisk: TISKÁRNA PROTISK, s. r. o.,
Rudolfovská tř. 617
370 01 České Budějovice

Sídlo redakce (příjem inzerce a objednávky
na předplatné):
Středočeská vědecká knihovna v Kladně, p. o.
Gen. Klapálka 1641, 272 01 Kladno
tel.: 312 813 154
cerovsky@stredoceskaknihovna.cz
vlkova@stredoceskaknihovna.cz

Redakční rada: Mgr. Roman Hájek (předseda),
Bc. Kateřina Bajo, Mgr. Jana Bednářová,
Mgr. Michaela Dombrovská, Ph.D.,
Mgr. Lenka Dostálová, PhDr. Klára Ehrlich, Ph.D.,
Mgr. Martina Košanová,
PhDr. Renáta Krejčí Salátová,
PhDr. Radek Liška, Mgr. Lucie Macháčková,
Mgr. Petra Miturová, Mgr. Michaela Mrázová,
PhDr. Marie Otavová, PhDr. Vít Richter,
Mgr. et BcA. Kristýna Kavíková

Distribuce: První novinová společnost, a. s.,
Paceřická 1, 193 00 Praha 9 – Horní Počernice,
tel.: 725 438 406, jan.hofman@pns.cz;
SUWECO CZ, spol. s r. o.

Cena jednoho čísla 95 Kč
Roční předplatné 570 Kč

Předplatné pro Slovensko:
Dana Heršlová, L. K. Permanent, spol. s r. o.,
Hattalova 12, 831 03 Bratislava,
tel.: 00421-02 49 111 203,
e-mail: herslova@lkpermanent.sk

Cena jednoho čísla 4,6 €
Roční předplatné 27,6 €

Časopis vychází s podporou dotace
z programu MK ČR VÍSK 1.

Vydavatel si vyhrazuje právo zveřejnit
publikované materiály i na internetu.
Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

Číslo odevzdáno k tisku 10. 7. 2026,
vyšlo 22. 7. 2026.

Ministerstvo
kultury

Středočeský kraj

Obsah

Knihovny v pohybu

- 4 U nás / připravil ROMAN HÁJEK
- 6 Za humny / připravil ROMAN HÁJEK

Téma: Knihovny a senioři

/ sestavili: TEREZA CIMBURKOVÁ, ROMAN HÁJEK,
KRYŠTOF ČEŘOVSKÝ

- 8 Stárnu a stále se učím / JAN BARTOŠ
- 13 Generace 65+ jako čtenáři a návštěvníci knihoven / VÍT RICHTER
- 17 Naučme se pracovat s tím, že stáří je krásné: rozhovor s Mayssou Joni / ptal se ROMAN HÁJEK
- 22 Když pohádka propojuje generace / EVA MENČÍKOVÁ, ELIŠKA HAVLÍČKOVÁ
- 24 Knižní hodinka / TEREZA CIMBURKOVÁ
- 27 Jarošovské čilé seniorky / MILENA KODÝMOVÁ
- 29 Kniha do domu / PETRA JANOŠOVÁ
- 30 Mohou knihovny pomáhat předcházet demenci? / MARTINA MÁTLOVÁ
- 34 Demence není normální stáří: rozhovor s Veronikou Frühbauer / ptal se KRYŠTOF ČEŘOVSKÝ
- 38 Knihy máme v DNA: rozhovor s Ludmilou Janouškovou / ptala se TEREZA CIMBURKOVÁ

Z Knihovny knihovnické literatury

- 42 Zajímavé publikace k tématu čísla

Inspirace

- 43 Když dobrovolnictví vrací do společnosti lidskost / EVA ADAMCOVÁ
- 45 Je nás počuť, slyšet, slyšať, aby nás bolo vidieť, vidět, widať / ROMAN VEČEREC

Ze zahraničí

- 49 Hrad světla na Skleněné hoře / JAN LUKAVEC

Knihovny v novém

- 53 Městská knihovna Libochovice po rekonstrukci / KATEŘINA LAUBOVÁ, JITKA LIŠKOVÁ

Z ministerských desek

- 56 Dotační portál Ministerstva kultury: zkušenosti a doporučení / KRISTÝNA KAVÍKOVÁ

Analýza

- 58 S knížkou do života: ano, nebo ne? / ZLATA HOUŠKOVÁ
- 61 Platová situace v českých knihovnách: pohled z průzkumu 2025 / VÍT RICHTER

Historická periodika

- 65 *Moderní revue pro literaturu, umění a život* / KATEŘINA SPURNÁ
- 66 *Ratibor* a jeho místo v kulturním a politickém životě východních Čech / MARTINA OPRŠALOVÁ DAŠKOVÁ

67 Literární výročí

srpen – září / MILAN VALDEN

Contents

Libraries in motion

- 4 Over here / compiled by ROMAN HÁJEK
- 6 Over there / compiled by ROMAN HÁJEK

Topic: Libraries and the elderly

- 8 I'm getting older and still learning / *Jan Bartoš*
- 13 Generation 65+ as readers and library visitors / *Vít Richter*
- 17 Let's learn to work with the fact that old age is beautiful: interview with Mayssa Joni / conducted by ROMAN HÁJEK
- 23 When fairy tales bring generations together / *EVA MENČÍKOVÁ, ELIŠKA HAVLÍČKOVÁ*
- 25 Book hour / *TEREZA CIMBURKOVÁ*
- 27 Active seniors from Jarošov / *MILENA KODÝMOVÁ*
- 29 Bring home a book / *PETRA JANOŠOVÁ*
- 31 Can libraries help prevent dementia? / *MARTINA MÁTLOVÁ*
- 35 Dementia is not normal old age: interview with Veronika Frühbauer / conducted by KRYŠTOF ČEŘOVSKÝ
- 39 We have books in our DNA: interview with Ludmila Janoušková / conducted by *TEREZA CIMBURKOVÁ*

From the library of librarians' literature

- 42 Interesting publications on the topic in this issue

Inspiration

- 43 When volunteering brings humanity back to society / *EVA ADAMCOVÁ*
- 45 We are heard, heart, haerd so we may be seen, sjoen, saen / *ROMAN VEČEREK*

From abroad

- 49 Castle of light on a glass mountain / *JAN LUKAVEC*

Libraries afresh

- 53 Libochovice Municipal Library after reconstruction / *KATEŘINA LAUBOVÁ, JITKA LIŠKOVÁ*

From ministerial files

- 56 Ministry of Culture Subsidy Portal: experiences and recommendations / *KRISTÝNA KAVÍKOVÁ*

Analysis

- 58 Into life with a book, yes or no? / *ZLATA HOUŠKOVÁ*
- 61 The salary situation at libraries: 2025 survey findings / *VÍT RICHTER*

Historical periodicals

- 65 *Moderní revue pro literaturu, umění a život* (Modern review of literature, art and life) / *KATEŘINA SPURNÁ*
- 66 *Ratibor* and its place in the cultural and political life of Eastern Bohemia / *MARTINA OPRŠALOVÁ DAŠKOVÁ*
- 67 **Literary anniversaries**
August–September / *MILAN VALDEN*

**Nominujte svou oblíbenou
knihovnu v kategorii**

**Významný počín
v oblasti poskytování
veřejných knihovnických
a informačních služeb**

na Knihovnu roku 2026.

Ministerstvo
kultury

Více informací
naleznete na webu

[Ministerstva kultury](#) →

U nás

Vláda schválila knihovnickou trojnovelu

Zásadní krok pro zavedení elektronického povinného výtisku učinila vláda 4. května schválením návrhu novelizací tiskového zákona, zákona o neperiodických publikacích a knihovního zákona, který je souhrnně označován jako knihovnická trojnovela. Novela zavádí povinnost vydavatelů odevzdávat vybrané elektronické publikace a elektronický periodický tisk, podobně jako se to děje u tištěných dokumentů. Příjemcem a uchovatelem elektronického povinného výtisku bude zejména Národní knihovna ČR, u specifických titulů pak Knihovna a tiskárna pro nevidomé Karla Emanuela Macana. Úprava, která má zásadní význam pro uchování digitálního kulturního dědictví, se tedy nyní po dvou neúspěšných pokusech znovu vrací do legislativního procesu s poměrně slušnou šancí na prosazení do konce letošního roku. ●

Česká knihovna pokračuje, byť s méně penězi

Avizované zrušení projektu Česká knihovna se nakonec nekoná. Ministerstvo kultury po tlaku odborné veřejnosti, knihoven i nakladatelů projekt i pro rok 2026 vyhlásilo, byť s výrazně sníženým rozpočtem tři miliony korun. Změny nastaly i v podmínkách programu. Nově jsou z něj vyloučeny krajské knihovny tak, aby podpora směřovala především nejpotřebnějšími malými knihovnám. Změnil se i způsob distribuce: místo Moravské zemské knihovny budou tituly knihovnám dodávat rovnou jednotliví nakladatelé. ●

Český pavilon pro Frankfurt přenáší do světa fantazie

Koordinátoři hostování Česka na mezinárodním Frankfurtském knižním veletrhu (7.–11. října 2026) představili v červnu na tiskové konferenci v Německé národní knihovně návrh podoby českého pavilonu. Ten bude tvořit sestava oblých a měkkých nafukovacích objektů. Koncept s názvem Rozhraní imaginace, pod nímž je podepsané pražské studio JinJan, si klade za cíl přenést návštěvníky do krajiny snů a fantazie podobně jako kniha. Během programových dnů veletrhu se v pavilonu představí 75 českých autorek a autorů, budou prezentovány české překladové knihy, proběhne živé komiksové kreslení s robotem nebo videomappingová výstava české ilustrace. V pavilonu také vzniknou místa, bójky a Maják, která budou přímo komunikovat s návštěvníky, přičemž dojde i na pověstný český humor a zapojení umělé inteligence. Hostování Česka ve Frankfurtu je jednou z nejvýznamnějších příležitostí pro rozvoj a zahraniční renomé české kultury v novodobé historii, českou účast koordinuje České literární centrum při Moravské zemské knihovně v Brně. ●

Ústřední knihovnická rada zpřesnila výklad doporučení k bezplatnému půjčování e-knih

Loňské doporučení Ústřední knihovnické rady (ÚKR) pro poskytování bezplatných e-výpůjček ve veřejných knihovnách vyvolalo u části knihovnické obce pocit, že ÚKR vyzývá všechny knihovny k zahájení služby e-výpůjček. ÚKR se proto v červnu k tématu vrátila a zpřesnila, jak doporučení rozumět. Citujme z usnesení: „ÚKR na základě podnětu ze strany SDRUK konstatuje, že toto doporučení je třeba interpretovat tak, že ÚKR doporučuje, aby ty veřejné knihovny, které poskytují službu elektronického půjčování e-knih, audioknih a dalších elektronických dokumentů, tak činily bezplatně pro všechny registrované uživatele. Otázku, zda mají knihovny takové služby poskytovat, v předmětném doporučení ÚKR neřešila. ÚKR zároveň počítá s tím, že se k této problematice vrátí a bude iniciovat hlubší odbornou diskusi.“ ●

2 Václav Havel a signatáři Charty 77 ukázali světu, že odvaha mluvit pravdu může změnit dějiny. V Microsoftu věříme, že technologie mají sloužit demokratickým hodnotám, svobodě slova a uchování kulturní paměti, a jsem hluboce poctěna, že jsme se mohli zapojit do projektu, který tyto hodnoty naplňuje doslova v každém řádku,

uvedla prezidentka Microsoft Global Affairs Lisa Monaco k zahájení společného projektu Microsoftu a Národní knihovny ČR na digitalizaci děl signatářů Charty 77 a samizdatové literatury. K 50. výročí od založení občanské iniciativy Charta 77, vystupující proti porušování lidských a občanských práv v ČSSR, se tak často unikátní dokumenty související s činností autorů a editorů kolem Charty 77 i se samizdatovým prostředím dočkají systematické digitalizace a zpřístupnění veřejnosti v souladu s autorským zákonem. Projekt probíhá ve dvou fázích. Do června 2026 bude dokončena vstupní fáze digitalizace vydaných děl autorů a editorů spojených s Chartou 77. Druhá fáze, plánovaná od července 2026 do června 2027, se zaměří nejen na samizdatovou literaturu samotnou, ale též i na digitalizaci děl autorů spojených s Chartou 77, a to nejen v českých vydáních. Financování první fáze zajišťuje Microsoft Open Innovation Center, jež podpoří i jeho propagaci. ●

Na fotografii zleva: Tomáš Foltýn, Vojtěch Halama, Lisa Monaco, Simon Liepold a Michal Stachník / Zdroj: Národní knihovna ČR

Předsedou SDRUK zůstává Tomáš Řehák

Sdružení knihoven si na valné hromadě v dubnu zvolilo novou radu. Ta na svém zasedání 16. června potvrdila jako předsedu ředitele Městské knihovny v Praze Tomáše Řeháka. Stejně zůstává i obsazení dalších pozic: místopředsedkyní je ředitelka pardubické krajské knihovny Radomíra Kodetová, tajemnicí ředitelka třinecké knihovny Martina Wolna. V kandidátském projevu Tomáš Řehák mimo jiné zdůraznil, že jednou z hlavních rolí SDRUK je být partnerem ředitelů a manažerů knihoven. ●

Nová příručka pro muzejní a galerijní knihovny

Knihovnický institut NK ČR vydal novou příručku Štěpánky Běhalové, Aleny Petruželkové a Marie Šedé *Knihovna v muzeu a galerii*. Nabízí praktické nástroje pro pracovníce a pracovníky muzejních a galerijních knihoven, stejně jako inspiraci k tomu, jak z knihovny udělat silnou a viditelnou součást mateřské instituce. Jak ostatně píší autoři v předmluvě: „Získat podporu odborníků, veřejnosti, partnerů i vedení a neztratit se z veřejného prostoru je stále aktuálnější.“ ●

publikace
[ke stažení zde](#)

Krise v Knihovně Václava Havla

Na čelných pozicích zpravodajských serverů se v květnu i červnu držela Knihovna Václava Havla, byť ne úplně způsobem, kterým by si to její zakladatelé přáli. Dlouhodobé napětí uvnitř instituce pečující o odkaz prvního českého prezidenta vyústilo v odchod dlouhodobých sponzorů, rezignaci většiny správní rady i výpovědi kompletního týmu zaměstnanců, kterým vadil nekoncepční přístup ředitele knihovny Tomáše Sedláčka (ve funkci je od března 2025). Spolupráci na projektu nakonec ukončila i držitelka osobnostních práv na Havlovo dílo Dagmar Havlová. V době uzávěrky *Čtenáře* probíhaly pokusy o záchranu či transformaci instituce, výsledek ovšem nebyl znám. ●

Začaly práce na designu procesu, kterým vznikne nová koncepce knihoven

Stávající koncepce rozvoje knihoven v České republice je sice „s výhledem“ do roku 2030, reálně se však s koncem její platnosti počítá v roce 2027. A zdá se, že její nástupce vznikne podstatně jiným způsobem než dosavadní koncepční

dokumenty. Ústřední knihovnická rada na svém červnovém zasedání posvětila postup přípravy designu toho, jak by se koncepce měla tvořit. V průběhu letošního roku tak s podporou grantu z VISK 1 vznikne pod vedením expertů ze

společnosti Culture&Arts Planning jízdní řád pro tvorbu koncepce. Samotná tvorba je v plánu v roce 2027. Počítá se přitom s širokou participací zástupců různých typů knihoven a dalších aktérů, aby koncepce co nejvíce reflektovala jejich potřeby. Tématem strategických a koncepčních dokumentů a různými pohledy na vývoj oboru v příštích letech se zabýval také červnový seminář CASLIN. ●

Za humny

Poslání knihoven je ohroženo. Nejen kvůli rozpočtovým škrtům nebo cenzuře, ale také v důsledku méně nápadné krize: právním a tržním podmínkám, které systematicky omezují schopnost knihoven plnit jejich základní funkci,

upozorňuje iniciativa Knowledge Rights 21, sdružující čtveřici mezinárodních asociací pohybujících se v oblasti knihovnictví, vzdělávání a kulturního dědictví (IFLA, LIBER, SPARC Europe a Arcadia). Poukazuje na to, že v současných podmínkách je poskytování licencí na zpřístupnění digitálních zdrojů informací na libovůli vydavatelů – a veřejné knihovny se k licencím často nedostanou, mimo jiné proto, že zákonné výjimky z autorského práva zpravidla pamatují jen na školy. Stále častější je tak situace, kdy knihovny nemohou poskytnout službu, kvůli které vznikly. Knowledge Rights 21 vydala v únoru akční plán advokačních aktivit s motem *Let Libraries Be Libraries* (Nechte knihovny být knihovnami). Na přelomu dubna a května pak byla spuštěna platforma pro systematické mapování případů, kdy nastavení systému brání knihovnám plnit jejich komunitní roli. ●

[Více zde](#) →

Európska knižnica na Orave

Oravská knižnica Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne otevřela začátkem května Európsku knižnicu, společný projekt knihovny a Europe Direct Žilinský kraj. Smyslem projektu je shromažďovat a zpřístupňovat literaturu ve všech 24 oficiálních jazycích Evropské unie a ze všech členských států – a ukázat tak na kulturní pestrost evropského společenství. Pozoruhodný projekt se zrodil v hlavě ředitele oravské knihovny Romana Večerka, který jím chtěl mimo jiné ukázat, že i v osmnáctitisícovém městě na středním Slovensku může vzniknout knihovna s mezinárodním přesahem. Druhým podstatným cílem je seznámit zejména mladé lidi s naší „evropskou rodinou“. Většinu titulů do Európskej knižnice se podařilo získat darem. ●

5 podnětů pro posílení svobody projevu od německých knihovníků

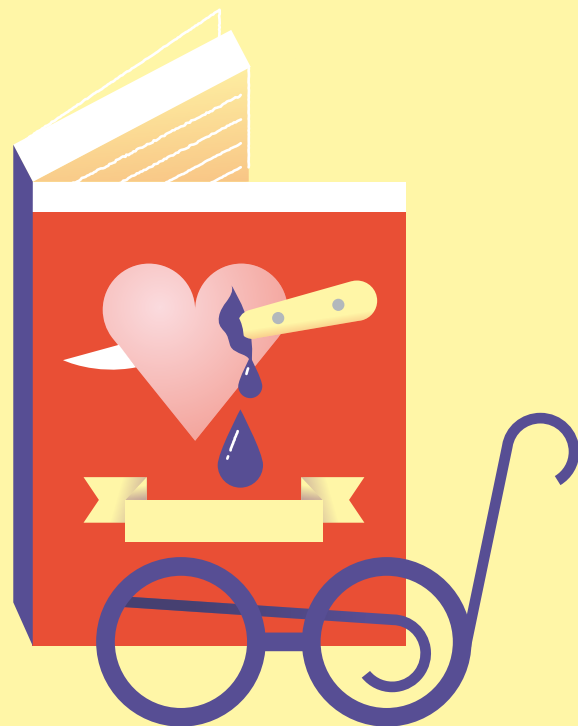
Německé profesní spolky zastupující knihovny (Deutscher Bibliotheksverband) a knihkupce a nakladatele (Börsenverein des Deutschen Buchhandels) sestavily u příležitosti Týdne svobody projevu společný apel na posílení svobody projevu, nabádající politiky k přijetí konkrétních opatření. Reagují tím na sílící výskyt cílených dezinformací a podkopávání důvěry ve spolehlivé zdroje informací, které ovlivňují veřejné mínění a narušují svobodnou demokratickou diskusi. Ta přitom představuje jeden ze základních kamenů knižní kultury.

Autoři vyzývají politiky:

1. k systematickému a účinnému posílení podpory čtenářství,
2. k posilování mediální gramotnosti,
3. ke zvýšenému důrazu na odpovědnost mediálních platform za šíření dezinformací,
4. k posilování otevřených kulturních prostorů a zajištění politicky nezávislého financování,
5. k podpoře vzdělávání v oblasti právní ochrany proti dezinformacím. ●

Připravil ROMAN HÁJEK

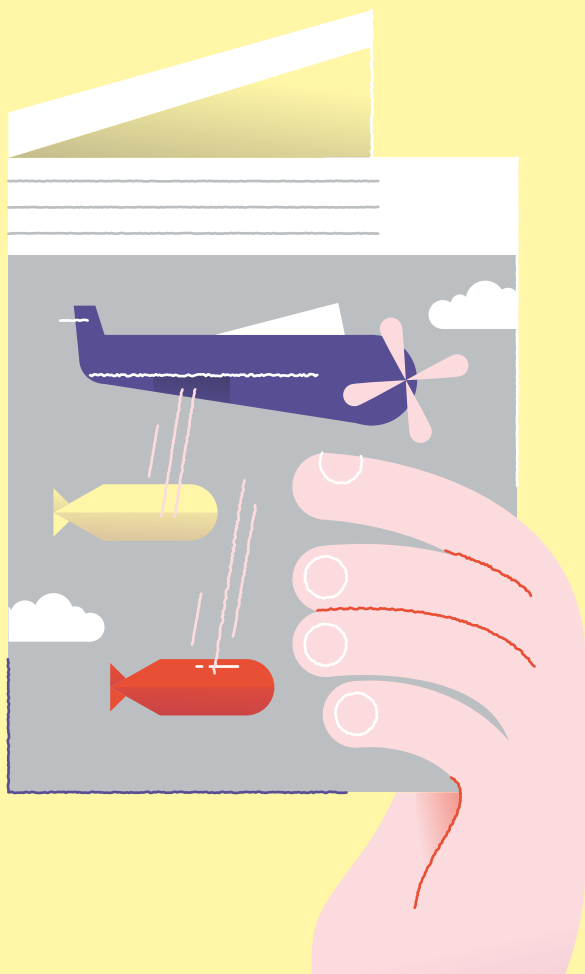
Knihovny a senioři

Vzájemný vztah seniorů a knihoven je významnou součástí komunitního života snad každé větší či menší obce a obě strany tak mají k sobě blízko. Knihovny starším lidem nabízejí nejen přístup ke knihám a informacím, ale též prostor, kde se mohou setkávat, vzdělávat a nalézt pomoc ve světě, jemuž možná nejen kvůli svému vysokému věku přestávají rozumět. Zároveň jim knihovny nabízí možnost aktivně trávit svůj volný čas. Pro mnoho seniorů je tak knihovna důležitým, leckdy možná i jediným místem, které podporuje jejich zájmy, sociální kontakty a chuť po vědění.

Provázanost vztahu knihoven a seniorů je natolik bohatá, že se ho tematický celek tohoto čísla **Čtenáře** ani zdaleka nesnaží obsáhnout. Nahlíží do jejich společného světa, nabízí zkušenosti a inspiraci a přináší odpovědi na některé otázky související s jejich vzájemnou důležitostí.

Téma sestavili:
TEREZA CIMBURKOVÁ
ROMAN HÁJEK
KRYŠTOF ČEŘOVSKÝ

Stárnu a stále se učím

Vzdělávání ve stáří a role knihoven

JAN BARTOŠ / jan.bartos@elpida.cz

Když senior přijde na kurz chytrého telefonu, často nepřichází kvůli telefonu. Když se zapisuje do jazykového kurzu, nejde mu jen o slovíčka. A když se chce naučit zacházet s umělou inteligencí, nesnaží se jen držet krok s trendem. Za těmito rozhodnutími bývá touha zůstat součástí světa, který se mu začíná vzdalovat.

Česká společnost stárne rychleji než většina Evropy. Délka života se prodlužuje a přibývá let, která lidé prožijí po odchodu do důchodu. Podle demografických odhadů bude do roku 2050 každý třetí z nás starší pětadesáti let. Stáří už dávno není krátká závěrečná kapitola. Je to samostatná životní etapa, která může trvat dvacet i třicet let a přináší vlastní výzvy, ztráty i příležitosti. Seniorů rychle přibývá, jenže kapacity univerzit třetího věku, komunitních center i knihoven rostou pomaleji. O to víc záleží na tom, kdo a jak se starší generaci věnuje. Velká část téhle tiché odpovědnosti dnes leží právě na knihovnách a komunitních centrech.

Třetí dějství

Spisovatel Philip Roth kdysi popsal stáří obrazem, který se těžko zapomíná: nepřichází prý jako návštěva. Přichází jako okupace. Jednoho dne se člověk probudí a zjistí, že tělo, které ho nosilo celá desetiletí, jako by patřilo někomu jinému, pomalejšímu a křehčímu. O stáří přitom často přemýšlíme ve starých kategoriích. Jako o čase odpočinku, ústupu a pozvolného vyvazování ze světa. Zkušenost lidí, kteří se seniory pracují každý den, ale ukazuje něco jiného. Stáří není pasivní stav, je to období intenzivních proměn.

Člověk v něm přichází o role, které ho po desítky let definovaly. Končí kariéra, jež dávala dnům strukturu i rytmus. Děti žijí vlastní životy. Mizí kolegové, kteří tvořili přirozenou sociální síť, a s nimi i pocit potřebnosti, jenž se zdál samozřejmý. Není divu, že si mnozí kladou otázku, která ve vyšším věku zaznívá stále naléhavěji: kdo jsem teď, když už nejsem tím, kým jsem byl

většinu života? A právě tady začíná skutečný význam vzdělávání. Pozdní věk se přitom v leccems podobá náročnému dálkovému pochodu, kde už není místo pro zbytečnou zátěž. Člověk odkládá kariérní masky i staré role a ponechává si jen to podstatné.

Zatímco stárnutí je nezvratný biologický fakt, samotné stáří je z velké části společenský konstrukt, dohoda. Jedna z definic říká, že stáří začíná tehdy, kdy člověka považuje za starého jeho okolí. Přitom datum narození samo o sobě neřekne nic o tom, jak člověk žije, co dokáže ani jak přemýšlí. Dva lidé stejného věku mohou obývat úplně jiné světy. Jeden se smiřuje s ústupem ze života a křehne, druhý nabírá nový dech a plánuje pouť do Santiaga nebo se zapisuje na italštinu.

Propast nejen digitální

Vzdělávání ve vyšším věku je nástrojem samostatnosti. Pomáhá člověku udržet kontrolu nad vlastními penězi, vlastním zdravím i vlastními rozhodnutími ve chvíli, kdy se stále víc běžných věcí přesouvá na monitor počítače a telefonu. Jak vážné to dnes je, ukazují čísla. V Česku zhruba 700 tisíc seniorů internet vůbec nepoužívá, což znamená, že většina z nich je fakticky odříznutá od úřadů, bank a dalších služeb. Digitální vyloučení dávno přestalo být jen technickou nepříjemností. Stalo se ohrožením občanských práv. Příčinou přitom zřídka bývá nedostatek rozumu, mnohem častěji je to strach z techniky a zažitá přesvědčení, že „na tohle už je člověk starý“. Knihovník, který tuto zeď pomáhá překonat, nedělá kurz klikání. Vrací člověku roli svéprávního občana.

K téže samostatnosti patří i porozumění vlastnímu zdraví. Kdo rozumí tomu, jak působí jeho léky a co obsahuje jeho lékařská zpráva, přestává být pasivním pacientem v čekárně. Stává se partnerem svého lékaře a ztrácí úzkost z neznáma. I tento detail rozhoduje o tom, jak dlouho zůstane člověk soběstačný. Rozdíl v průměrném dožití mezi českými regiony dosahuje až sedmi a půl roku a velkou měrou ho určuje sociální postavení a přístup k informacím. Délku i kvalitu života totiž držíme z velké části ve vlastních rukou. Geny o ní rozhodují jen zhruba z jedné třetiny.

Jako vzdělavatelé seniorů nesmíme zapomínat, že se mění i samotná motivace k učení. V produktivním věku bývá vzdělávání spojené s výkonem a kariérou. Ve stáří nastupuje

Setkání seniorů na konci školního roku na Zahradní slavnosti Elpidy / Foto: archiv Elpidy

zvědavost, chuť porozumět světu a zkoušet věci prostě proto, že člověka zajímají. Psycholog Abraham Maslow tuhle fázi popisoval jako dobu, kdy člověk konečně nemusí nikomu nic dokazovat. Může se učit latinu jen tak, malovat bez ambice vystavovat nebo pozorovat hvězdy bez diplomu. Tato svoboda v učení přitom není žádným moderním objevem; že touha po poznání s věkem neumírá, věděli už ve starověku. Athénský zákonodárce Solón to vystihl už před dvěma a půl tisíci lety, když prohlásil: „*Stárnu a stále se učím mnoho nového.*“

Současné neurovědy ukazují, že schopnost učit se ve stáří nemizí, jen se proměňuje. Starší mozek sice zpracovává nové informace pomaleji, zato exceluje v práci s kontextem a v propojování souvislostí. Tam, kde mladší člověk vsadí na rychlost, využije starší svůj širší rozhled. Pokud si však má mozek i v pokročilém věku vytvářet nová propojení, vyžaduje úplně nové podněty. To, co už dávno bezpečně umíme, ho nechává v klidu. Člověka, který celý život počítal rovnice, další sudoku nijak nezatíží. Skutečným impulsem pro něj bude kurz zpěvu, španělštiny nebo digitální fotografie.

Právě v okamžiku, kdy si jako začátečníci připadáme nejistí a trochu směšní, totiž v mozku vznikají nejcennější nová nervová spojení. Učení tak buduje takzvanou kognitivní rezervu, což je mentální polštář, který dokáže nástup příznaků demence prokazatelně odsunout o několik let. To platí obzvláště pro studium cizích jazyků. Pokud knihovny pořádají kurzy, dělají pro starší generaci mnohem víc než jen předávání nových znalostí. Pomáhají jim chránit zdraví mozku a pro každého seniora jsou důkazem, že stále patří do společnosti a nikdo ho neodepsal.

Nové vazby

Vzdělávání seniorů nelze redukovat na pouhé předávání znalostí. Tím nejnaléhavějším motivem bývá osamělost. V odborných debatách se často mluví o digitálním vyloučení nebo finanční gramotnosti, méně už o tom, pro jak velké množství starších lidí je největším nepřítelem prosté ticho. Ticho prázdného bytu, ve kterém není komu zavolat ani komu vyprávět obyčejné radosti dne. Sociální izolace ohrožuje v Česku odhadem až 800 tisíc seniorů, zhruba třetinu celé generace. Pro mnohé z nich se pravidelný kurz stává jednou z mála příležitostí, jak vyjít mezi lidi.

Tento fakt potvrzuje i nejdéle běžící výzkum lidského života, Harvardská studie dospělého vývoje, která sleduje stejné lidi nepřetržitě od roku 1938. Její současný ředitel, psychiatr Robert Waldinger, shrnuje hlavní zjištění jednoznačně: o spokojený a zdravý život se ze všeho nejvíc zaslouží kvalita mezilidských vztahů, nikoli peníze, kariéra nebo sláva. Samota navíc není jen psychologicky nepříjemná. Psycholožka Julianne Holt-Lunstadová její destruktivní účinek na organismus přirovnává k vykouření patnácti cigaret denně.

Mnoho seniorů sice přijde na první lekci kvůli konkrétnímu tématu, na ty další už ale často kvůli lidem. V tom spočívá jeden z největších přínosů komunitního vzdělávání. Vedle vědomostí dává vzniknout vztahům, bez kterých se zdravé stárnutí neobejde. Kurz digitálních dovedností sice po pár týdnech skončí, ale nová přátelství mohou přetrvat roky. Pro lidi, kteří ztratili partnera nebo se jejich sociální okruh zúžil,

Senioři mají zájem poznávat sociální sítě i umělou inteligenci

Foto: archiv Elpidy

představuje vzdělávací skupina přirozený prostor pro navázání nových vazeb. Krásně to ilustrují momenty po závěrečné lekci, kdy se lidé nemají k odchodu, vyměňují si telefonní čísla a domlouvají si společnou kávu. Vybrané téma jim dalo prvotní odvahu a smysl se potkat, ale tím hlavním přínosem se pro ně nakonec stali ti druzí.

Právě proto mají knihovny výjimečné postavení, protože patří k jednomu z mála míst, kde se učení přirozeně setkává s živou komunitou. Ve světě, který přesouvá většinu služeb na internet, tato role neustále roste a knihovna se stává sociálním zázemím obce. Moderní společnost rozdělila generace do oddělených světů, děti tráví dny ve školách, dospělí v zaměstnání a senioři doma. Z knihovny se stalo jedno z posledních míst, kde se tyto světy stále přirozeně propojují, jako je tomu ve finských knihovnách, kde v praxi funguje takzvaný *käanteinen mentorointi* neboli obrácený mentoring, při němž mladí lidé pomáhají starším spoluobčanům s digitálními technologiemi a sami si tím rozšiřují obzory. Na podobném principu stojí i česká iniciativa Moudrá síť Moudré Sovičky.

Neviditelný muž v zadní řadě

Každý, kdo organizuje vzdělávání seniorů, zná jednu pozoruhodnou statistiku. V mnoha kurzech tvoří ženy osmdesát, devadesát i pětadesát procent účastníků, zatímco muži chybějí. Nebývá to nedostatkem zvědavosti. Častěji jde o dědictví generace, která spojovala mužskou identitu s výkonem, profesí a soběstačností. Odchod do důchodu pak pro část z nich znamená ztrátu role, se kterou se těžko vyrovnávají.

Zatímco ženy si sociální sítě obvykle udržují i po konci kariéry, muži bývají víc závislí na pracovním prostředí. Když zmizí práce, mizí s ní i velká část jejich kontaktů. K přežití přitom potřebujeme síť lidí, která nás provází životem. Tomu, kdo o ni přišel, ji vzdělávací společenství může zčásti nahradit.

Paradoxně tak ti, kteří by ze vzdělávání získali nejvíc, do něj často nevstoupí. Připadají si totiž, jako by se vraceli do školních lavic nebo přiznávali slabost.

Inspirací pro knihovníky proto může být hledání takového jazyka, forem a témat, díky kterým dorazí i lidé, kteří se do vzdělávání běžně nehlásí. Muž, který nikdy nepřijde na kurz s názvem Trénink paměti, se rád zapojí do besedy o regionální historii, do fotografického kroužku nebo do dílny, kde se něco opravuje. Často to není otázka chybějící motivace, ale vhodné vstupní brány, která nepůsobí jako kapitulace. Oslovit muže přes činnost, ve které mohou uplatnit své dosavadní znalosti, jim vrací pocit, že jsou stále platní a užiteční.

Elbot.cz jako druhá pobočka knihovny

Představte si paní z malé obce, kam autobus jezdí dvakrát denně, muže, který pečuje o nemocnou ženu a nemůže odejít z domu, nebo někoho, koho po operaci čeká několik týdnů na lůžku. Pro tyto lidi je i nejbližší kurz nedosažitelný, i kdyby moc chtěli, přestože by jim často prospěl nejvíc.

Komunitní vzdělávání má obrovskou sílu, ale naráží na své meze. Ne každý může pravidelně docházet kvůli zdraví, péči o blízkého nebo kvůli tomu, že v místě jeho bydliště žádná nabídka není. Mnohé knihovny navíc bojují s vlastní kapacitou, protože jim chybí lektorská síla, čas i prostory, zatímco témat jako kyberbezpečnost, dezinformace, datové schránky či umělá inteligence rychle přibývá. Právě v těchto situacích se otevírá prostor pro model, který knihovnu nenahrazuje, ale rozšiřuje.

Online vzdělávání se dlouho bralo jako chudší náhrada osobního setkání, ale zkušenost posledních let tento pohled obrátila. V Elpidě vznikla vzdělávací platforma Elbot.cz jako

nouzová reakce na pandemii. Po jarním uzavření učeben v roce 2020 hrozilo přetrvání pracně budovaných vazeb, za velkého úsilí se do online výuky podařilo zapojit na dvanáct set seniorů. Skutečné překvapení přišlo po opětovném otevření učeben, protože tři čtvrtiny účastníků chtěly ve studiu na dálku pokračovat. Z nouzového řešení se stala plnohodnotná cesta, jak se učit a zůstat ve spojení.

Stojí za to představit si Elbot.cz jako druhou pobočku vzdělávacích center, která je otevřená čtyřicet hodin denně a dostupná z chalupy, z nemocničního pokoje i z vesnice bez vlastního vzdělávacího centra. Pro seniora to znamená možnost nevypadnout z rytmu a pro vzdělavatele je to nástroj, který protahuje dosah jeho práce daleko za zdi budovy. Není náhoda, že se většina lidí k podobným kurzům připojuje z regionů mimo Prahu. Pro obce, kam nedosáhne žádné centrum, bývá tato cesta jediná a knihovník zůstává tím, kdo k ní člověka přivede a na začátku mu podá pomocnou ruku.

Od studentů k elbotistům

Současné vzdělávání seniorů se vrací k jednoduché otázce, kdo vlastně vytváří znalosti. Po desetiletí jsme byli zvyklí na model, kde odborník předává informace studentům, ale starší generace přitom představuje obrovský rezervoár zkušeností, řemesla a praktické moudrosti. Například dánské programy dlouhodobě stojí na tom, že senioři vzdělávají seniory. V bezpečí vrstevnické skupiny pak rychle opadá ostych i bariéra, kterou někdy umí vyvolat přítomnost mladého profesionála. Dobrovolník si sám volí, co předá dál, a z původního příjemce pomoci se stává člověk, který má své obci co nabídnout.

Tento princip se Elbot.cz snaží přenést do online prostředí a vedle studia nabízí možnost stát se přímo tvůrcem obsahu. Celý proces funguje podobně jako u Wikipedie, kde část

obsahu vzniká zdola. Tvorba je přitom záměrně jednoduchá, aby ji zvládl i začátečník. Právě tady se otevírá skvělá příležitost pro knihovny. Nabízí se možnost založit místní tvůrčí skupiny seniorů, které budou společně připravovat obsah pro ostatní. Mohou tak vznikat kroužky o regionální historii, zahradě, cestování nebo zapomenutých řemeslech. Knihovna poskytne bezpečné zázemí a platforma dodá potřebnou metodiku i digitální prostor.

Možná se časem objeví i nová a respektovaná role elbotisty, tedy člověka, který se rozhodl předávat své celoživotní zkušenosti dál. Nejde o pouhou teorii, což ukázala třeba Eva Vrbová: sestavila úspěšný online kurz o paddleboardingu s plánem založit první český klub pro pádlující seniory a nejednoho vrstevníka přesvědčila, že prkno s pádlem není jen výsada mladých.

V každé obci žijí bývalí učitelé, technici, zahradníci, zdravotní sestry, řemeslníci i nadšení amatérští historici. Jsou to lidé, kteří za celý život nasbírali znalosti, jež v žádné učebnici nenajdeme. Pro mnohé z nich může být role tvůrce příležitostí, jak znovu vstoupit do veřejného prostoru jako někdo užitečný. V době, kdy část společnosti vidí ve starších lidech už jen příjemce péče, je to důležitá protiváha. Tento přístup připomíná, že učení neproudí jen jedním směrem a že týž člověk může být zároveň žákem i učitelem.

Silver mission

Největší potenciál Elbot.cz se možná ukazuje až v hybridní výuce. Mnoho knihovníků by rádo otevřelo nová témata, ale často se necítí být odborníky na digitální bezpečnost nebo e-government. To však nemusí být překážka, protože platforma nabízí k e-learningovým kurzům také pracovní listy a metodické podklady. Celá skupina seniorů může kurz

V Centru Elpida se senioři učí i bezpečně komunikovat na sociálních sítích

Foto: archiv Elpidy

v knihovně procházet společně, zastavovat video, diskutovat a plnit úkoly, přičemž doma se pak každý vrací ke stejnému obsahu vlastním tempem. Pro knihovny je to příležitost, jak ze sebe sejmut tlak, že musí být experty na všechno. Platforma jim kryje záda odborným obsahem a dává jim prostor soustředit se na provázení a organizování živé vzdělávací komunity.

V roli těchto průvodců pak pomáhá pamatovat na několik osvědčených zásad z metodiky vzdělávání starší generace. Senioři se neučí pro známky ani pro budoucí výkon, ale proto, aby si udrželi přehled a samostatnost. Skvěle funguje pomalejší tempo, jasná struktura a jazyk bez zbytečného odborného žargonu. V praxi se nejvíc osvědčí prostá zásada: ukázat, nechat vyzkoušet, zopakovat. Záleží i na zdánlivých maličkostech, jako je větší písmo, méně textu na prezentacích a postupování krok za krokem. Klíčové je vytvořit bezpečné prostředí, ve kterém se chyba bere jako běžná součást učení. Senioři bývají mimořádně motivovaní, potřebují jen jistotu, že s nimi nikdo nebude jednat povýšeně jako s dětmi. Právě na tyto principy se soustředí lektorská akademie SEFTE (Senior Friendly Teacher), kde budoucí mentoři získávají jistotu, že skupinu seniorů provedou jakýmkoli tématem s přehledem a respektem.

Tahle role navíc nabývá na váze v době, kdy část neformálně studujících přebírá internet a umělá inteligence jako nástroje samostudia mimo jakékoli kurzy. Jenže i kdyby se z AI stal ten největší a nejdostupnější učitel lidstva, bez lidského vzdělavatele se senioři neobejdou. Právě on jim pomůže odlišit ověřený zdroj od podvrhu a poznat, kdy se za uhlazenou formulací generovaného textu skrývá nesmysl. Schopnost správně se ptát a zdravě pochybovat je dnes cennější než samotné vyhledávání dat, což starší generace nutně potřebuje, má-li obstát ve světě dezinformací a podvodů cílených na osamělé. Ostatně právě umělá inteligence patří mezi seniory k nejžádanějším tématům.

Vzdělávání seniorů se stává pevnou součástí občanské infrastruktury, protože udržuje lidi samostatné, propojené a méně zranitelné vůči manipulaci. Stárí už dávno přestalo být soukromou věcí. Stává se významným veřejným tématem, které si zaslouží stejnou pozornost a systémovou podporu jako služby zdravotní nebo sociální. Budoucnost vzdělávání nejspíš nebude čistě prezenční ani čistě digitální. Bude hybridní, komunitní a mezigenerační. Platformy dodají obsah a metodiku. Živou interakci, vztahy a pocit, že někam patříme, přinášejí lidé.

Německý novinář a esejista Frank Schirrmacher ve své knize *Spiknutí Metuzalémů* varoval před možným napětím mezi stárnoucí většinou a mladší menšinou společnosti. Tato obávaná válka generací však vůbec nemusí nastat, pokud budeme starší lidi systematicky podporovat v tom, aby rozuměli neustále se měnícímu světu. Když jim pomůžeme neztratit kontakt s realitou, digitálními technologiemi a novými trendy, nevznikne mezi generacemi nepřekonatelná propast. Most ale potřebuje obě strany, takže stejně důležité je, aby se i mladší učili vnímat a chápat stárí. Teprve pak vzniká prostor pro skutečný dialog a respekt.

Na začátku vzdělávací cesty samotného seniora sice bývá jen praktická potřeba naučit se ovládat telefon, zorientovat se v internetovém bankovníctví nebo pochopit základy umělé inteligence. Na jejím konci však stojí něco mnohem hlubšího a cennějšího. Je to obnovené sebevědomí, nová přátelství a znovunalezená role ve společnosti. Pokud dnes v naší zemi někdo pomáhá starším lidem neztratit půdu pod nohama a zůstat plnohodnotnou součástí světa, jsou to velmi často právě knihovníci. ●

Vzdělávací institut

institut.elpida.cz

Kurzy pro knihovníky, lektory, sociální pracovníky a další zájemce, kteří potřebují citlivě a profesionálně pracovat se seniory.

kontakt: david.dravota@elpida.cz

Vzdělávací platforma Elbot

elbot.cz

Platforma pro vzdělávání seniorů z celé republiky. Užitečný zdroj a pomocník pro živou výuku v knihovnách.

kontakt: elbot@elpida.cz

JAN BARTOŠ je ředitelem Centra Elpida. Dlouhodobě se věnuje vytváření a vedení vzdělávacích i kulturních programů. Vede projekt vzdělávacího a kulturního centra pro aktivní seniory. Je zakladatelem lektorské akademie Senior Friendly Teacher (SEFTE). Zabývá se tématy dobrovolnictví a participace seniorů a také genderovými aspekty ve vzdělávání seniorů.

Generace 65+ jako čtenáři a návštěvníci knihoven

VÍT RICHTER / vit.richter@nkp.cz

V éře digitalizace a proměnlivých kulturních návyků představuje věková skupina 65+ nejstabilnější a nejvěrnější základnu uživatelů českých veřejných knihoven. Pro dobře fungující knihovnu je to naprosto klíčová skupina, neboť garantuje kontinuitu tradičního čtenářství v časech, kdy jsou mladší generace stále silněji přitahovány rychle se měnícím digitálním světem. Tato populace není monolitickou masou, ale vnitřně diferencovanou skupinou, jejíž pochopení je podmínkou pro udržení kulturní soudržnosti společnosti.

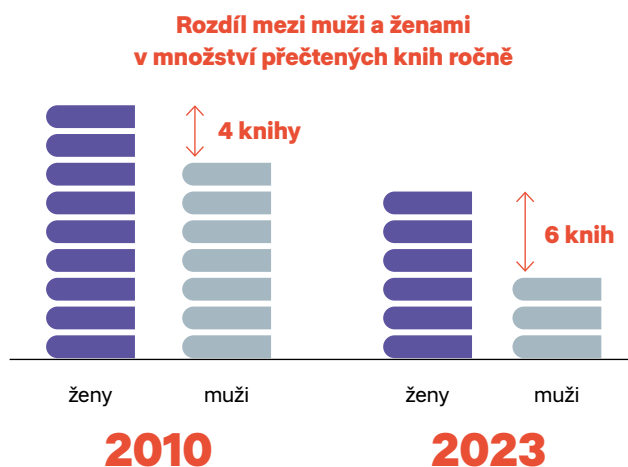
Pracovníci knihoven své seniory dobře znají, ale níže se na tuto skupinu podíváme ve světle statistických dat z celostátních reprezentativních průzkumů, jež v letech 2007–2023 proběhly ve spolupráci Národní knihovny ČR a Ústavu pro českou literaturu AV ČR.¹

Získaná data nás opravňují označit seniory jako „pilíře klasického čtenářství“. Jejich roli vymezuje kombinace dostatku volného času a specifické osobní a ekonomické situace. Zatímco pro ekonomicky aktivní populaci je četba často vytlačována jinými aktivitami, pro generaci 65+ se může stát významným nástrojem mentální stimulace a sociálního kontaktu. Vysoká intenzita využívání knihovny je navíc podpořena ekonomickým faktorem: omezené finanční prostředky v důchodovém věku často neumožňují nákup drahých novinek, což činí z veřejné knihovny nezastupitelný zdroj literatury. Knihovna je pro seniory též prostorem pro setkávání a komunikaci. Tato kombinace vytváří zajímavé spojení generace 65+ s knihovnou.

Jací jsou čtenáři

Celé sledované období ukazuje, že věková skupina 65+ přečte v průměru nejvíce knih. V roce 2018 přečetli senioři průměrně 16,6 knihy za rok a v roce 2023 se tento trend opět potvrdil – nejstarší generace vykazovala navzdory všem změnám výrazně nejvyšší průměr přečtených knih. Ačkoliv věk hraje v mnoha ohledech důležitou roli, rozdíly mezi muži a ženami představují jeden z nejvýraznějších štěpících faktorů české čtenářské kultury vůbec. Ženy a muži (napříč věkovými kategoriemi) mají odlišné preference, co se týče formátů, žánrů, ale i samotného vztahu ke knihám.

Ženy jsou dlouhodobě a jednoznačně silnějšími čtenářkami než muži. Tento genderový rozdíl se v průběhu let navíc postupně zvětšuje. Zatímco v roce 2010 činil rozdíl mezi muži a ženami v průměru 4 přečtené knihy ročně (ženy přečetly 19 knih, muži 15), do roku 2023 se propast prohloubila na přibližně 6 knih (průměr u žen klesl na 12,6 až 12,8 knihy, ale u mužů se propadl na pouhých 6,8 knihy). Úbytek tradičních „tahounů“ čtenářské kultury v posledních letech tak postihl mnohem silněji muže. Seniorky totiž tvoří drtivou většinu čtenářek beletrie a nacházejí v ní relaxaci, díky čemuž si tištěnou knihu jako formu trávení volného času udržují pevněji.

Nejstarší generace věnuje četbě bezkonkurenčně nejvíce času. V roce 2018 strávila čtením knih průměrně 39 minut denně, v roce 2023 pak 30 minut.

Ženy čtou knihy zhruba o 12 minut denně déle než muži. Celkově v populaci (včetně seniorského věku) platí, že ženy sahají po knize mnohem pravidelněji – například v roce 2018 četla knihy denně téměř čtvrtina žen (23 %), ale pouze 14 % mužů. U mužů se naopak s narůstajícím časem více projevuje přesun pozornosti k jiným formám médií; tráví celkově více času sledováním videí, poslechem rozhlasu či prací na internetu.

Pokud jde o čtení novin a časopisů, muži i ženy mu věnují v podstatě stejný čas (v roce 2018 zhruba 22 minut denně pro obě pohlaví). Senioři však preferují odborné, zájmové a společensko-politické tituly, zatímco seniorky lifestyleové, ženské a náboženské magazíny.

Jak získávají knihy

Senioři, podobně jako mládež, nakupují knihy nejméně často, k čemuž je vede převážně šetrnost a omezené finanční prostředky v důchodovém věku. Knihy získávají především vypůjčením ve veřejných knihovnách nebo je dostávají jako dárky. Pokud se senioři rozhodnou tištěnou knihu koupit, dávají přednost tradičním kamenným knihkupectvím a internetové e-shopy využívají ze všech generací nejméně.

Vztah k e-knihám a audioknihám

Mezi lety 2007 a 2023 došlo v Česku k podstatnému nárůstu obliby e-knih a audioknih, přičemž vůbec největší zlom a skokový nárůst nastal mezi lety 2018 a 2023. Výzkumy ukazují, že nové formáty tištěné knihy nenahrazují, ale spíše je doplňují a rozšiřují možnosti přístupu k literatuře, a to primárně pro lidi, kteří jsou již aktivními čtenáři.

Senioři se elektronickým formátům vyhýbají nejvíce, e-knihy v roce 2023 četla jen asi pětina z nich (22 %). Jsou sice digitalizací zasaženi nejméně, pokud ale e-knihy čtou, využívají k tomu ze všech generací nejčastěji klasické čtečky e-knih nebo osobní počítače, přičemž chytrým telefonům se vyhýbají. Audioknihy přijímá nejstarší generace relativně chladně, v roce 2023 se jejich poslechu věnovala zhruba čtvrtina – pro starší generaci zůstává čtení silně spjata s papírovým formátem a soustředěnou činností zrakem.

Preferované žánry

Preference literárních žánrů u lidí nad 65 let jsou silně rozděleny podle pohlaví. Ačkoliv u obou pohlaví s narůstajícím věkem klesá zájem o sci-fi, fantasy či komiksy, a naopak roste obliba literatury faktu a klasické beletrie, muži a ženy si ve stáří vybírají výrazně odlišné tituly.

Ženy nad 65 let (dominance beletrie)

- **Současná oddechová beletrie:** Seniorky tvoří drtivou většinu čtenářek beletrie a oddechová literatura

(detektivky, romány a rodinné ságy) je pro ně nejžádanější. Hledají v ní především relaxaci, únik od každodennosti a emocionální zapojení.

- **Klasická beletrie:** Starší literatura, společenské romány a poezie. Obliba tohoto žánru roste úměrně s věkem a u nejstarší generace žen dosahuje svého vrcholu.
- **Literatura faktu** (např. memoáry či životopisy) doplňuje trojici nejoblíbenějších žánrů u seniorek, ačkoliv ho čtou méně často než muži.

Muži nad 65 let (dominance literatury faktu a reality)

- **Literatura faktu:** Muži ke čtení přistupují pragmatictěji a vyhledávají spíše nové informace. Literatura faktu (memoáry, deníky, cestopisy a životopisy) je jejich doménou, přičemž zájem o ni s věkem roste a u mužů nad 65 let je vůbec nejvyšší ze všech.
- **Válečná a odborná literatura:** Tyto žánry jsou dlouhodobě mužskou záležitostí. Muži čtou válečnou literaturu dokonce téměř čtyřikrát častěji než ženy a zůstávají jí věrní i v seniorském věku.

Výrazné rozdíly panují také ve výběru periodik. Seniorky dávají jednoznačně přednost časopisům pro ženy a speci-
ficky se u nich objevuje i silný zájem o náboženské časopisy
a kulturní či literární časopisy. Senioři se ve svém volném čase
zaměřují především na odborná a informační periodika, a to
hlavně na společensko-politické, zájmové a odborné časopisy.

Generace 65+ jako uživatelé a návštěvníci knihoven

Senioři se do knihoven často vracejí jako pravidelní návštěvníci.
V roce 2010 jich do knihovny zavítalo 40 %, v roce 2023 to
bylo 27 %. Motivací k jejich návratu je jednak zmíněný dostatek
volného času, potřeba sociálních kontaktů, ale i ekonomická
situace, kvůli které si nemohou dovolit nakupovat vysoké
množství vlastních knih.

Průměrný čtenář využívající veřejné knihovny si půjčuje
poměrně stabilně vysoké množství titulů – průměr byl 17,9 kni-
hy v roce 2018 a 18,49 knihy v roce 2023. A starší čtenáři si
nežádka z knihovny odnesou více než 30 svazků ročně.

S odchodem do důchodu a nárůstem volného času se lidé
do knihoven často vracejí jako velmi pravidelní návštěvníci.
Zcela typické je pro ně intenzivní půjčování časopisů – u lidí
nad 65 let si časopisy půjčují více než polovina (53 %) ná-
vštěvníků. Nejstarší ročníky také nejvíce ze všech navštěvují
nejrůznější kulturní pořady konané v knihovnách.

Starší čtenáři v knihovnách vyhledávají lidský kontakt
a komunitu. Mají proto největší zájem o besedy o knihách
a vzdělávací akce a ze všech nejvíce oceňují osobní rady a in-
formace od knihovníků o nových titulech. Pokud jde o důvody,
proč starší lidé nevyužívají knihovny, většinou jde o lidi, kteří
přestali číst ze zdravotních důvodů (zrak) nebo uvádějí, že
jednoduše „nemají důvod“ (jde o nečtenáře).

Napříč celým sledovaným obdobím let 2007–2023 platí, že
spokojenost návštěvníků se službami a nabídkou knihoven je
trvale velmi vysoká a nedochází k žádnému zhoršení. V roce
2018 vyjadřovalo spokojenost 86 % návštěvníků, v roce 2023 to
bylo 84 %. Nespokojena jsou dlouhodobě pouhá 2 % lidí. Z hle-
diska věku platí jasná úměra: čím jsou návštěvníci starší, tím
jsou se službami spokojenější. Nejnížší spokojenost vykazuje
nejmladší generace (15–24 let), i u ní je však celkové hodnocení
vysoce pozitivní – v roce 2023 bylo spokojeno 77 % z nich.

Vnímání významu knihoven rozděluje společnost mnohem
více než samotná spokojenost se službami. Proměňuje se
zejména to, jak knihovny vnímá nejmladší generace oproti
těm starším. Starší generace (55+ a 65+) má ke knihovnám
nejpozitivnější vztah a vnímá je jako velmi důležitá vzdělávací
a kulturní centra. Téměř jednoznačně odmítá myšlenku, že by
knihovny byly v době internetu zbytečné.

Analýza let 2007–2023 potvrzuje, že generace 65+ je důle-
žitým pilířem české čtenářské kultury. I přes digitální boom
zůstávají senioři měřítkem aktivního čtenářství. Jejich podpora
není aktem charity, ale racionální investicí do společenské
soudržnosti. Budoucnost knihoven nespočívá jen v radikální
digitalizaci na úkor tradice, ale v umění koexistence: v nabíd-
ce kreativních dílen pro mladé a zároveň v garanci klidného,
odborně vedeného prostoru pro ty, kteří čtení vnímají jako
cestu k obohacení svého života. ●

Redakčně kráceno

Poznámka:

- 1 TRÁVNÍČEK, Jiří. Čteme?: obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize (2007). Vyd. 1. Brno: Host, 2008. 207 s. ISBN 978-80-7294-270-1.
TRÁVNÍČEK, Jiří. Čtenáři a internauti: obyvatelé České republiky a jejich vztah ke čtení (2010). Vyd. 1. Brno: Host, 2011. 191 s. ISBN 978-80-7294-515-3.
TRÁVNÍČEK, Jiří. Překnížkováno: co čteme a kupujeme (2013). Vyd. 1. Brno: Host, 2014. 190 s. ISBN 978-80-7491-256-6.
TRÁVNÍČEK, Jiří. Rodina, škola, knihovna: náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje (2018). Vyd. 1. Brno: Host, 2019. 178 stran. ISBN 978-80-7577-994-6.
TRÁVNÍČEK, Jiří. Ohrožený druh?: kolik, jak a co čteme a co si se čtením spojujeme (2023). První vydání. Brno: Host, 2024. 164 stran. ISBN 978-80-275-2242-2.

Jak získat a udržet generaci 65+ v knihovnách

Informace z výzkumů nám umožňují formulovat pro knihovny několik základních doporučení:

- 1. Cílené budování knižního a časopiseckého fondu:** Senioři jsou konzervativnější a jednoznačně preferují tradiční tištěné knihy před elektronickými. Jak bylo uvedeno, výrazně se u nich ale liší vkus podle pohlaví, čemuž by měla odpovídat nabídka titulů.
- 2. Komunitní a kulturní program na míru:** Pro starší generaci není knihovna jen půjčovnou, ale především místem lidského kontaktu, překonávání samoty a socializace.
 - Ženy jsou mnohem společenější, pokud jde o sdílení čtenářských zážitků. Velký zájem mají o besedy o knihách, setkání s autory a obecně kulturní pořady, které navštěvují znatelně více než muži.
 - Muži přistupují ke čtení více racionálně – primárně jako ke zdroji informací a vzdělávání. Místo besed o beletrii je spíše zaujmou vzdělávací přednášky (např. o historii či technice). Obě pohlaví (ale muže obzvlášť) velmi zajímají regionální informace, regionální tisk a literatura o regionu.
- 3. Osobní přístup a doporučování novinek:** Lidé starší 65 let si v knihovnách nejvíce ze všeho přejí dostávat informace o nových knihách a oceňují osobní rady. Zatímco u žen bude fungovat doporučení oblíbeného autora, u mužů je vhodné upozorňovat na nové knihy v sekci historie, politiky a faktu.
- 4. Služby odstraňující bariéry**
 - **Kurýrní služba a donáška domů:** Zejména pro starší lidi, kteří mají pohybové či zdravotní obtíže, je zajímavou možností doručování výpůjček přímo domů. Zavedení takové služby může zpět přilákat čtenáře, kteří knihovnu opustili.
 - **Omezení administrativy:** Starším lidem často vadí složitá administrativa a stres z hlídání termínů pro vrácení knih. Zjednodušení upomínkového systému nebo možnost delší výpůjční doby pro seniory by pro ně představovaly velkou úlevu.
- 5. Digitální propast** je u této generace silná, nicméně existuje zde potenciál ke změně. Senioři ocení kurzy počítačové gramotnosti organizované knihovnou. Pokud navíc čtou elektronicky, na rozdíl od mládeže nepoužívají chytré telefony, ale upřednostňují čtečky e-knih nebo osobní počítače. Knihovna může zavést půjčování samotných čteček s předem nahranými knihami a nabídnout seniorům trpělivé zaškolení, jak s nimi pracovat.

VÍT RICHTER je významný český knihovník, mimo jiné člen redakční rady časopisů *Čtenář* a *Knihovna: knihovnická revue*, též je emeritním ředitelem Knihovnického institutu a emeritním předsedou Ústřední knihovnické rady.

S Mayssou Joni z Openbare
Bibliotheek Amsterdam (OBA)
o tom, jak se z pozvání na kávu
stal propracovaný seniorský
program s přínosem pro celé
město, o důležitosti pravidel
a plánování a potřebě neustále
přinášet něco nového

Naučme se pracovat s tím, že stárí je krásné

Ptal se ROMAN HÁJEK
roman.hajek@stredoceska knihovna.cz

Stojíte za úspěšným projektem OBA Ouderen in de Wijk (Senioři v sousedství), ale původně jste se věnovala práci s mládeží. Kudy vedla vaše cesta k seniorům?

To je pravda, začínala jsem kariéru jako produkční a projektová manažerka v komunikačních agenturách, zaměřovala jsem se na mladé lidi a stejně jako pro mnoho mladých lidí pro mě senioři byli vzdálenou skupinou. To se ale změnilo, když se mi narodila dcera. Jednou mi řekla: „Mami, chci, abys žila do nejdéle. Jak to uděláš?“ A já si uvědomila, že už tu nejsem sama. A že se chci dožít co nejvyššího věku.

Tehdy jsem pracovala v OBA a objevila se příležitost přivést díky podpoře z evropských fondů projekt pro seniory. Jenže když mi ho ředitel představoval, zdůrazňoval, že musí být jen pro nízkopříjmové seniory nebo pro ty, kdo jsou osamělí. Oponovala jsem: „*Chcete propojit ty nejdepressivnější lidi, přivést je na jedno místo a pak budeme čekat, co se stane?*“ Měla jsem pochybnosti, jestli to může fungovat, a tak jsem navrhla jiný postup: dejme dohromady nízkopříjmové a osamělé seniory s dalšími skupinami. Třeba se seniory, kteří nejsou osamělí. S mladými a aktivními seniory. S lidmi v seniorském věku, kteří ještě chodí do práce. A uvidíme, jak se to bude prolínat a jaký proces to nastartuje.

Zdá se, že to zafungovalo...

Z mého pohledu byl důležitý okamžik, kdy jsme si v síti knihoven OBA řekli, že se nebudeme zaměřovat jen na negativní jevy spojené se seniorským věkem. Že se chceme zaměřit na to krásné, co stáří přináší, na možnosti a příležitosti, které nabízí.

Na webu píšete, že jste začínali pozváním na kávu.

Ano. Dobré věci totiž vždycky začínají povídáním u kávy. Zkrátka jsme seniory sezvali do knihovny s tím, že máme záměr pro ně připravit nějaké aktivity a že budeme rádi, když s námi proberou, co by potřebovali nebo co by je bavilo. Začali jsme s malou skupinkou asi deseti lidí a asi jen na třech našich pobočkách. Přišli, dali si kávu – a opravdu hodně jsme si povídali. Když dáte lidem šanci zapojit se do vaší vize, poskytnou vám cenné informace a vhledy. Vy lépe poznáte je a oni lépe poznají vás.

Na tomhle základě jsme vytvořili koncept našeho programu. Ze začátku byl úplně jednoduchý: v podstatě šlo o to, že se každý týden ve stejnou dobu na stejném místě odehrávala aktivita pro seniory. První rok, kdy chodilo kolem desítky lidí, jsme se zaměřili na komunikaci a informování, postupně jsme vše budovali, škálovali, zpřesňovali. Dnes programem Senioři v sousedství prošly už tisíce lidí a odehrává se na 15 pobočkách po celém Amsterdamu, přičemž se už brzy plánujeme rozšířit na 20 poboček.

Dnes už ale program není jen o akcích. Akce jsou jednodušší výstupy naší práce, je ale potřeba dívat se na celek,

na význam, který má naše práce pro společnost. Vize OBA se posunula směrem k budování komunit, bez ohledu na věk nebo společenské postavení. Daleko víc se tak bavíme o tom, jak jednotlivé skupiny lidí promíchat, jak se seniory propojit děti a mládež, tedy generaci jejich vnoučat. Neustále experimentujeme a hledáme, kde mohou být knihovny společnosti nejvíc užitečné.

Než se k tomu dostaneme ve větším detailu, mohla byste popsat, jak Senioři v sousedství fungují dnes? Jak vypadá koncept programu, jaké aktivity se v něm odehrávají?

Pojali jsme to zpočátku opravdu jako prostor pro experimentování – s tím, že po dvou až třech letech uvidíme, co dál. Po téhle době jsme se rozhodli víc profilovat zaměření programu, aby to nebylo tak bezbřehé.

Dnes program stojí na třech hlavních pilířích – vzdělávání, kultura a společenských setkáních. V rámci vzdělávání se zaměřujeme na digitální oblast, učíme pracovat s technologiemi, ukazujeme rizika a přínosy digitálního světa. Na učení nejste nikdy staří! V oblasti kultury jsme například chtěli využít toho, že Amsterdam má spoustu skvělých muzeí. Na základě toho vytváříme ve spolupráci s Rijksmuseum a Van Gogh Museum speciální programy, abychom co nejvíc využili jejich potenciál. Společenská linie zůstává velmi pestrá, od odpoledního posezení po tanec.

Takto je to dnes postavené. V konkrétní knihovně je to vždy ve stejný den, ve stejný čas, každý týden. Jeden týden kulturní téma, další týden společenská akce, další vzdělávání. A na poslední setkání v měsíci dáváme účastníkům prostor, aby si téma a zaměření určili sami podle svých potřeb nebo zájmů. Tím se stávají aktivní součástí našich programů.

Síla spolupráce

Co vnímáte při práci knihoven se seniorskou cílovou skupinou jako klíčové? Určitě nestačí jenom pozvání na kávu.

To ne, ale je to jedna z cest k navázání vztahu. Pro mě je tím klíčovým slovem „zájem“. Musíte se zajímat o lidi, o jejich vidění světa, o jejich život – protože mají obrovské množství zkušeností, o které se ale podělí jen za určitých podmínek. Musíte si umět vybudovat dobrý vztah.

To zároveň znamená, že na to máte správné lidi. Naši lidé v terénu nebo naši dobrovolníci jsou opravdu dobře proškolení. Se staršími generacemi rádi pracují a v průběhu času si osvojili řadu měkkých dovedností, jak s nimi komunikovat. Nestačí jen říct: „*Dnes pro vás máme tohle: můžete si přijít zahrát bingo a pak jít domů.*“ Tak to neděláme, snažíme se seniory – a nejen seniory – oslovovat jako naše partnery, a tak jim říkáme: „*Pojďme se rozvíjet společně.*“ Je nutné, aby můj partner cítil, že mu naslouchám a že jeho postřehy převádím do reality našich programů. To je duch amsterdamských knihoven.

Zmiňujete dobrovolníky. Jak moc na nich vaše práce stojí?

Bez dobrovolníků by to nešlo – ne v rozsahu a intenzitě, ve které to děláme. Když si představíte, že máme 15 poboček a plánujeme růst, to nejde personálně utáhnout. Rosteme moc rychle, rychleji než možnosti rozpočtu. Navíc knihovny nemají tolik peněz na platy, tak si musíme umět poradit jinak. Jádrem tak dnes tvoří tři lidé, kteří se zaměřují hlavně na rozvoj programu, pak máme desítku lektorek a lektorů, kteří odpovídají za realizaci na konkrétních pobočkách. A pak máme dobrovolníky, které přímo řídí lidé z poboček.

Požádali jsme před časem o finance na rozvoj našeho dobrovolnického programu a průběžně pracujeme na tom, abychom měli dobrovolníky schopné zajistit organizaci akcí a třeba i předat jejich vlastní zkušenosti. Hlásí se nám lidé, kteří ve svých profesních kariérách nebo životech hledají nějakou změnu – a my jim nabízíme možnost seberealizace dobrovolničením v knihovnách.

To jen ukazuje, že naší prací není půjčování knih. V Nizozemí jsou knihovny komunitou lidí. To je to, co chceme – aby se lidé aktivizovali a převzali část zodpovědnosti. Síť našich knihoven je sítí míst, prostor, kde se může něco odehrávat. Otázka pak zní: Co můžeme společně dokázat? A protože peněz nikdy nebude dost, potřebujeme navazovat partnerství. Naším úkolem je propojit knihovny, cílovou skupinu, dobrovolníky a případně i další organizace.

Vychází mi z toho, že druhým klíčovým slovem nebo spíš spojením slov je „schopnost propojovat“.

Přesně díky tomu jsou programy jako ten náš opravdu úspěšné. Kdyby měla všechny aktivity dělat knihovna, nedoplatila by se. Místo toho představujeme knihovnu jako platformu: máme stoly, projekční techniku, prostory, občerstvení,

dobrovolníky a cílovou skupinu. Co můžete přidat vy? Musíte samozřejmě dobře hledat a dobře argumentovat, aby partneři chtěli být součástí. Máme tu třeba organizaci Het Danspaleis (Taneční palác), která se specializuje na diskotéky a taneční večery, včetně těch pro seniory. Poskytují nám dýdžeje a společně se spoustou dobrovolníků vyzdobí celou knihovnu. Díky tomu pořádáme spoustu diskotékových odpolední, mezi všemi těmi knihami lidé tančí s dobrovolníky. To bychom bez spolupráce nedokázali. Hodně věcí pro nás zajišťují lidé z univerzity, chodí přednášet o historii nebo umění, často mají i různé granty, z nichž aktivity platí. Těmto partnerům nabízíme naše prostory a cílové skupiny – což je ideální win-win situace.

Nesetkáváte se se stížnostmi jiných organizací zaměřených na seniory, že...

Já vím, co chcete říct. Proč taneční odpoledne pro seniory v knihovně? Vždyť knihovny mají být o knihách! Samozřejmě to padlo. Některé sociální organizace se nechaly slyšet, že jim bereme peníze, že to je jejich práce, že pro seniory už toho dělají dost. Já se na věci dívám jinak. Jde mi o dosahování cílů a cílem je aktivizovat a zapojit co nejvíce seniorů. A to je společný cíl. Není potřeba soupeřit, když můžeme spolupracovat. Tak jsem si se zástupci sociálních organizací sjednala schůzku, kde jsme si to vyjasnili. Ukázalo se, že oni osloví jen zlomek seniorů bydlících v dané čtvrti. A co ten zbytek? Můj argument byl: „Když si budu chtít koupit šaty, nechci si je vybrat v jednom jediném obchodě. Chci si projít co nejvíce obchodů a zjistit, co mi vyhovuje. Pojdme společně vytvořit co nejvíce míst a příležitostí, kde jsou senioři vítáni. A jedno z nich ať jsou knihovny.“ A musím říct, že se to postupně daří. Společně se snažíme, aby senioři byli vnímáni jako zajímavá, sexy cílová skupina, se kterou chce pracovat každý.

**Účastníci programu
Senioři v sousedství
v družném hovoru**

Foto: archiv Mayssy Joni

Podobný nesouhlas se ale může objevit i mezi knihovníky. Jak si získáváte podporu uvnitř týmu OBA?

Zprvė nespěcháme. Máme svůj proces, máme své ambice a cíle, ale rozšiřujeme se jen tak rychle, abychom vše zvládli zajistit. Což znamená, že potřebujete dost času na práci s lidmi, na vysvětlování.

No a pak si myslím, že musíte mít dobrý příběh. Dovednosti a plánování nestačí, lidé chtějí slyšet vaši vizi – kam se chcete dostat za čtyři roky. Potřebujete jim předat vaše pro vaši práci a zápal pro práci s danou cílovou skupinou.

Příběh, který říkám já, zní asi takhle: Holandsko stárne – to máte v Česku asi stejně. Už brzy bude každému čtvrtému člověku v naší zemi víc než 65 let. Naši společnost to zásadně změní a my na to nejsme připravení. Co budou všichni ti lidé dělat? Jsou už odepsaní? Tak to přece není. Když přestanete pracovat, celá čtvrtina života je ještě před vámi. A otázka zní: co můžeme v knihovnách udělat pro to, aby život v tomhle věku byl nádherný? Pojďme se zaměřit na to pozitivní, co vyšší věk přináší!

Jaké jsou reakce?

Dnes už jsme ušli kus cesty, pozitivní přístup k výzvám se stává součástí naší DNA. V začátcích byly reakce velmi různorodé. Nepotřebujete jen souhlasné reakce, důležitý je dialog a schopnost spolupracovníkům naslouchat a brát jejich připomínky vážně. Neexistuje univerzální přístup. Někdy ani dostatek slunečního svitu nestačí pro to, aby vyrostla velká rostlina. Musíte dodat živiny půdě nebo rostlinu přesadit.

Když přestanete pracovat, celá čtvrtina života je ještě před vámi. Co můžeme v knihovnách udělat pro to, aby život v tomhle věku byl nádherný?

Umění naslouchat

Jak pracujete s tím, aby se ze skupiny, která se zformuje kolem konkrétní pobočky, nestal exkluzivní klub? Protože to je přirozené, oslovíte nějaký okruh lidí, který se po čase už zná, a nejde jim dost dobře po nějakém čase říct, že si mají najít jiný typ volnočasové náplně a přenechat místo dalším zájemcům...

Každý rok tvoříme plány, kolik nových seniorů chceme oslovit. Díváme se přitom na demografická data Amsterdamu – kde

přibývá nejvíc obyvatel, kolik je kde přistěhovalců, které čtvrti stárnou nejrychleji. To se samozřejmě musí do našich plánů promítnout. Ze zkušeností víme, že senioři, kteří se zapojují, chtějí zůstat, proto zároveň plánujeme, kolik dobrovolníků a pro jaké činnosti máme najít. Každý rok potřebujeme oslovit nové lidi, nebudujeme soukromý klub, ale veřejnou službu. A přestože se už o programu hodně ví, je oslovování nových zájemců stále skoro stejně náročné. Když chcete dostat lidi do knihovny, musíte nejdřív přijít s knihovnou za nimi. Chodíme na místa, kde se senioři setkávají, mluvíme s nimi, zpočátku jsme i část aktivit dělali mimo knihovny, ale to bylo finančně náročné a dlouhodobě neudržitelné. A každý rok vyhodnocuji, jak se nám oslovování nových lidí daří.

Spolupracujete nějak také s veřejnou správou? Třeba s vedením města nebo dalšími úřady?

Ano. Amsterdam už má konečně definovanou strategii pro stárnutí populace. Dřív jsme nic takového neměli, měli jsme strategii pro sport a řadu dalších oblastí, ale ve vztahu k seniorům nic. No a když už jsme konečně schválili dokument o tom, jak v Amsterdamu šťastně zestárnout, obrátilo se město na knihovnu s otázkou, jak můžeme s prosazováním té strategie pomoci.

Se stárnutím souvisí spousta témat – poruchy paměti, osamělost, problémy s bydlením. Společně s místní amsterdamskou televizí a naší komunitou seniorů jsme natočili sitcom právě o hlavních tématech místní strategie, protože starší lidé sledují televizi, ne YouTube.

A po každém díle sitcomu jsme v knihovnách pořádali kulaté stoly s partnery a organizacemi, kteří se tématu věnují, a přišli i místní politici. To je ukázka dobře odvedené práce knihovny, protože vytváří prostor pro všechny a poskytuje důležité informace. A skutečně to je tak, že si vedení města uvědomilo důležitost knihovny. Všichni stárneme a knihovna je to místo, kde s tím společně můžeme začít něco dělat.

Zmínila jste sledování demografických údajů. Zaujalo mě, že se cíleně zaměřujete i na seniory z migrantských komunit.

Ano, protože asi 40 nebo 50 procent obyvatel Amsterdamu nemá kulturní původ v Nizozemsku, přišli sem z Turecka, z Maroka, ze Surinamu, hodně lidí přichází z Afriky. A mají samozřejmě jiné potřeby. Ne každý umí dobře jazyk, některé muslimské ženy se chtějí účastnit akcí jen se ženami a podobně. A samozřejmě přinášejí nová témata, třeba lidé ze Surinamu, který byl holandskou kolonií, řeší otázky spojené s otroctvím, vyrovnáváním se s minulostí. Proto například v knihovnách 1. července slavíme svátek Ketikoti jako připomínku dne, kdy bylo v Surinamu zrušeno otroctví. Během ramadánu zase nabízíme společné slavnostní večere iftar, na které chodí i řada politiků, ale slavíme také Vánoce. Přiblížujeme různé kultury, protože v knihovně je každý vítán. Tento

aspekt budeme dál intenzivně rozvíjet. Zpočátku náš seniorský projekt oslovoval hlavně bílé, rozhodně neodrážel národnostní složení Amsterdamu. Dnes je to mnohem pestřejší a věřím, že za pár let budeme tam, kde bychom z hlediska reprezentace společnosti měli být.

Bavili jsme se o základních principech: otevřenosti, inkluzi, naslouchání potřebám. Dovedu si ale představit, že někdy se mohou objevit, tím spíš v multikulturní komunitě, okamžiky nebo témata, která jsou na hraně. Máte je nějak ošetřené?

Z pohledu většinové společnosti mohou být na hraně témata spojená s umíráním, pohřbem nebo obecně s koncem života. Jenže pro seniory to je přirozené téma – navíc téma, o němž si nemají s kým promluvit, protože pro jejich rodiny je to zpravidla tabu. Tady je právě unikátní pozice knihovny jako bezpečného prostoru, kde lze podobné otázky otevřít. Členové našich komunit se znají tak dobře, že když náhodou někdo nedorazí na setkání, ostatní mu volají a zjišťují, zda je vše v pořádku. V případě tématu umírání a neduhů stárí jsme si pomohli filmy. Spolupracovali jsme s jednou organizací, která nám nabídla výběr filmů o různých aspektech stárí. Účastníci si vybrali film, mluvili jsme s nimi před promítáním, rozebírali jsme ho po skončení – a hodně to pomohlo sdílet různé otázky či obavy.

Měli jsme ale třeba i hodně lidí, kterým zemřeli životní partneři, najednou byli sami, nezdá se, že řešili problémy s alkoholem. Nejsme samozřejmě psychologové, ale vytváříme prostor, kde je možné se svěřit. A pak třeba společně pomáháme hledat, kdo nebo co by mohlo pomoci.

Máte oporu v etickém kodexu nebo nějakém podobném předpisu?

Ano. Samozřejmě řešíme spoustu problémů – stane se, že je někdo opravdu hrubý, že hrozně páchne nebo že je agresivní vůči lidem s Alzheimerovou chorobou. Také pracujeme se staršími lidmi a ti zkrátka někdy umírají. Zpočátku jsme žádná pravidla neměli, program nebyl tak bohatý a také jsme si úplně nedovedli představit, co vše nás v praxi potká. Postupně jsme si vypracovali interní postupy a pravidla. Je jich nakonec vlastně poměrně dost, práce na nich je dlouhodobá a nikdy nekončící proces. Vycházíme hlavně ze zkušeností kolegů v terénu, ale jednotlivá pravidla diskutujeme i přímo s našimi komunitami, protože na ně dopadají a chceme mít jistotu, že jsou pro ně přijatelná. A máme i kontakty na odborníky, když potřebujeme s něčím poradit. Dnes to vnímám tak, že pravidla potřebujeme, abychom se měli o co opřít. Když je někdo agresivní, můžeme se odvolat na to, že nerespektuje domluvená pravidla hry. A v krajním případě ho vyloučit, to je legitimní. Důležité ale je, aby pravidla nebyla kusem papíru zavřeným v šuplíku. Musíte o nich mluvit, vysvětlovat je – a pokud se něco stane, tak se jimi řídit.

Co je pro práci se seniory nejdůležitější? Co by měl člověk mít nebo umět, aby to dělal dobře?

Musíte mít rád lidi. Možná to zní banálně, ale vůbec to není samozřejmé a vůbec to není snadné. Je to kombinace umění naslouchat, schopnosti empatie a určité odolnosti. A to i třeba ve vztahu ke kolegům ve vaší knihovně. Je důležité se s nimi bavit, vysvětlovat jim, co děláte a proč to děláte. Všichni si samozřejmě myslíme, že naše práce v knihovně je ta nejdůležitější. Když pracujete se seniory, je dobré, aby kolegové v knihovně byli vašimi spojenci.

Je něco, co vás při práci se seniory překvapilo? Nebo dodnes překvapuje?

Dodnes mě dokáže překvapit jejich moudrost, jejich zkušenosti. Ráda poslouchám jejich životní příběhy, každý je něčím jedinečný. Někdo ztratil manžela po 40 letech společného života, někdo přišel třeba z Indonésie... V jejich životech se toho hodně stalo. A to vás každý den překvapí, když se otevřete a nasloucháte jim. Jednou za mnou třeba přišla žena, která se chtěla naučit číst a psát. Čerstvě jí zemřel manžel a ona číst a psát nesměla a neuměla. Bylo jí 76. A místo aby řekla: „Zemřel mi manžel, budu už do konce života truchlit,“ viděla příležitosti a chtěla se začít učit číst. Nasměrovala jsem ji na lidi, kteří jí pomohli, a stále je to jedna z účastnic našich programů. To jsou přesně ty příběhy, pro které stojí za to dělat naši práci. Malé věci, které mohou způsobit velké změny.

Jak byste povzbudila knihovnice a knihovníky v tom, aby se do práce se seniory pustili?

Asi bych jim řekla tohle: Taky jednou budete staří. Jak byste chtěli, aby váš život vypadal, až vám bude sedmdesát? V knihovně máte možnost tuhle vizi vašeho ideálního stárí naplnit už dneska. Prací pro ty, kterým už sedmdesát je. ●

MAYSSA JONI pracuje v Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA) jako projektová koordinátorka a konzultantka pro oblast fundraisingu a strategických partnerství. V roce 2015 stála u zrodu projektu „Ouderen in de Wijk“ (Seniři v sousedství). Má

bohaté zkušenosti z různých oblastí vládního i soukromého sektoru, pracovala například v centru na podporu bydlení nebo v komunikační agentuře zaměřené na oslovování mladých lidí a dětí.

Když pohádka propojuje generace

Zkušenosti organizace Mezi námi a role knihoven v mezigenerační spolupráci

EVA MENČÍKOVÁ / eva.mencikova@mezi-nami.cz

ELIŠKA HAVLÍČKOVÁ / eliska.havlickova@mezi-nami.cz

Pohádka dokáže mnohem víc než jen zabavit. Dokáže spojovat lidi, otevírat rozhovory a vytvářet vztahy napříč generacemi. Právě na této jednoduché, ale mimořádně silné myšlence stojí program Přečti organizace Mezi námi, o. p. s., v němž senioři-dobrovolníci pravidelně předčítají dětem.

Již více než deset let tak vznikají setkání, při nichž se děti a senioři navzájem poznávají, sdílejí své příběhy a bourají stereotypy. Knihy a společné čtení se přitom ukazují jako jeden z nejpřirozenějších způsobů, jak takové mezigenerační propojení podpořit.

Není proto náhodou, že se významnými partnery těchto aktivit stávají také knihovny. Jako místa, kde se setkávají příběhy, vzdělávání i komunitní život, vytvářejí ideální prostor pro propojování dětí, seniorů a jejich společného světa.

Knihovny byly vždy místem, kde se lidé setkávali s příběhy. Dnes však představují mnohem víc než jen prostor pro půjčování knih – stávají se komunitními centry, která podporují vzdělávání, kulturní život i mezigenerační setkávání. V této oblasti nacházejí přirozeného partnera v organizaci Mezi námi, která již 13 let propojuje děti, seniory a dobrovolníky napříč Českou republikou. Její činnost stojí na přesvědčení, že společnost funguje lépe tam, kde se generace setkávají, naslouchají si a sdílejí své zkušenosti. V době rostoucí individuality a osamělosti seniorů nabývá tato myšlenka na významu.

Základním principem všech programů Mezi námi je pravidelnost a dlouhodobost. Skutečné vztahy nevznikají z jednorázových akcí, ale z opakovaného kontaktu, který vytváří důvěru a prostor pro porozumění. Děti se díky tomu učí vnímat starší bez předsudků, rozvíjejí empatii a poznávají životní příběhy starší generace. Senioři naopak získávají sociální kontakt, pocit

užitečnosti a možnost předávat své zkušenosti. Tyto principy se promítají zejména do programů Povídej a Přečti.

Povídej: setkávání, která dávají smysl

Program Povídej propojuje děti z mateřských a základních i středních škol se seniory v domovech pro seniory a dalších zařízeních. Díky pravidelným setkáním mezi nimi vznikají skutečné vztahy založené na důvěře, respektu a vzájemném poznávání.

Děti a senioři společně tvoří, zpívají, hrají hry, slaví svátky i sdílejí své příběhy. Program pomáhá odbourávat mezigenerační stereotypy a předcházet osamělosti. Děti získávají přirozený vztah ke starší generaci, senioři zažívají radost z kontaktu s mladými lidmi a obě skupiny zjišťují, že si navzdory věkovému rozdílu mají mnoho co předat.

Čtení v Mateřské škole Přímětická, Praha 4

Foto: archiv Mezi Námi, o. p. s.

Přečti: pohádkové babičky a dědečkové v knihovnách a školkách

Program Přečti staví na jednoduché, ale mimořádně silné myšlence: společné čtení může být mostem mezi generacemi. Pohádkové čtecí babičky a dědečkové pravidelně docházejí do mateřských škol, kde dětem předčítají pohádky, vyprávějí příběhy a sdílejí s nimi svůj čas. Děti si tak nevytvářejí vztah ke knihám pouze prostřednictvím textu, ale především díky člověku, který jim příběh předává.

Právě v tom spočívá jedinečnost programu. Vedle podpory předčtenářské gramotnosti a rozvoje slovní zásoby vznikají mezi dětmi a seniory skutečné vztahy. Děti se na své čtecí babičky a dědečky těší, pamatují si je a často s nimi sdílejí i zážitky ze svého života. Senioři naopak získávají možnost zůstat aktivní, být potřební a předávat dál své zkušenosti.

Jak sami dobrovolníci často říkají, největší hodnotou programu není samotné čtení, ale vztahy, které díky němu vznikají.

Knihovny jako přirozený partner

Spolupráce organizace Mezi námi s knihovnami se v posledních letech úspěšně rozvíjí a potvrzuje, že knihovny jsou mnohem víc než jen místem pro půjčování knih. Stávají se otevřeným prostorem pro setkávání, sdílení příběhů a budování vztahů napříč generacemi.

V roce 2025 působili dobrovolníci programu Přečti pravidelně na pobočkách Městské knihovny v Praze – Pancrác, Jezerka, Modřany, Krč, Opatov, Chodov, Petřiny a Velký mlýn – a také v Městské knihovně Prostějov. Díky spolupráci s knihovnami se daří přinášet mezigenerační čtení i do veřejného prostoru a oslovovat nové dobrovolníky i děti.

Role knihoven však zdaleka nekončí poskytnutím prostor. Knihovníci se aktivně podílejí na rozvoji programu, připravují odborné semináře pro dobrovolníky zaměřené na současnou dětskou literaturu, doporučují vhodné knihy a pomáhají seniorům objevovat nové možnosti práce s dětským čtenářem. Významně tak přispívají ke kvalitě i dlouhodobé udržitelnosti programu.

Důležitou součástí spolupráce jsou také Kluby pohádkových čtecích babiček a dědečků, které často nacházejí zázemí právě v knihovnách. Dobrovolníci zde sdílejí zkušenosti, inspirují se navzájem a dále rozvíjejí své dovednosti.

Nejlépe se nám při čtení v knihovnách osvědčilo, když knihovníci tento program sami podporují tím, že jej avizují na svých webových stránkách, ústně při komunikaci se čtenáři, letáčkem s termínem a informací o akci na dveřích knihovny a na stolcích.

Také se nám osvědčilo občasné tvoření s dětmi místo čtení. To je velmi oblíbené a dá se využít při různých svátcích, jako je sv. Martin, Mikuláš, Vánoce, Velikonoce, Den matek, Den dětí.

Čtení v Lesní mateřské škole Bobulka, Praha 7

Foto: archiv Mezi Námi, o. p. s.

Společnost, která si naslouchá

Programy Povídej a Přečti ukazují, že mezigenerační spolupráce nemusí být složitá ani finančně náročná. Často stačí otevřít dveře, nabídnout prostor a dát příležitost lidem, aby se potkali. Výsledkem jsou silnější komunity a prostředí, ve kterém si lidé napříč generacemi více rozumějí. Knihovny v tomto procesu hrají nezastupitelnou roli. Ve spolupráci s organizací Mezi námi pomáhají vytvářet prostředí, kde se generace nejen setkávají, ale skutečně si naslouchají a obohacují se. Protože někdy stačí jedna kniha, jeden příběh a jedno setkání, aby se začal stavět most mezi generacemi. ●

Mezi námi, o. p. s., vítá spolupráci s knihovnami, školami, sociálními službami i dobrovolníky, kteří chtějí rozvíjet mezigenerační setkávání.

Více informací naleznete na mezi-nami.cz.

EVA MENČÍKOVÁ a ELIŠKA HAVLÍČKOVÁ jsou koordinátorkami programu Přečti, který organizuje obecně prospěšná společnost Mezi námi.

Knižní hodinka

aneb Cesty s knihou za nejstaršími čtenáři
nejsou jen milá charita, je to win-win-win-win

TEREZA CIMBURKOVÁ / cimburkova@stredoceskaknihovna.cz

Do knihovny k nám chodí lidé všeho věku, chodí si půjčovat knihy, vzdělávat se, bavit (se), odpočívat, tvořit. Ale do komunity patří i ti, kteří už k nám fyzicky nedojdou. Například lidé v domovech seniorů. Když za nimi vyrazíte, nezměníte život jen jim. Změní to i vás a pohled na naši profesi. Knižní hodinka ale není projekt, kde knihovna něco jednostranně dává a domov seniorů jen pasivně přijímá. Je to ukázkový příklad situace, kde získávají naprosto všechny zúčastněné strany.

Vznik a rozlet Knižní hodinky

Připravila jsem hodinový program, který kombinuje předčítání, trénink paměti a reminiscenci. A nezbytný humor. Chtěla jsem totiž přinést do domova kromě jiného hlavně dobrou náladu. Plán se zdařil, program se líbil, podepsali jsme memorandum. Za měsíc jsem s programem vyrazila do domova znovu. Jenže!

Náš původní plán pro domov, který má deset menších budov, byl jasný: vymyslím program a budu s ním postupně celý rok putovat z budovy do budovy. Jenže místní seniorky mě pěkně a rychle převezly. Už na druhé setkání se přesouvaly za mnou přes celý areál, protože nechtěly čekat, až na jejich budovu přijde znovu řada. Bylo třeba zaimprovizovat na místě a poté i celý program přepracovat.

Vznikl tak nový, na míru, respektive na daný aktuální měsíc. Spisovatelé, kteří mají výročí, aktuální téma s ohledem na roční období. A protože to místní klienty (i personál) domova bavilo a přišlo mi škoda program více nevyužít, oslovila jsem s dovolením vedení i další dva domovy seniorů. Měsíčně tak nyní pokaždé s novým obsahem cestuji do tří domovů a popravený ho používám i pro trénink paměti v místní pobočce Sjedenocené organizace nevidomých a slabozrakých.

Co nám to přináší?

Obohacení prací se seniory v domovech je oboustranné. My jim neseme příběhy z knih a oni nám na oplátku otevrou své vlastní životní kroniky. Slýcháme neuvěřitelné vzpomínky,

zažíváme spoustu smíchu, občas dojetí. Každé takové setkání lidsky i profesně obohacuje. Práce v terénu potrénuje flexibilitu a vytrhne z knihovnické bubliny. Rozhodně je velkým přínosem i pro samotného knihovníka.

Jak nás vidí domov?

Když jako knihovníci vstoupíme do domova seniorů, stáváme se důležitou podporou pro tamní personál. Aktivizační pracovníci a ergoterapeuti připravují různé programy, ale Knižní hodinka je velice specifická. Přinášíme jim navíc hotový program na téma, které mají senioři rádi. Stejně tak je pro všechny v místě zajímavá změna tváře a nová energie „zvenku“. Když přebíráme vedení skupiny, aktivizační pracovník získá prostor se k seniorům posadit a v klidu sledovat jejich reakce, kterých si v běžném provozu nevšimne. Zároveň se i rádi zapojují do programu jako aktivní účastníci, čímž vznikají další společné zážitky, na které mohou navazovat při každodenním setkávání. Také si můžeme navzájem poskytovat cennou zpětnou vazbu o aktuálním stavu klientů.

Sociální inkluze jako pilíř moderního knihovnictví

Knižní hodinka není jen milou charitativní činností, je to skvělý trumf pro vedení knihovny a její zřizovatele. Státní koncepce dlouhodobě směřuje k tomu, aby knihovny byly pilíři sociální

inkluzi. Výjezdy do domovů jsou součástí plnění této vize. Instituce tímto aktivně vrací důstojnost občanům města, kteří celý život platili daně a dnes už do knihovny sami nedojdou. Je to pozitivní publicita, která zvyšuje prestiž knihovny v očích široké veřejnosti. Aktivně pomáháme tam, kde je potřeba. Ukazujeme, že knihovnictví je profese se sociálním přesahem, která má v moderní společnosti nezastupitelné místo.

Aktivní zapojení: K čemu je dobrá cílená aktivizace?

Když senioři aktivně doplňují, hádají nebo diskutují, dochází k několika zásadním věcem. Aktivizace zpomaluje stárnutí mozku. Cílená stimulace udržuje v chodu stávající nervová spojení a zpomaluje projevy demence. Společná aktivita přináší radost, smích a zdravé napětí, což prokazatelně zlepšuje náladu na zbytek dne. Senioři si během hovoru o knize nebo tématu procvičují artikulaci, slovní zásobu a schopnost formulovat myšlenky. To jim pomáhá v běžném každodenním kontaktu s personálem či rodinou, udržují si tím komunikační dovednosti.

Pasivní účast: Proč má smysl i to, když senior „jen“ sedí a poslouchá?

Někteří účastníci celou hodinu mlčí nebo mají zavřené oči. Ale je pravděpodobné, že vnímají hlas, melodii řeči. Už jen to, že nejsou sami na pokoji, pro ně znamená hodně. A když program někoho dokonce uspí? Neberu to jako projev nudy, ale odpočinek v pocitu bezpečí, uklidnění, možná i vzpomínka na maminčino vyprávění pohádky na dobrou noc.

Pasivní poslech je nesmírně hodnotná forma terapie, a i když třeba kvůli pokročilé demenci nebo nemoci už klient nerozumí přesnému významu slov, vnímá emoce a atmosféru. Poslech známého příběhu, básničky či říkanky může uvnitř seniora spustit vnitřní film vzpomínek. Navenek sice mlčí, ale uvnitř prožívá své mládí, domov nebo rodinu. Cítí bezpečí a známé prostředí. Důležitý pro pasivní účastníky je i pocit sounáležitosti a přijetí. Cítí se být součástí komunity, jsou přijímáni takoví, jací jsou, bez tlaku na výkon.

4 x WIN Knižní hodinky

- 1. WIN Senior:** Získává paměťový trénink, únik ze samoty a bezpečné útočiště v kruhu ostatních. Ti aktivní zažívají úspěch a zábavu, ti pasivní hluboký klid a emoční bezpečí.
- 2. WIN Personál domova:** Získává profesionální literární program na klíč, inspiraci a vzácný čas na individuální pozorování svých klientů.
- 3. WIN Knihovnictví v terénu:** Získává další rozměr své smysluplné práce, vděčnost a neuvěřitelné lidské příběhy.
- 4. WIN Vedení knihovny:** Získává neprůstřelný argument pro obhajobu rozpočtu, skvělé PR a status moderní instituce s hlubokým sociálním přesahem.

Knižní hodinka v Domově Unhošť

Foto: Karel Pazderka

Tipy z praxe

Netřeba představovat všechny programy, které jsem zatím připravila, my knihovníci máme nápadů a inspirace v regálech kolem sebe mnoho. Nicméně dovolím si dát pár tipů, které se mi osvědčily.

Určitě je dobré v domově zavést jisté rituály, které jsou praktické i příjemné pro všechny strany. Například tradiční úvodní hádání literárních oslavenců měsíce. Důležitý je také termín, který se nezapomíná: pokud do domova chodíte např. „každý první pátek v měsíci v devět hodin ráno“ – všechny strany ví, kdy s akcí počítat. Příjemné je, že senioři se naučí dát si program do plánu, a navíc jim přibude fáze těšení. Překvapení by pro ně nemělo být, kdy program bude, ale co na programu tentokrát bude. Nechodím „jen s knihou“, používám různé pomůcky: téma kuchařky – vařečka, Masopust – čerstvé koblížky, cestopisy – cizokrajné koření, záložky – háčkové, Máj – šerík. Využíváme a trénujeme všechny smysly.

Pravidelnou součástí je předčítání. Zařazuji ho většinou doprostřed nebo před závěr, aby si senioři po povídání a nějaké aktivitě „odpočinuli“. Někdy mám více knih, např. v měsíci dubnu jsem vyhledala v knihovně knížky se slovem „duben“ v názvu – kupodivu to byl průřez snad všemi žánry! A z těch jsme si přečetli ukázky. O knížky, ze kterých čtu, často posluchači projeví zájem. Mají tedy možnost si knížky zapůjčit. Těm, kteří už na čtení nevidí, pak nabídnu zvukovou knížku i s přehrávačem.

Tuten malej princ nebo Malé principál?

Červnový oslavenec Antoine de Saint-Exupéry mě inspiroval k riskantnímu kroku. Několikrát jsem měla v ruce knížky Malušenký princ a Maly prync – vyhledala jsem, kolik máme takto zpracovaných vydání, a za chvíli už jsem měla na kupičce Malé prince v osmi nářečích. Nezbyvalo než vybrat vhodně dlouhou a trefnou kapitolu (zvolila jsem planetu pijana) a pak už jen doufat, že to vyjde. Po tradičním úvodu programu a odhalení oslavence měsíce jsem přečetla kapitolu ve spisovné češtině. Poté jsem rozdala knihy a senioři postupně četli stejnou kapitolu ve všech nářečích. S každým dalším Vožbrundou vybuchovaly větší salvy smíchu. A kromě pobavení dva zúčastnění otočili svůj dosud negativní pohled na Malého prince a projevíli zájem mu dát ještě šanci. ●

Knížní hodinka s Malým princem

Foto: Tereza Cimburková

Knížní hodinka

27. července 2026 — 14:00
Středisko Oáza v Lidicích (J. Stříbrného 162)

Navštíví nás knihovnice ze Středočeské knihovny, která si pro vás připravila program plný čtení, povídání nejen o knihách, vzpomínání a tréninku paměti. Těšíme se na setkání s vámi!

www.stredoceskaknihovna.cz

TEREZA CIMBURKOVÁ je knihovnicí Středočeské knihovny v Kladně, kde má na starost zvukovou knihovnu, donáškovou službu Kniha do domu a programy pro seniory, slabozraké a nevidomé. Zároveň se také věnuje sociální a mediální činnosti v organizaci Člověk v tísni.

Jarošovské čilé seniorky

MILENA KODÝMOVÁ / m.kodymova@centrum.cz

V Pravdově knihovně v Jarošově nad Nežárkou se práci (nejen) se seniory věnují opravdu systematicky a v mnoha směrech. Za tím účelem například navazují spolupráci s tradičními i netradičními partnery. Vzniknout pak může i mimořádná společenská akce pro celou obec. Nevěříte? Posuďte sami.

Věk je opravdu jen číslo

ZUŠ v Jindřichově Hradci dlouhodobě pořádá Akademii umění třetího věku, v níž se účastníci vzdělávají v různých uměleckých oborech. A protože se akademie aktivně účastní i frekventantky z Jarošova a jeho místních částí, považovala knihovna za svou samozřejmou povinnost zapojit se, a proto ve svých prostorách připravila prezentaci šikovných senierek a jejich práce.

Jedno lednové sobotní odpoledne jsme v knihovně připravili velkou prezentaci a přivítali frekventantky hudebního, tanečního a literárně-dramatického oboru, aby svým uměním otevřely výstavu prací „akademiček“ z výtvarného oboru. Knihovna byla plná k prasknutí. Na programu bylo několik

ukázek pěveckého umění, úryvek historického tance, příjemným zážitkem byla i recitace. A pak došlo na výtvarnice; řada z nich se vernisáže osobně účastnila. Pro obyvatele obce bylo zajímavé, že jejich „paní učitelkou“ byla také jarošovská občanka, která měla samozřejmě lví podíl i na vzniku výstavy. Proto také přestříhala pásku tak, aby si každá z autorek krásných výtvorů mohla domů odnést připomínku svého slavného dne. Vydutně jí s tím pomohl i starosta obce Bohumil Rod, který se ve svém vstupu pochvalně vyjádřil o celé akci a podle svých slov načerpal pozitivní energii, kterou byla to sobotní odpoledne knihovna doslova nabitá. K pohodě jistě přispělo i bohaté občerstvení z dílny jarošovských „čilých senierek“ (tj. členek Klubu čilých seniorů, který při knihovně

Společné foto výletníků na lávce / Foto: Milena Kodýmová

aktivně funguje již 20 let, dále KČS) i některých akademických aktérek. Byla to opravdu milá a inspirativní akce, jejíž účastnice obdarovaly nejen sebe navzájem, ale i všechny ostatní přítomné.

Akce tohoto typu pomáhají v malých obcích ožивovat a zpestřovat kulturní a společenský život a budovat i prezentovat knihovnu jako centrum komunity. A lidé vnímají, že knihovna obec a její obyvatele zná, váží si jich a je tu pro ně. Spolupráci s významnými a nečekanými partnery dokládá jarošovská knihovna i na dalším příkladu, kdy vysoké škole pomohla doplnit a ozvláštnit její vzdělávací aktivity.

Seniorská studentská vycházka

Dějiny a příběhy byly tématem letošního letního semestru Univerzity třetího věku na Fakultě managementu VŠE v Jindřichově Hradci, jejímiž dlouholetými frekventantkami jsme i my, členky neformálního sdružení KČS. Zvolené téma přímo vybízelo i k prezentaci naší knihovny, která si shodou okolností v letošním roce připomíná 140 let svojí existence. Neodolala jsem a moje nabídka „vyjít si“ na ukončení semestru do Jarošova byla nadšeně přijata jak garantkou našeho studia, tak i ostatními „spolužačkami“. Příležitost seznámit se s příběhem knihovny i osudy jejího patrona Františka Pravdy (systematicky si ho připomínáme také již dlouhých 20 let) měla i další bonus, protože jsme měly možnost doslova „na vlastní nohy“ oživit fenomén legendárních vycházek studentů tehdejšího jindřichohradeckého gymnázia ze 70. a 80. let 19. století, které ve velké většině směřovaly právě do Jarošova.

Dnem „D“ se stalo pondělí 18. května 2026. Od autobusové zastávky v Rodvínově (obec „na půl cesty“) jsme se vydaly na svoji pouť, protkanou mnoha zastávkami na místech, která se vztahovala k tématu a skýtala zdroj zajímavých informací z historie regionu a života našich předků i současníků. K pohodě a dobré náladě přispělo nádherné počasí i okolní příroda, osvěžená vydatným sobotním deštěm. Do civilizace jsme se vrátily malebnou místní částí Kruplov, která je oblíbeným místem venkovních aktivit naší knihovny. Při příchodu do Jarošova jsme nemohly minout místo, kde se říčky Kamenička a Žirovnička stékají v řeku Nežárku. Na dalším zastavení poutnice v obci přivítal pan starosta Bohumil Rod. Po téměř dvou hodinách výslapu v příjemném tempu jsme dorazily do knihovny. Tam na nás čekaly jarošovské „spolužačky“ s výborným vlastnoručně vyrobeným občerstvením. Při jeho konzumaci poutnice pozorně vyslechly můj komentář k výstavě fotografií a dokumentů, které dokládají bohatou činnost knihovny, a seznámily se ve zkratce i s životní cestou patrona Františka Pravdy. Čas se nebezpečně nachýlil, a tak zdaleka nebylo řečeno všechno, co řečeno býti mohlo. Chvilka času pak byla vyhrazena i na humorné tělesné aktivity. Dobrý oběd ve vyhlášené hospodě Pod Kostelem měl i další rozměr, protože právě v této budově byla před 140 lety spolkem Štitný

slavnostně předána tehdejšími představiteli obce první veřejná knihovna o 100 svazcích. Pak už jenom loučení, při cestě na autobusovou zastávku mávání na pozdrav, slova díky a poznání, že stojí za to se do Jarošova a jeho knihovny vrátit a „všechno si dopovídat“. ●

Panel patrona Františka Pravdy na výstavě

Foto: Milena Kodýmová

MILENA KODÝMOVÁ je knihovnicí Pravdovy knihovny Jarošov nad Nežárkou.

Kniha do domu

PETRA JANOŠOVÁ / janosova@kfbz.cz

Služba Kniha do domu vznikla v Krajské knihovně Františka Bartoše ve Zlíně z potřeby zůstat v kontaktu se čtenáři, kteří nemohou knihovnu navštěvovat osobně, ať už ze zdravotních, věkových, či pohybových důvodů. Přestože pro většinu lidí představuje knihovna především místo půjčování knih, pro řadu seniorů je zároveň důležitým sociálním bodem, zdrojem pravidelného kontaktu i způsobem, jak si uchovat aktivní vztah ke čtení a k dění kolem sebe.

Myšlenka donáškové služby se postupně formovala při každodenní komunikaci se staršími čtenáři. Ukázalo se, že zájem o knihy a čtení u mnoha seniorů přetrvává i ve chvíli, kdy už pro ně cesta do knihovny představuje komplikaci. Naším cílem proto bylo umožnit těmto čtenářům, aby nepřišli o kontakt s knihovnou, a zároveň jim nabídnout individuální a lidský přístup.

Donáška se tak postupně stala přirozenou součástí našich knihovnických služeb zaměřených na seniory a zrakově znevýhodněné čtenáře. Vedle samotného předávání knih přináší často také obyčejné lidské setkání, krátký rozhovor a pocit, že knihovna zůstává otevřeným a dostupným místem pro všechny generace.

Petra Janošová se zásilkou knih v terénu

Foto: Tereza Mrázková

Tuto službu mohou využívat všichni uživatelé Krajské knihovny Františka Bartoše ve Zlíně, jejichž zdravotní stav jim trvale nebo přechodně znemožňuje osobní návštěvu knihovny, případně občané starší 75 let s omezenou schopností pohybu. Podmínkou využívání služby je platná registrace uživatele a trvalý pobyt na území statutárního města Zlína. Registraci lze provést při první návštěvě u klienta nebo vzdáleně prostřednictvím Bankovní identity či služby MojID.

Kniha do domu je poskytována zdarma a probíhá pravidelně, minimálně jednou měsíčně, vždy v předem domluveném termínu. Spuštěna byla v říjnu roku 2019 a již během prvního měsíce jsme uskutečnili tři návštěvy, při nichž jsme doručili celkem 19 knih. V lednu roku 2020 jsme evidovali deset zájemců o tuto službu. Počet registrovaných uživatelů se v následujících letech postupně zvyšoval a v poslední době se ustálil na přibližně 22 aktivních čtenářích.

Čtenářské potřeby našich uživatelů se příliš neliší – většina z nich si pravidelně půjčuje více než pět knih měsíčně. Průměrně tak rozvezeme okolo 170 knih za měsíc, a to za každého počasí.

Všichni uživatelé služby jsou na začátku každého měsíce telefonicky kontaktováni pověřeným pracovníkem knihovny, se kterým si domluví termín návštěvy i konkrétní požadavky na výpůjčky. Někteří čtenáři mají připravený seznam titulů, jiní dávají přednost našim doporučením podle svých oblíbených autorů či žánrů. Stejným způsobem probíhá také vrácení knih. O prodloužení výpůjček mohou uživatelé požádat telefonicky nebo si je mohou prodloužit sami prostřednictvím svého čtenářského konta.

Při předávání knih zároveň informujeme o termínu příští návštěvy. Přesný čas doručení však nelze vždy určit, protože jsme závislí nejen na počasí, ale také na aktuální dopravní situaci a možnostech parkování, které jsou zejména v posledních letech stále komplikovanější.

Postupem času jsme si uvědomili, že pro mnohé z těchto seniorů nepředstavuje donáška knih pouze běžnou

knihovnickou službu. Často jde také o důležitý sociální kontakt a spojení s kulturním světem, který by pro ně jinak zůstával obtížně dostupný. Naše návštěvy jsou očekávanou součástí jejich života a mnozí čtenáři nám sami říkají, že se na ně velmi těší.

Při předávání knih často nezůstává jen u krátkého rozhovoru o literatuře. Sdílejí s námi své radosti i starosti, vyprávějí o svých rodinách, zdravotních obtížích i každodenním životě. Díky dlouhodobému kontaktu vznikají vztahy založené na vzájemné důvěře a lidské blízkosti.

O to bolestnější bývají chvíle, kdy se dozvíme, že některý z našich pravidelných čtenářů zemřel. I pro nás je to osobní ztráta a na mnohé z nich ještě dlouho vzpomínáme.

U samotného vzniku služby Kniha do domu jsem stála společně s tehdejší vedoucí služeb Dagmar Marušákovou. Společně se nám podařilo nastavit pravidla fungování služby i její pevné ukotvení v knihovním řádu.

V prvních letech fungování jsem službu zajišťovala zcela samostatně – od prvního kontaktu se čtenářem přes výběr knih až po samotnou dopravu a předání výpůjček. S postupně narůstajícím počtem zájemců i zhoršující se dopravní situací však vyvstala potřeba mít kolegu nebo kolegyni, kteří by mi dokázali nejen pomoci s rozvozem a donáškou knih, ale také mě v případě nemoci mohli plně zastoupit.

Měla jsem proto štěstí, že jsem tak mohla spolupracovat nejprve s Jiřím Pruckem, s Terezou Mrázkovou a později s Martinou Galíkovou, kteří se na zajišťování služby podíleli a podílejí se stejným nasazením a empatií jako já.

Na závěr bych chtěla vyzdvihnout podporu ze strany vedení knihovny, bez níž by tato služba nemohla fungovat. ●

PETRA JANOŠOVÁ je knihovnicí oddělení pro dospělé, zvukové knihovny pro nevidomé, koordinátorkou služby Kniha do domu a edukátorkou v Krajské knihovně Františka Bartoše ve Zlíně.

Mohou knihovny pomáhat předcházet demenci?

MARTINA MÁTLOVÁ / martina.matlova@alzheimers.cz

„Jezte borůvky, ochrání vás před Alzheimerem!“ Zaručených rad, jak se vyhnout demenci, je plný internet, jen málokterá z nich je ale podložena vědeckými důkazy. Demenci kromě jiného oddaluje aktivní společenský život. A v něm knihovny sehrávají významnou roli.

Podle často citované britské studie z roku 2016, která zahrnovala více než 9 000 lidí starších 50 let, se demence bojíme víc než rakoviny (43 % dotázaných se obává demence, 30 % rakoviny). Americká studie, která sledovala vývoj zdravotních „strašáků“ v čase, ukazuje, že strach z demence mezi lety 2006

a 2011 vzrůstal. Podle jiných zdrojů se demence více obávají lidé, kteří s ní mají přímou zkušenost, typicky rodinní pečující anebo zdravotníci.

Proč to tak je? Nejspíš proto, že demence postupně způsobuje absolutní závislost na pomoci druhé osoby, člověk s demencí se časem nedokáže postarat ani o své základní potřeby a v pozdějších stádiích není schopen ani sdělit, co potřebuje. Postižení kognitivních funkcí, mimo jiné paměti a myšlení, zase útočí na samotnou podstatu naší identity.

Nemoci způsobující demenci těžce dopadají nejen na člověka, u nějž se demence projevuje, ale i na jeho blízké. Rodinní pečující jsou často považováni za další „oběť“ nemoci. V roce 2022 jsme k 25. výročí vzniku České alzheimerovské společnosti připravili výstavu o demenci. Zveřejnili jsme i několik osobních výpovědí na téma „co je nejtěžší na životě s demencí“.

„Co je nejtěžší: přijmout ji. Jelikož potkala v 51 letech manžela a v 50 mě, bylo nejtěžší totálně přenastavit celý náš dosavadní život. Manžel fungoval ve třech firmách. Byli jsme aktivní, cestovali jsme, pomáhali jsme potřebným, chodili za kulturou atd. Najednou jsem zůstala na všechno sama. A pozorovala, jak se můj milovaný mění v „cizího“ člověka, a navíc bez návodu k použití. V současnosti je nejtěžší, po čtyřech letech života s tou zrádnou zlodějkou mozkou, že když už máte pocit, že je systém fungování jakž takž přijatelně nastaven, můj manžel s demencí udělá něco, s čím jsem ve svých precizních představách vůbec nepočítala, a začínám zase od nuly. Nejtěžší v našem věku je žít v tempu člověka o zhruba tři desetiletí staršího.“

— Paní P., momentálně pečující o manžela
Výstava 25 let života s demencí, ČALS, 2022

40 000 lidí bez diagnózy

Demence je velmi rozšířený problém, který se týká především rozvinutého světa, jehož populace stárne. Vzhledem k tomu, že část lidí, kteří s demencí žijí, nemá správnou diagnózu, nemůžeme pracovat s „reálnou“ prevalencí (tedy kolik lidí s demencí u nás žije), data o incidenci (tedy kolik nových případů demence ročně se objevuje) u nás chybějí úplně. ÚZIS (Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR) má k dispozici informace o „léčené“ prevalenci, vychází z dat zdravotních pojišťoven o spotřebě péče. Celkový počet lidí s demencí je odhadem, který je založený na obsáhlé prevalenční metastudii, již provedla Alzheimer Europe nejprve v roce 2009 a kterou následně několikrát aktualizovala (naposledy vloni). Prevalenční model Alzheimer Europe aplikovaný na věkovou strukturu české populace ukazuje, že v roce 2024¹ u nás žilo více než 176 000 lidí s demencí, dvě třetiny z nich byly ženy. Zhruba 10 000 lidí s demencí přitom bylo mladší 65 let. Podle ÚZIS se u nás v té době s nějakou formou demence léčilo téměř 136 000 lidí, lze tedy předpokládat, že zhruba 40 000 lidí s demencí u nás žije bez diagnózy.

K čemu je diagnóza?

Správná diagnóza je samozřejmě klíčová pro správnou terapii. Přesné určení příčiny demence hraje významnou roli nejen při úpravě příznaků demence, je také podstatné pro léčbu dalších přidružených onemocnění. Například aktuálně dostupné léky na Alzheimerovu nemoc, tzv. kognitiva, mohou zhoršovat stav lidí s frontotemporální demencí a některá běžně užívaná antipsychotika jsou pro lidi s demencí s Lewyho tělísky vyložene nebezpečná.

Demence je smrtelné onemocnění, stav nemocného se postupně zhoršuje, nemoc má dopad nejen na kognitivní schopnosti, ale postupně také na soběstačnost a projevuje se i na „fyzických“ schopnostech, například u Alzheimerovy nemoci dochází velmi brzy k potížím s polykáním. Člověk s demencí v pozdní fázi je upoután na lůžko, většinou není

schopen verbální komunikace a vyžaduje komplexní ošetrovatelskou péči. Včasná diagnóza má smysl i proto, aby člověk měl možnost rozhodnout se o mnoha věcech, jichž v budoucnu nebude s nejvyšší pravděpodobností schopen. Samotné rozhodování bude velmi komplikované. Jaká bude moje závěť? Kdo by měl za mě rozhodovat, pokud rozhodnutí nebudu schopen? Co si přeju, a co si nepřeju v další péči?

! Nejčastější příčinou demence je Alzheimerova nemoc, která stojí až za dvěma třetinami všech případů demence.

Prognóza vývoje

Ačkoliv není možné říct, že demence patří ke stáří, se vzrůstajícím věkem počet lidí s demencí narůstá. To je důležité uvědomit si proto, abychom se připravili na budoucnost. Jak ukazují prognózy demografického vývoje ČSÚ (Českého statistického úřadu), lze očekávat, že počet lidí s demencí celkově, stejně jako jejich podíl na populaci, v následujících letech výrazně naroste. A to za situace, kdy se bude postupně snižovat podíl lidí v aktivním věku. To má dopad nejen na ekonomické výsledky státu, chybět budou nejspíš i lidé, kteří by byli schopni a ochotni zasvětit svůj život péči.

V roce 2050 u nás může žít téměř dvojnásobek lidí s demencí než dnes. Pokud se nic nezmění, měli bychom být připraveni na to, že v roce 2080 u nás bude žít 390 000 a v roce 2100 více než 450 000 lidí s demencí.

Už nyní přitom vidíme, že kapacity sociálních služeb, především specializovaných pobytových služeb (tzv. domovů se zvláštním režimem) jsou i v porovnání se zahraničím nedostatečné. A už dnes je poměrně komplikované najít do těchto služeb motivovaný a vzdělaný personál.

Je demence neřešitelný problém?

Prognóza vývoje počtu lidí s demencí vypadá jako neřešitelný problém. Nabízí se nicméně několik cest, které by mohli politici, vědci i všichni ostatní udělat, aby náraz nebyl tak ničivý.

Zprv je třeba zamyslet se nad strukturou a kapacitou zdravotně-sociálních služeb, které jsou určeny lidem s demencí. Politici by měli dát jasné odpovědi mimo jiné na tyto otázky: Je stát schopen garantovat všem lidem s demencí péči? Kolik ta péče bude stát? Kdo ji zaplatí? Zajistí stát rovný přístup k péči? Kdo se bude starat o osamělé lidi s demencí?

Zadruhé role vědy: Ačkoliv lék, který by vyléčil Alzheimerovu nemoc (AN), stále nemáme, v minulém roce schválila Evropská

komise dva preparáty, které dokážou odstranit amyloidové plaky z mozku a tím na nějakou dobu pozastavit rozvoj kognitivního deficitu. Efekt obou léčiv je omezený, je určen pouze lidem s prokázanou Alzheimerovou nemocí v raném stádiu (a amyloidovými plakami), není určen lidem, kteří jsou homozygoty ApoE4 (*homozygot je jedinec, který zdědil po obou rodičích naprosto stejnou genetickou informaci pro daný znak, pozn. red.*), ani těm, kteří se léčící poruchou srážlivosti krve. Léky mají také poměrně závažné nežádoucí účinky. Jsou nicméně první nadějí (stále používaná kognitiva byla registrována před více než dvaceti lety, mezitím se neobjevil žádný lék), že výzkum má výsledky, které mohou mít dopad i na zdánlivě neřešitelný problém. Lék nicméně u nás prozatím stále není dostupný. Věříme, že tyto léky jsou prvním krokem, který může už dnes pomoci mnoha lidem, a že za ním budou následovat další. Snad se v blízké době podaří najít onu pověstnou stříbrnou kulku, která dokáže vyléčit alespoň jeden typ demence. V této souvislosti je nutné připomenout, že s vysokou pravděpodobností budou nové léky určeny lidem, u nichž se nemoc právě projevila, a možná dokonce ještě předtím, než se objeví první příznaky (uvádí se, že změny v mozku způsobené AN probíhají až dvacet let před tím, než se nemoc projeví).

Zdá se, že nejvíc práce budeme muset stejně odvést my sami. Třetím pilířem obrany naší společnosti před

katastrofickým scénářem je totiž prevence. Možnostem, jak snižovat riziko rozvoje demence, se věnuje v posledních desetiletích velká pozornost.

Prevence!

Asi i vy jste narazili v novinách anebo na internetu na články typu „Jezte borůvky, ochrání vás před Alzheimerem!“ Zaručených tipů, jak se vyhnout demenci, je celá řada. Jaká je ale jejich vědecká relevance? Jsou opravdu postavené na kvalitních vědeckých studiích? Na to se podívala tzv. komise časopisu *Lancet* a už v roce 2020 vydala první obsáhlý článek, který hodnotil studie zaměřené na vliv určitého jevu na rozvoj demence, a v rámci tzv. metastudie vytvořila první doporučení o 12 modifikovatelných rizikových faktorech demence, pro které existují vědecké důkazy. Komise svoji zprávu revidovala v roce 2024 a aktuálně tak víme o 14 rizikových faktorech demence, které stojí až za 45 % všech případů demence. To je samozřejmě velmi vysoké číslo; kdyby se povedlo zabránit vzniku poloviny případů demence, byl by to velice významný úspěch.

Dobrá zpráva je, že většina „úkolů“, které pro nás *Lancet* připravil, nemusí téměř vůbec „bolet“. Jsou to totiž věci, na které bychom měli myslet bez ohledu na to, zda se obáváme

a...

- Nedostatek pohybu
- Kouření
- Nadměrné pití alkoholu
- Znečištěné ovzduší
- Úrazy hlavy
- Nedostatek společenských kontaktů
- Nížeí vzdělání
- Obezita
- Vysoký krevní tlak
- Cukrovka
- Deprese
- Zhoršení sluchu
- Zhoršení zraku
- Zvýšený LDL-cholesterol

14 rizikových faktorů demence

Co zvyšuje riziko rozvoje demence?
Více informací na stránkách České alzheimerovské společnosti
www.alzheimer.cz

Zdroj: Livingston et al.: Dementia prevention, intervention, and care: 2024 report of the Lancet standing Commission; zpracováno podle ADL.

8 finanční podporu MZ ČR.

Plakát k Výstavě 25 let života s demencí, ČALS, 2022

demence. *Lancet* rizikové faktory rozdělil podle věku do období, kdy bychom jim měli věnovat zvýšenou pozornost. Jedním rizikovým faktorem, který se objevuje v dětství, je nízké vzdělání (5 %). Ve středním věku jsou nejrizikovějšími faktory problémy se sluchem a vysoká hladina cholesterolu (oba 7 %), následovány jsou depresí, poraněním mozku (oba 3 %), dále nedostatkem pohybu, nekompenzovanou cukrovkou, kouřením a neléčeným vysokým krevním tlakem (vše 2 %) a obezitou a nadměrnou konzumací alkoholu (oba 1 %). Ve vyšším věku je nejvýznamnějším rizikovým faktorem sociální izolace (5 %), znečištění ovzduší (3 %) a problémy se zrakem (2 %). Pokud to shrneme, je potřeba budovat kognitivní rezervu, hlídat si zdraví (stačí pravidelná prevence), vyhnout se známým neřestem (kouření neprospívá nikomu) a kompenzovat smyslová postižení. A samozřejmě se bezpečně (pozor například na hlavičky ve fotbale) hýbat. To není nic překvapivého ani těžkého.

Role knihoven v prevenci

A tady se dostáváme k tomu, v čem vidím velký význam knihoven. Knihovny – podle mé zkušenosti – plní kromě své řekněme informační role i roli společenskou. Často jsou místem setkávání a pořádají celou řadu přednášek či jiných společenských akcí. Podstatné je – a to nejen pro starší lidi – samozřejmě i to, že akce v knihovnách jsou úplně zadarmo anebo nejsou drahé. Mnohé knihovny jsou tak už teď místem, které pomáhá bojovat se sociální izolací. Podle výše uvedené studie vzniká sociální izolace u lidí, kteří žijí sami, nemají pravidelné přátelské/rodinné kontakty a aspoň jednou týdně nenavštěvují nějakou organizovanou společenskou aktivitu. Knihovny tak mohou rozvíjet svůj potenciál v organizování společenských aktivit zaměřených na seniory.

Role knihoven ve zkvalitňování života lidí s demencí

Knihovny ale mohou pomáhat i v případě, že se nějaká nemoc způsobující demenci už objevila. Několikrát jsem zde zdůrazňovala, že pro kvalitní život s demencí je velice významná včasná diagnóza. Není to tak dávno, kdy jsme od našich klientů slyšovali: „Svěřil jsem se svému doktorovi, že zapomínám, ale pan doktor mi na to odvětil, že nejsem nejmladší a že to je normální. A on že taky zapomíná.“ Pro jistotu zopakujme, že zapomínání není součástí zdravého stárnutí. A u každého zapomínání, které narušuje běžný život, je třeba zjistit jeho příčinu!

Proto jsme v roce 2008 přišli s projektem Dny paměti, v němž nabízíme lidem, kteří z různých důvodů nemohou najít pomoc u svého praktika (setkáváme se i s tím, že zájemci o vyšetření u nás by k doktorovi nešli), aby si nechali vyšetřit paměť v nelékařském prostředí. Měření primárně provádějí vyškolení pracovníci našich kontaktních míst,

ale pořádáme akce i na různých jiných místech. Pravidelně například v budově Českého rozhlasu. Několikrát jsme spolupracovali i s různými knihovnami. Měření paměti samozřejmě způsobuje stres a „neutrální“ prostředí, jako je třeba knihovna, může být pro lidi, kteří si potřebují nechat otestovat paměť, výhodou.

Knihovny podle mých zkušeností nabízejí klidný, příjemný a dobře popsany (orientační cedule aj.), a tedy srozumitelný prostor (nejen) pro lidi s demencí. Mohou být (a často už jsou) prostorem pro specializované přednášky zaměřené na různé aspekty života s demencí, případně místem pro setkávání podpůrných skupin pro lidi s demencí anebo jejich rodinné pečující.

A v neposlední řadě: knihovníci znají své čtenáře. Často si jako první mohou všimnout drobné změny – že někdo, kdo si roky chodil pravidelně pro knihy, najednou tápe, co že si vlastně přišel vyřídit. Není samozřejmě třeba, aby knihovníci nemoc diagnostikovali. Jde o to vědět, kam takového člověka nasměrovat. A pouhá informace, že existuje Česká alzheimerovská společnost a její kontaktní místa, kde lze najít pomoc, může někomu hodně zjednodušit život.

Knihovny přitom nemusí dělat nic, co by jim nebylo vlastní; stačí dělat to, co už umějí: být otevřeným, klidným a dostupným místem setkávání a vzdělávání. A zároveň tím pomáhat skupině lidí, pro kterou je takové místo vzácné. A pokud byste chtěli jít o krok dál, rádi se k vám připojíme: u vás v knihovně můžeme uspořádat měření paměti v rámci Dnů paměti, přednášku o životě s demencí nebo pomoci rozběhnout setkávání podpůrné skupiny pečujících. Stačí se nám ozvat. ●

Více informací naleznete na:

alzheimer.cz

Poznámka:

- 1 Data ÚZIS o léčené prevalenci jsou z roku 2024, proto používáme odhadovanou prevalenci ze stejného roku.

MARTINA MÁTLOVÁ je ředitelkou České alzheimerovské společnosti od roku 2014. Vystudovala sociologii a v minulosti se také věnovala výzkumu v oblasti zdravotní politiky a ekonomiky, přednášela na 1. lékařské fakultě a na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy, zabývala se projektovým managementem.

Demence není normální stáří

S Veronikou Frühbauer o tom, jak mohou knihovny, veřejné služby i celá společnost lépe porozumět lidem s kognitivním onemocněním

Ptal se KRYŠTOF ČEŘOVSKÝ
cerovsky@stredoceskaknihovna.cz

Ve své práci se každodenně setkáváte s touto poruchou mozkových funkcí, která narušuje soběstačnost. Co je to vlastně demence?

Pojem demence neoznačuje konkrétní nemoc, ale „syndrom“. Soubor příznaků způsobených různými onemocněními mozku. Nejčastěji si ji lidé spojují s poruchami paměti, ale ve skutečnosti zasahuje mnohem širší oblast lidského fungování – může ovlivnit orientaci, řeč, schopnost plánovat, rozhodovat se nebo zvládat běžné každodenní činnosti. Typické je, že obtíže postupně narušují soběstačnost člověka a jeho běžný život.

Zároveň je důležité říct, že demence není „normální stáří“. Zapomnětlivost a mírné zpomalení kognitivních funkcí se může objevovat i u zdravého stárnutí, ale u demence dochází k výraznějším změnám, které postupně zasahují do fungování člověka v rodině, práci i společnosti. Existují navíc různá kognitivní onemocnění – například Alzheimerova nemoc, vaskulární demence nebo frontotemporální demence – a každé z nich se může projevovat trochu jinak.

Právě u frontotemporální demence nemusí být v začátku nejvýraznějším příznakem porucha paměti, ale je jím spíše změna osobnosti, chování nebo schopnosti empatie. Člověk se může začít chovat neobvykle, ztrácet sociální zábrany, působit necitlivě nebo impulzivně. Rodina si často nejprve myslí, že jde o „krizi středního věku“, vyhoření nebo psychické potíže – a právě proto bývá tato forma demence dlouho nerozpoznána.

Možná i proto je důležité o demenci mluvit. Nejen jako o zdravotním tématu, ale i jako o tématu každodenního života, komunikace a vztahů. Čím více budeme rozumět tomu, jak různorodě se kognitivní onemocnění mohou projevovat, tím větší je šance na včasnou diagnostiku, a tím pádem pak i vhodnou podporu, pochopení a bezpečné prostředí.

VERONIKA FRÜHBAUER je ředitelkou Dementia Institutu a odborným garantem iniciativy Dementia Friendly společnost ČR. Dlouhodobě se věnuje podpoře lidí s demencí a jejich blízkých, vzdělávání odborné i laické veřejnosti a rozvoji komunitních projektů zaměřených na destigmatizaci kognitivních onemocnění. Podílí se také na tvorbě vzdělávacích programů a simulačního projektu Demetrix, který pomáhá veřejnosti i profesím lépe porozumět tomu, jak lidé s demencí prožívají každodenní situace.

Alzheimerova choroba je její nejčastější (nejznámější) příčinou. Co dalšího ji způsobuje? Může za to náš životní styl, nebo ji mají na svědomí i genetické předpoklady?

Alzheimerova nemoc je skutečně nejčastější příčinou demence, ale rozhodně není jedinou.

Na vzniku kognitivních onemocnění se podílí více faktorů zároveň. Určitou roli může hrát genetika, zvláště u některých vzácnějších forem nebo při časném začátku onemocnění. Ve většině případů ale nejde o jednoduchou „dědičnost“, kdy by člověk měl svůj osud předem daný.

Velký význam má životní styl a celkový zdravotní stav. Víme například, že riziko některých typů demence zvyšuje vysoký

krevní tlak, cukrovka, kouření, nedostatek pohybu, dlouhodobá sociální izolace, neléčená ztráta sluchu nebo nadměrná konzumace alkoholu. Svou roli může hrát i chronický stres, nekvalitní spánek nebo nízká duševní aktivita.

Zároveň je ale důležité říct, že demence není „vina člověka“. Někdy máme tendenci hledat jednoduché vysvětlení typu „mohl si za to sám“, ale realita je mnohem složitější. Na vzniku kognitivních onemocnění se podílí celá řada faktorů – genetik, celkový zdravotní stav, cévní onemocnění i životní styl. Právě proto dnes odborníci mluví spíše o snižování rizika než o možnosti demenci zcela předejít.

Ve chvíli, kdy se projeví některý z (pří)znaků demence, může být už pozdě. Lze se nastupující demenci nějak bránit?

To je velmi častá otázka a zároveň trochu složitá odpověď. Existují faktory, které mohou riziko rozvoje demence významně ovlivnit – a některé z nich máme do určité míry ve svých rukou.

Velkou roli hraje například péče o cévní zdraví. Vysoký krevní tlak, cukrovka, kouření nebo nedostatek pohybu totiž neovlivňují jen srdce, ale i mozek. Důležitý je také kvalitní spánek, sociální kontakty, duševní aktivita nebo léčba ztráty sluchu.

Když už se některé příznaky objeví, umí medicína průběh alespoň zpomalit – například pomocí léků, které podporují fungování nervových buněk, ale i díky nefarmakologickým přístupům, jako je kognitivní trénink, strukturovaný režim, úprava prostředí nebo podpora rodiny a pečujících. U některých lidí mají právě tyto podpůrné přístupy větší dopad na kvalitu života než samotná medikace.

Velký význam má také včasná diagnostika. Člověk i jeho blízcí díky ní mohou lépe porozumět tomu, co se děje, naučit se s nemocí pracovat a předejít řadě krizových situací. Včasná podpora často umožní člověku zůstat déle doma, zachovat si více samostatnosti a aktivně se podílet na rozhodování o svém životě.

A pak je tu ještě jedna důležitá věc: možnost výrazně ovlivnit důsledky, které nemoc přináší. To, zda člověk žije v prostředí, které mu rozumí, zda má podporující rodinu, dostupné služby nebo komunitu, která ho nevyklučuje z běžného života, má na jeho každodenní fungování obrovský vliv.

Smyslem Dementia Institutu je šířit osvětu, poradenství a podporu nemocným a jejich blízkým, školíte různé profese. Jak se ve společnosti na lidi stížené demencí (a práci s nimi) připravit? Jak je toto degenerativní onemocnění v současnosti společností vnímáno?

Podstatné je přestat si demenci představovat jen jako zdravotnický problém „někoho jiného“. S prodlužující se délkou života se s kognitivním onemocněním setkává stále více rodin – a velmi často také pracovníci veřejných služeb, knihoven, obchodů, pošt, úřadů nebo dopravy.

Příprava společnosti proto nespočívá jen v odborné péči, ale i v obyčejném porozumění. Je důležité vědět, že kognitivní onemocnění mohou mít velmi různorodé projevy a v časnějším fázích bývají často nenápadná. Člověk může hůře rozumět složitým informacím, potřebovat více času, ztrácet jistotu v novém prostředí nebo se obtížně orientovat ve stresové situaci.

Právě proto školíme velmi různorodé profesní skupiny – zdravotníky a sociální pracovníky, policii, hasiče, pracovníky veřejné správy, knihovníky, dentální hygienisty nebo třeba zaměstnance dopravy. Nejde přitom o to, aby se z nich stali „odborníci na demence“. Důležité je spíše pochopit, jak může nemoc ovlivňovat komunikaci, orientaci nebo chování člověka a jak na tyto situace reagovat klidně, bezpečně a s respektem.

Ve společnosti je bohužel stále přítomné poměrně silné stigma. Demence bývá spojována hlavně s bezmocí, ztrátou důstojnosti nebo s představou, že člověk „už tu vlastně není“. Kvůli tomu se rodiny často bojí o obtížích mluvit a lidé přicházejí k diagnostice pozdě. Přitom mnoho lidí v časnějším stadiu onemocnění může ještě dlouhou dobu žít aktivně, chodit do knihovny, jezdit hromadnou dopravou nebo se zapojovat do komunitního života – pokud mají kolem sebe prostředí, které je zbytečně nevyklučuje. A právě o to se snaží i iniciativa Dementia Friendly společnost ČR.

S prodlužující se délkou života se s kognitivním onemocněním setkává stále více rodin.

Liší se způsob vzdělávání/školení u různých profesí?

Ano, ale zároveň určitý základ zůstává společný. Ať už školíme zdravotníky, knihovníky, pracovníky dopravy nebo veřejné správy, vždy se vracíme k několika základním tématům – jak nemoc ovlivňuje komunikaci, orientaci, chování nebo prožívání člověka a jak na tyto situace reagovat srozumitelně, bezpečně a respektujícím způsobem.

Teprve na tento základ potom navazujeme specifiky jednotlivých profesí. Jinou situaci řeší knihovník, který pomáhá člověku zorientovat se v prostoru nebo pracovat s informacemi, jinou pracovník pošty, policista nebo zdravotník v nemocnici. Proto část školení vždy upravujeme podle konkrétního prostředí a situací, se kterými se daná profese setkává nejčastěji.

Liší se také hloubka a délka vzdělávání. Někde stačí kratší úvodní seminář zaměřený hlavně na komunikaci a základní orientaci v tématu, jinde pracujeme mnohem detailněji – například se zdravotníky nebo sociálními službami, kde jsou lidé s demencí přítomni v každodenní praxi.

Právě tam často využíváme také unikátní simulační program Demetrix. Ten umožňuje účastníkům zažít, jak může

člověk s demencí vnímat okolní svět. Během programu si lidé zkoušejí běžné situace v podmínkách, které narušují orientaci, pozornost, porozumění nebo pocit jistoty. Nejde přitom jen o „ukázk“, ale o velmi intenzivní zážitek, díky kterému si účastníci mohou doslova vyzkoušet hodinu v kůži člověka s kognitivním onemocněním. A právě tato zkušenost často zásadně promění jejich pohled na komunikaci, péči i každodenní kontakt s lidmi s demencí.

”*Základní podmínkou pomoci je poskytnout člověku s demencí klid, jistotu a pocit bezpečí.*

Jak by se mohly připravit knihovny?

Knihovny pro mnoho lidí představují bezpečné a známé prostředí, kam chodí opakovaně, mají tam své rituály i známé tváře. A právě to bývá pro člověka s kognitivním onemocněním velmi důležité.

Ráda bych vyzdvihla i to, že řada knihoven už dnes odvádí v této oblasti skvělou práci. Na mnoha místech pomáhají s osvětou, organizují přednášky, tréninky paměti, komunitní setkávání nebo spolupracují s místními organizacemi podporujícími lidi s demencí a jejich blízké. Často tak vytvářejí přirozený prostor, kde mohou lidé zůstat v kontaktu s okolím i v době, kdy se jejich obtíže začínají objevovat. Důležité je porozumět tomu, že člověk s demencí může například působit nejistě, opakovaně se ptát, ztrácet orientaci v prostoru, hůře rozumět složitým informacím nebo potřebuje více času při komunikaci. Velký význam má proto způsob komunikace – mluvit

jednoduše, klidně, dávat člověku čas odpovědět a nesnažit se ho zbytečně opravovat nebo dostávat pod tlak. Často pomůže i obyčejná lidská trpělivost a ochota situaci zpomalit.

Důležité je ale také samotné prostředí knihovny. Přehledné a srozumitelné značení, jasné označené toalety, klidnější prostor, možnost si sednout, dobrá orientace nebo jednoduché informace mohou člověku výrazně usnadnit fungování. Pro člověka s demencí totiž může být velmi náročné orientovat se v zahlceném nebo nepřehledném prostředí. Důležité mohou být i zdánlivé drobnosti – například možnost doprovodit na toaletu blízkého člověka opačného pohlaví nebo zajistit, aby místa k sezení byla dobře viditelná a jednoznačně působila jako místo určené k odpočinku.

Kdybychom to chtěli jednoduše shrnout, základní podmínkou pomoci je poskytnout člověku s demencí klid, jistotu a pocit bezpečí.

Jak lze upravit prostor knihoven pro uživatele s horšími kognitivními schopnostmi, což se možná může týkat seniorů obecně, existuje i nějaká metodika?

V rámci iniciativy Dementia Friendly společnost ČR jsme připravili pro veřejné služby orientační checklist pro prostředí vstřícné k lidem s demencí. Materiál shrnuje praktická doporučení týkající se komunikace, orientace v prostoru, značení, bezpečí nebo práce personálu v kontaktu s lidmi s kognitivním onemocněním. Součástí iniciativy je také pomněnka – symbol míst, která se snaží být vůči lidem s demencí vstřícnější, srozumitelnější a bezpečnější. Neznačená „dokonalost“, ale ochotu porozumět potřebám lidí s kognitivním onemocněním a přemýšlet o tom, jak může prostředí i komunikace ovlivňovat jejich každodenní fungování. Právě jako praktická pomůcka pro tato místa vznikl i zmíněný checklist, který je dostupný na webu demence.info.

Ukázka ze hry Demetrix

Foto: archiv Dementia Institutu

Dementia friendly knihovna

Knihovna přátelská k lidem s demencí pomáhá návštěvníkům s kognitivním onemocněním využívat služby co nejdéle samostatně, bezpečně a důstojně. Mnohdy stačí několik jednoduchých opatření, například:

- přehledné a dobře čitelné značení prostor;
- jasné značení důležitých míst: vstupu, východu, výpůjčního pultu a toalet;
- jasné značení, kudy má návštěvník po vstupu pokračovat;
- používání jasných symbolů a grafických prvků;
- snadno rozpoznatelné orientační body v prostoru;
- dostatek světla bez oslnění a výrazných stínů;
- bezpečné označení prosklených dveří a dalších průhledných ploch;
- absence výrazně kontrastních nebo šachovnicových vzorů podlah;
- zajištění možnosti otevření dveří toalet z vchodové strany (pro případ potřeby);
- zajištění možnosti doprovodit na toaletu blízkého člověka opačného pohlaví;
- vstřícný přístup k doprovázejícím osobám a pečujícím;
- jednoduché a srozumitelné informace;
- trpělivá a respektující komunikace pracovníků;
- připravenost pomoci člověku, který je zmatený nebo dezorientovaný;
- proškolení pracovního týmu v komunikaci s lidmi s demencí.

Opatření přátelská k lidem s demencí zároveň usnadňují návštěvu knihovny seniorům, rodičům s dětmi i všem ostatním návštěvníkům. Dementia friendly knihovna je ve skutečnosti knihovnou přátelskou ke všem lidem.

Významnou terapeutickou pomůckou, která se ve vztahu k „zapomnětlivosti“ používá, a to nejen při práci s klienty se zvláštními potřebami a seniory, jsou reminiscenční či vzpomínkové kufříky. Ačkoli se v leckterých knihovnách při práci se seniory už používají, můžete prosím přiblížit, v čem tkví jejich kouzlo a jak je připravit? Připravují se individuálně pro každého klienta, nebo přibližují obecnou realitu, dobu?

Reminiscenční kufříky jsou krásnou ukázkou toho, že i člověk s demencí si často velmi silně uchovává vzpomínky spojené s emocemi, smysly a dlouhodobou pamětí. I když člověk s demencí může zapomínat nedávné události, vzpomínky z dávnější minulosti často zůstávají velmi silné. A právě na tom reminiscence stojí.

Uvnitř bývají věci, které lidem něco připomínají – třeba staré fotografie, vůně, hudba nebo obyčejné předměty z běžného života. Někdy právě taková drobnost dokáže otevřít rozhovor, vybavit dávnou vzpomínku nebo člověku přinést pocit blízkosti, jistoty a známého světa.

Velkou výhodou reminiscenčních pomůcek je i to, že umožňují komunikaci jiným způsobem než jen otázkami. Člověk s demencí někdy obtížně hledá slova nebo si není jistý odpovědí, ale konkrétní předmět, známá písnička nebo třeba vůně kávy mohou vzpomínku vyvolat mnohem přirozeněji.

Existují přitom oba přístupy. Některé kufříky jsou obecné a zaměřují se na určitou dobu nebo téma – například „dětství na vesnici“. Ty bývají velmi vhodné právě pro knihovny, komunitní práci nebo skupinová setkávání. Vedle toho ale existují i velmi osobní reminiscenční boxy vytvářené přímo pro konkrétního člověka. Ty mohou obsahovat rodinné fotografie, oblíbené předměty, hudbu, dopisy nebo věci spojené s jeho životním příběhem.

A myslím, že právě v knihovnách mají tyto aktivity velký potenciál. Knihovny totiž přirozeně pracují s příběhy, pamětí, emocemi i sdílenou zkušeností generací. Reminiscence tak není jen terapeutická metoda – může jít o obyčejný lidský rozhovor nad věcmi, které člověku připomínají, kým byl a co v životě prožil.

Prostřednictvím webu demence.info šíříte myšlenku Dementia Friendly společnosti. Mohla byste tuto iniciativu a standard Dementia Friendly instituce představit? Jak se mohou do této iniciativy zapojit knihovny a stát se tak přátelským místem?

Dementia Friendly společnost stojí na jednoduché myšlence – aby lidé s demencí měli možnost zůstat součástí komunity. Aby mohli dál chodit na známá místa, využívat služby, účastnit se komunitního života a zůstat součástí společnosti co nejdéle.

Knihovny v tom mohou hrát mimořádně důležitou roli – jako bezpečný komunitní prostor, kde se propojují generace, příběhy a lidské zkušenosti.

Stát se dementia friendly místem neznamena splnit složitou certifikaci. Začíná to ochotou přemýšlet o tom, jak prostředí, komunikace i běžné situace mohou člověku s kognitivním onemocněním pomoci, nebo je naopak zbytečně znejistit. Často přitom nejde o velké změny. Představte si například, že potřebujete najít toaletu, ale na dveřích jsou jen abstraktní symboly a vy si najednou nejste jistí, kam vlastně jít. Nebo stojíte u umyvadel v obchodním centru a chvíli bezradně máváte rukama, protože nevíte, kde se pouští voda a odkud teče mýdlo. Někdy může být matoucí i obyčejná skleněná stěna nebo dveře, které v prostoru téměř nejsou vidět. A pro člověka s demencí může být velmi stresující i situace, kdy se na toaletě zamkne a pak si nedokáže poradit se zámekem nebo otevřením dveří.

Pro většinu lidí jde o drobné momenty nejistoty. Pro člověka s demencí ale mohou podobné situace znamenat silný stres,

ztrátu jistoty nebo obavu chodit do podobných míst znovu. I proto mají smysl zdánlivé drobnosti jako přehledné značení, jednoduché informace, klidná komunikace nebo ochota dát člověku více času či nabídnout pomoc.

Únik ze života s Alzheimerem je podtitulvaší (už zmíněné) zážitkové hry Demetrix. Komu je určená a jak vlastně vznikla?

Demetrix vznikl z potřeby přiblížit lidem zkušenost, kterou je velmi těžké vysvětlit jen slovy. Když mluvíme o demenci, často si lidé představí hlavně zapomínání. Ve skutečnosti ale nemoc ovlivňuje mnohem víc – orientaci, porozumění, schopnost zvládat běžné situace i pocit jistoty a bezpečí.

Je totiž velký rozdíl mezi tím vědět, co znamená kognitivní deficit, a skutečně pochopit, co člověk s demencí v každodenních situacích prožívá. Právě proto jsme vytvořili zážitkový simulační program, který umožňuje účastníkům alespoň

na chvíli zažít, jak může člověk s kognitivním onemocněním vnímat okolní svět. Během programu plní zdánlivě jednoduché úkoly v podmínkách, které narušují orientaci, pozornost nebo schopnost správně vyhodnocovat situace. A velmi často právě tento osobní prožitek změní pohled lidí na komunikaci i každodenní kontakt s člověkem s demencí více než několikahodinová přednáška.

Demetrix je určený velmi širokému spektru profesí i veřejnosti. Využíváme ho při vzdělávání zdravotníků, pracovníků sociálních služeb nebo veřejné správy. Součástí některých našich akreditovaných kurzů je dnes už pravidelně. Zároveň ale program absolvují i rodiny a blízcí lidí s demencí, kterým často pomáhá lépe pochopit, co jejich blízký prožívá.

Aktuálně se Demetrix nachází v Hořovicích a nově také v Kolíně. Do budoucna počítáme s rozšířením i do dalších měst, aby byl dostupný co největšímu počtu lidí i profesí, které se s lidmi s demencí setkávají v běžném životě. ●

Knihy máme v DNA

LUDMILA JANOUŠKOVÁ (1956) je učitelka ve výslužbě. V obecní knihovně ve Velkém Přítočně pracuje oficiálně 30. rokem. Neoficiálně ještě o několik let déle. TEREZA CIMBURKOVÁ (1980) je vystudovaná sociální pracovnice, ve Středočeské knihovně v Kladně pracuje třetím rokem. Rodným jménem je Janoušková. Není to náhoda, je to dcera. Vítejte u rodinného rozhovoru dvou knihovnic, dvou generací, dvou knihovnických světů.

Ptala se TEREZA CIMBURKOVÁ

cimbukova@stredoceskaknihovna.cz

Jak vypadal knihovnický svět na vsi, než jsi do něj s listopadem 89 vstoupila ty?

Knihovna byla součástí vesnického světa. Pamětníci vypráví, že na začátku 50. let byla součástí knihovny i prodejna mléka. Opravdu, pan knihovník Pankrác prý kromě půjčování knížek prodával i mléko. Současná nejstarší generace vzpomíná, jak jezdili na sáňkách a cestou se stavili v knihovně tátovi pro knížky. Pak se knihovna přesunula do prostor národního výboru. Já se do vsi přivdala na konci 70. let z Prahy a byl to nejen kulturní šok. Ale láska je láska. Naštěstí s knihovnou bylo ve stejné budově i kino.

Chodila jsem tam za korunu, úplně před očima vidím vstupenku. Co bylo s knihovnou po roce 1989?

Budova, kde byla i knihovna, byla zrestituována. Upravily se tedy prostory hasičárny a knihovna byla přechodně tam. Stejně jako nový obecní úřad. A tam už vstupuje do hry naše rodina, protože – jak víš – taťka byl revoluční a porevoluční starosta obce. A jak je tomu na vesnici dodnes, když se zapojí jeden člen rodiny, zapojí se všichni. V té době jsem pracovala v kanceláři vedle ve městě, nebyla to moje vysněná práce. V rámci rozvoje obce přišla možnost mít ve vsi ordinaci dětského lékaře. A tak se knihovna znovu stěhovala, tentokrát do prostor místní školy.

Matka s dcerou při rozhovoru v knihovně ve Velkém Přítočně

Foto: archiv Obecní knihovny ve Velkém Přítočně

A už se dostáváme k osudovému profesnímu setkání...

Když jsem pomáhala stěhovat knihovnu do školy, ředitelka postrádala dočasnou náhradu za nemocnou učitelku a oslovila mě. Měla jsem pedagogické minimum a práci s dětmi jsem se vždycky chtěla věnovat. A tak jsem se stala učitelkou. Předchozí učitelka se už do školy nevrátila, tak jsem tam zůstala. Převzala jsem kromě učení v malotřídce i školní knihovnu. A tak nějak přirozeně jsem začala pomáhat i v obecní knihovně. Paní Lhotská byla báječná, nastoupila do knihovny v důchodu, byla tam asi osm let. Postupně jsem jí pomáhala víc a víc, ztrácela zrak.

Dobře si pamatuju, že jsi jí pak chodila domů číst, když zrak ztratila úplně. A já teď v knihovně i mimo ni pracuju se slabozrakými a nevidomými. Má v hlavě tvoje slova, jak musí být hrozné „nemoc si už číst“.

Měla jsem ji moc ráda. Pomáhala jsem jí pár let neoficiálně, proto úplně nesedí, že jsem v knihovně „jen“ 30 let, vlastně už je to déle. Další stěhování bylo už na mně jako na knihovnici. Obec rozšířila na konci 90. let prostory obecního úřadu o přístavbu – vznikl tak společenský sál, zázemí, knihovna a prostor pro poštovnu. Ta tam ale nakonec nikdy nebyla. To je něco na vzpomínání.

Trénovat paměť je potřeba v každém věku. V tom seniorském obzvlášť.

Mám výhodu v aktivním životě. Jednak zaskakuji i šest let po nástupu do důchodu ve škole. A práce v knihovně je (stejně jako v mnoha dalších oborech) spojena s celoživotním vzděláváním. Aktuálně jsem v ročním programu Národní pedagogické knihovny J. A. Komenského. Řešíme čtenářské dílny, jak na děti v dnešním digitálním světě, je toho spousta. Obecně už mám ale radši online školení. Je to rychlejší, jednodušší, moc se mi to líbí.

Jak to bylo s příchodem internetu do knihovny?

Samozřejmě jsme ho měli. Bylo to někdy kolem roku 2005. Ale žádnou větší návštěvnost jsem nezaznamenala. Občas něco potřebovali studenti do školy. Výjimečně někdo chtěl vyhledat nějakou informaci, ale ten nástup do domácností byl celkem rychlý. Navíc jsme otevření jednou týdně, tak asi víc využívali před domácím připojením internetové kavárny nebo velkou knihovnu.

Taky jsem do té své současné jako studentka tehdy docházela. Vtipné je, že z několika tehdejších knihovníků jsou dnes mí kolegové. Můžu říct, že mě přijali moc pěkně. Na to, že jsem vlastně s tou dost jinou prací neměla žádnou velkou zkušenost. Myslím, že výhodou mi byla ve vsi naučená komunikace se čtenáři, nadšení pro knížky a slušný knižní přehled. To byl dobrý základ, který jsem si přinesla. Ale papírové kartičky jsem tam už nezažila. Jaký byl pro tebe přechod z papíru na čárové kódy a systém Koha?

Bylo to velké ulehčení, ale hodně práce (sama víš, jsi moje parťačka, stejně jako na všechny větší akce). Středočeská knihovna spustila v roce 2016 projekt „Koha pod jednou střechou v knihovnách kladenského regionu“, a tak jsem začala načítat knížky elektronicky a odložila šuplíčky s hromadou kartiček. Zároveň proběhla i rekonstrukce knihovny. Z místnosti s mnoha plnými regály se stal světlý otevřený prostor s regály jen podél zdí a příjemným nábytkem pro děti i dospělé. Došlo i na revizi knižního fondu. Byla to celkově zásadní změna. Právý přechod do nového milénia.

Internet a mobily změnily svět i ty děti, že? Děti jsou jiné než před třiceti lety.

Určitě je to na dětech vidět. Jsou hodně jiné než dřív. Nemají takovou trpělivost. Dříve se běžně vydržely soustředit na práci s knížkou nebo pracovními listy celou hodinu. Dneska je nutno

často měnit činnost, mít program postavený úplně jinak. Prostě se novému světu musíme přizpůsobit. Jde to, jen to chce jiný přístup. Děti pořád lze nadchnout pro knížky, pro čtení.

V čem jsou ještě děti jiné, než když jsi s nimi začala pracovat?

Hodně z nich má logopedickou vadu. Čím to asi tak může být? Myslím, že je to celkem jasné. Míň se na ně a s nimi mluví. Právě společné čtení, povídání a knížka můžou být cestou, jak to změnit, napravit. Předějit tomu. Hodně je poznat, když se rodiče dětem věnují a čtou jim. Je to o vzorech. Já viděla hodně číst svoji babičku, taky taťku. Vy zase mě, tebe tvoje děti. My máme lásku ke čtení určitě v DNA. A školní děti dřív a dnes? Jsou pořád zvědavé a zvídavé, to nezmizelo. Dokázat je zabavit, to je pro mě radost.

A jak je to aktuálně se školáky a spoluprací se školou?

Připravuji program i pro předškoláky. Máme tu i školkou, chodí sem dvakrát ročně. A výhodou je, že jsme v centru, většinou jdou děti ze školky s rodiči kolem, zastaví se, zalíbí se jim tu. A zvyknou si sem chodit. V tom je podpoří následně právě i škola. Každá třída sem chodí také dvakrát ročně a školní čtenářský kroužek ještě častěji. Moje bývalé kolegyně se se mnou radí, jak pracovat s knihami a se čtenářskou gramotností. Jsem ráda, když se na mě obrátí s prosbou o radu, že můžu něco předat. V knihovně pak program pro žáky připravím také ve spolupráci s nimi, třeba v návaznosti na aktuální učivo. Aby to dávalo smysl a rozšířilo jim to obzory. Nebo připravuji program na určité téma: svátky, Den Země apod.

A jak se mění čtenáři a jejich preference v řádu posledních dekád?

Nevidím velké změny. Tady se návštěvnost a čtenost mění hlavně podle kalendářního a školního roku. Naše dvě hlavní skupiny jsou totiž senioři a děti. Po odchodu do důchodu se ke knihovnímu čtení obrací hodně lidí. Naši čtenáři mají rádi české autory, hodně se čtou detektivky. Rozdíl ve výběru je mezi muži a ženami. Mužů je mnohem méně, zato jsou speci-fičtí, protože hodně čtou historické knihy, vědecko-fantastické romány, válečnou literaturu. Ženy si chodí většinou pro beletrii, romány, biografii.

Školní rok ve spojení se žáky chápu, co ten rozdíl v kalendářním roce?

Záleží na ročním období a na počasí, senioři se starají o své zahrádky a zahrady. A s tím je spojeno, kolik jim zbývá času na čtení. Někdo se pomalu na celé léto rozloučí s třemi vý-půjčkami. A dohání to pak přes zimu, kdy chodí každý týden pro velkou zásobu.

Měla jsi v knihovně náš kurz digitálních dovedností pro seniory, k tomu spolupráce se školou a školkou, ještě nějaké akce stojí za zmínku?

Každoročně se zapojujeme do Kytičkového dne. Jednou jsme tu měli křest knížky poezie. To bylo takové milé, rodinné. Letos jsme se poprvé zapojili do čtení přes mikrofon ven do ulice: Je nás slyšet. A teď chystám akci k podzimním nedožitým devadesátinám Václava Havla.

Kam jinam po škole než do knihovny / Foto: archiv Obecní knihovny ve Velkém Přítočně

Nechávala jsi mě zaskakovat i dřív, ale teď, když jsem taky knihovnice, jsi klidnější?

(směje se) Máš moji důvěru celou dobu. Je vážně bezva, že se nemusí knihovna zavírat, když nejsem ve vsi. Přece jen je otevřeno jednou týdně, tak ať vážně je. Lidé jsou zvyklí. A nemusím být nervózní, protože ty jsi tam jako doma. Ty jsi tam doma! Myslím, že jakkoliv je práce ve Středočeské knihovně jiná, přinesla jsi tam to zásadní: mluvit s lidmi, usmát se na ně, zajímat se o ně, dopřát jim příjemnou chvíli.

Někdy to není, jak si myslíš. Oni tě fakt mají rádi. Někdy se otevrou dveře, já sedím za pultem a to zklamání, že tam nejsi ty, je zjevné. Viditelně si nepřišli „jen pro knížky“. Většinou jsou takhle rozčarovaní tvoji bývalí studenti. Sice s nimi také popovídám, ale ty jsi ty. Uklidním je, že příště už tam zas budeš.

Knihovna je víc než půjčovna knih. Hlavně ta vesnická. Vy se přesouváte na samoobslužné půjčování, hodně knihoven je zcela bezobslužných, bez personálu. To by tady v současné době u čtenářů neprošlo. Hodně si jich chodí popovídat, říct mi novinky, svěřit se a poradit. Protože se u mě objevuje třetí generace dětí, často se ptají, co jejich rodiče ve škole vyváděli, jestli zlobili, jací byli, když jsem je učila. Rodiče se pak radí, co s dětmi číst, co jim vybrat. To mě moc baví řešit. Pro každého se najde ta správná knížka.

Co považuješ za svůj úspěch v pracovním životě?

Jsem pyšná na některé své svěřence. Rozhodně to neberu jen jako svou zásluhu, ale byla jsem součástí jejich růstu nebo posunu. Byla jsem jejich podporou, některé děti byly složité, vypadalo to, že z nich „nemůže nic být“, ale vlastně potřebovaly jen povzbuzení a pochopení. A samozřejmě někdy i dřinu a doučování. Občas doma podporu měly, ale občas ne. To, že se za mnou dodnes i jako dospívající a dospělí v knihovně zastaví a chtějí se svěřit, popovídat, to je milé a zřejmě i důkaz, že jsem to asi nedělala špatně.

Je zážitek s tebou jet třeba vlakem, snad pokaždé tě někdo potká a vypráví ti, jak se má, co dělá, a vždycky přidá, jak rád vzpomíná na roky, po které jsi byla přítomná v jejich životě.

Dělala jsem jenom svoji práci. Pravda je, že s láskou. A určitě jsem do ní vždycky dávala všechno. Podstatné podle mě bylo a je, že mi na těch dětech záleží. Určitě to je výhoda malé vesnice. Byl na všechno prostor a čas. A ten knihovnický byl vlastně bonusový prostor a čas. I když to bylo a je v rámci školy, děti to berou jako zábavu. Což je fajn. Ani si neuvědomí, že se vlastně něco učí.

Fakt, že děláš svoji práci se správným odhodláním, má jistě vliv i na další viditelný úspěch posledních let – Kytičkový den.

To se nám společně daří, mám radost. Je to asi pět let, co jsme se jako knihovna zapojili do Českého dne proti rakovině. Na začátku jsme vybrali pár tisíc, postupně částky rostly a letos to bylo dokonce neuvěřitelných jedenáct tisíc! To mi na malou knihovnu přijde velmi slušné. Nikdy v tom nejsem sama, mám vždy několik spolupracovníků různého věku. Ano, z toho mám taky radost.

A krásně mi z toho vyskakuje, co je tajemství tvé práce a co jsem našťěstí podědila.

(směje se) Co myslíš?

Obě děláme práci vždycky s láskou. Máme prostě rády to, co děláme. Díky tomu do ní dáváme všechno. Asi je to fajn recept na pracovní spokojenost: dělat věci s láskou a pokorou k práci jako takové i k lidem, kterých se to přímo či vzdáleně týká.

To zní hezky. Souhlasím. Věřím, že to má na děti vliv, dobře je vést. Jít jim příkladem. To je asi nejzásadnější. Jenom mluvení nepomůže, chce to být dobrým vzorem. Když čteš, děti taky čtou. Přijde jim to přirozené. A tak je to se vším. Je potřeba dětem dát svůj čas, věnovat se jim.

Třeba je vzít do knihovny, číst si s nimi...

Přesně tak! To je dobré zakončení. Věnovat se dětem i práci s láskou. Pak se člověk může ohlédnout a být docela spokojený. ●

Zajímavé publikace k tématu čísla

Téma služeb knihoven pro seniory nabývá v souvislosti se stárnutím populace na významu a Knihovna knihovnické literatury v Národní knihovně ČR se snaží toto téma též podchytit. Následující výběr představuje několik titulů, které se zaměřují na čtenářství seniorů, podporu aktivního stárnutí, inkluzivní knihovní služby a vytváření prostředí přístupného všem uživatelům.

Aleksandrowicz, Renata.
Książka w życiu seniorów na początku XXI wieku = Book in the seniors' life at the beginning of the 21st century. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP, 2020. 278 stran. Nauka, Dydaktyka, Praktyka = Science, Didactics, Practice; Tom 196. ISBN 978-83-65741-52-3.

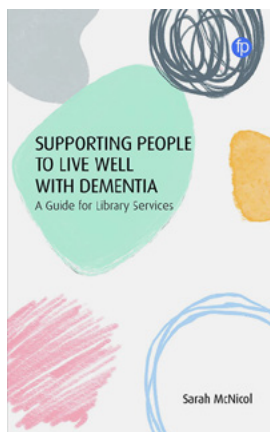
Pro znalce polského jazyka může být zajímavá kniha Renaty Aleksandrowicz, polské odbornice na čtenářství a kulturu knihy, působící na Vratislavské univerzitě. Autorka se dlouhodobě zabývá výzkumem vztahu seniorů ke knihám, četbě a knihovnám. Její publikace *Kniha v životě seniorů na počátku 21. století* přináší pohled na význam četby a knih v životě starší generace v současné společnosti. V úvodní části autorka představuje problematiku stárnutí populace, změny životního stylu ve vyšším věku a psychosociální aspekty stáří. Pozornost věnuje také teoriím aktivního stárnutí a úloze kulturních aktivit při udržování kvality života seniorů. Druhá část knihy je založena na empirickém výzkumu mezi posluchači univerzit třetího věku. Autorka zkoumá čtenářské návyky seniorů, jejich vztah ke knihám, motivace ke čtení i oblíbené literární žánry. Sleduje, jakou roli hraje četba při trávení volného času, osobním rozvoji, získávání informací i při zvládání životních změn spojených se stárnutím. Výsledky ukazují, že kniha zůstává pro mnoho seniorů důležitým zdrojem poznání, zábavy, sociálního kontaktu i psychické podpory. Publikace přináší cenné poznatky o potřebách a čtenářském chování starší generace a může sloužit jako inspirace pro knihovny, kulturní instituce i další organizace, které pracují se seniory a podporují jejich aktivní zapojení do společenského a kulturního života.

Mazurová, Hana, ed.
a Zlata Houšková, ed.
Rovný přístup – knihovna přátelská k seniorům: metodická příručka pro práci knihoven se seniory. 1. vydání. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2016. 87 stran. ISBN 978-80-7050-674-5.

Publikace představuje základní český metodický materiál zaměřený na služby knihoven pro starší generaci. Zabývá se přístupností knihoven, komunikací se seniory, vzdělávacími a komunitními aktivitami, podporou digitální gramotnosti i možnostmi spolupráce s dalšími organizacemi. Součástí publikace jsou také doporučení a příklady dobré praxe z českých knihoven. Přestože metodika vyšla již v roce 2016 a některá témata, zejména v oblasti digitálních technologií, od té doby prošla významným vývojem, řada jejích doporučení zůstává aktuální a stále nabízí užitečný přehled potřeb starších uživatelů a inspiraci pro vytváření knihovních služeb podporujících aktivní a kvalitní stárnutí.

Publikace je dostupná ke stažení zde: ipk.nkp.cz/docs/rovnny-pristup-knihovna-pratelaska-k-seniorum

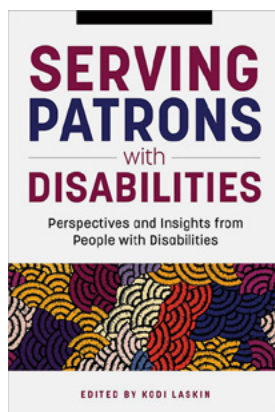

McNicol, Sarah. *Supporting people to live well with dementia: a guide for library services.* First published. London: Facet Publishing, 2023. xxviii, 216 stran. ISBN 978-1-78330-597-1.

Kniha se zaměřuje na možnosti knihoven podporovat osoby žijící s demencí a jejich blízké. Autorka vychází z přesvědče-

ní, že knihovny mohou významně přispívat ke kvalitě života lidí s demencí tím, že nabízejí bezpečné, přívětivé a inkluzivní prostředí podporující sociální kontakty, aktivní zapojení i celoživotní učení. Kniha kombinuje teoretické poznatky s řadou praktických příkladů z knihovnické praxe. Popisuje například vznik tzv. „dementia-friendly“ knihoven, úpravy orientačního systému a prostor tak, aby byly srozumitelnější a lépe přístupné osobám s kognitivními obtížemi. Věnuje se také speciálním fondům, například kolekcím knih s větším písmem, audioknihám, reminiscenčním sadám obsahujícím historické fotografie,

předměty nebo hudební nahrávky, které pomáhají vyvolávat vzpomínky a podporovat komunikaci. Autorka představuje i konkrétní programy pro osoby s demencí a jejich pečující, například společná předčítání, čtenářské skupiny, mezigenerační setkávání, vzpomínkové aktivity, kreativní dílny nebo programy zaměřené na práci s hudbou a příběhy. Důležitou součástí knihy je také problematika vzdělávání knihovníků a spolupráce knihoven se zdravotnickými, sociálními a komunitními organizacemi. Publikace ukazuje, že knihovny mohou hrát významnou roli při podpoře důstojného a aktivního života lidí s demencí a jejich rodin.

Laskin, Kodi. *Serving patrons with disabilities: perspectives and insights from people with disabilities*. Chicago: ALA Editions, 2023. viii, 79 stran. ISBN 978-0-8389-3731-0.

Publikace se zaměřuje na poskytování knihovních služeb osobám se zdravotním

postižením a dalšími specifickými potřebami. Prostřednictvím zkušeností samotných uživatelů upozorňuje na překážky, se kterými se mohou při využívání knihoven setkávat, a nabízí doporučení pro vytváření přístupnějších a inkluzivnějších služeb. Kniha se věnuje fyzické i digitální přístupnosti, komunikaci, práci s fondy i organizaci programů a zdůrazňuje význam aktivního zapojení osob se specifickými potřebami do plánování a hodnocení knihovních služeb. Pro knihovníky představuje cenný zdroj inspirace při vytváření prostředí otevřeného všem uživatelům bez rozdílu.

Připravila VLADANA PILLEROVÁ
vladana.pillerova@nkp.cz

Katalog knihovnické literatury naleznete zde:
aleph.nkp.cz/cze/kkl

Inspirace

Když dobrovolnictví vrací do společnosti lidskost

EVA ADAMCOVÁ / adamcova@knihovnachodov.cz

Pomoci stařence s nákupem, nechat lidi nejdříve vycházet ze dveří, znát své sousedy v domě a zdravit se s nimi, pomoci paní s kočárkem, úcta ke stáří a další za mě běžné věci, ke kterým jsme se sestrou byly vychovávané. V ruchu každodenní rutiny mám mnohdy pocit, že tyto hodnoty ze společnosti mizí. Často vídám lidi se sluchátky v uších, dívají se do obrazovek a v první řadě myslí na sebe, aby byli všude

první, bez ohledu na to, co se děje kolem. Mezi domy vidím betonové zdi, jako by největší prioritou mělo být izolovat se od okolního světa.

Ohlédneme-li se zpět, je současná společnost bohatá a my se máme v porovnání s minulostí velmi dobře, což je jistě skvělá zpráva. Na druhou stranu mám mnohdy pocit, že to vede k většímu sobectví a bezohlednosti. Například pro nás byla vzácnost jít do kina, na večeři nebo letět na dovolenou. Navzdory zmíněným postřehům se ale ve své práci stále setkávám s lidmi, kterým hodnoty jako solidarita, pomoc druhým,

užitečné trávení času nebo odpovědnost ke společnosti nejsou cizí a sami se přihlásí s nabídkou pomoci. Jejich přítomnost a energie, již do své činnosti vkládají, mě pohání vpřed a dávají mé práci smysl. Zmíněné hodnoty jsou výběrem těch, které tyto lidi přivádí na cestu dobrovolnictví, platí to ale i obráceně. I dobrovolnictví samotné může člověku pomoci objevovat tyto a další hodnoty. Přítomnost dobrovolníků v knihovnách tedy není jen o prostém vykonání činnosti, např. že přijdou pomoci řadit knihy, pomohou na akcích nebo že realizují své akce a my jim v tom pomáháme. Dobrovolnictví vede lidi k pomoci druhým, k solidaritě, navracejí tak společnosti to, co ona dává jim.

Jsem moc ráda, že se v knihovnách začínají lidé více a více věnovat dobrovolnictví a nesmírně si těchto lidí a příkladu, jaký dávají, vážím. Mluvim o Městské knihovně Louny, Knihovně Ústeckého kraje, Knihovně Třinec, Městské knihovně Benešov, Knihovně města Ostravy, Knihovně města Olomouce, Masarykově veřejné knihovně Vsetín, Městské knihovně v Praze, Obývací vesnice – Statenice a také o nás, o Městské knihovně Chodov.

V Městské knihovně Chodov realizujeme dobrovolnictví tři roky. V současné době máme šestnáct dobrovolníků, kteří nám pravidelně pomáhají s řadou aktivit, na něž bychom sami nestačili, a díky kterým služby knihovny dělají radost daleko většímu okruhu návštěvníků. A co u nás dělají? Pomáhají nám s realizací akcí, údržbou fondu či organizují své akce. Například dobrovolnice Markétka cvičí jednou měsíčně jógu pro veřejnost a pro děti nebo dobrovolnice Alenka jednou měsíčně realizuje výtvarné dílny pro děti. Dobrovolnice Eva vede klub pletení a háčkování, kde učí přichozí těmito dovednostem, scházejí se každý týden.

Dobrovolnice Hana, Marta, Nikol, Ivana, Libuška a Andělka pracují na seznamech knih. Na jednorázové akce nám chodí pomáhat Jana, Alice a Jitka.

Z jednorázových akcí, kde by to opravdu bez dobrovolníků nešlo, musím zmínit Pasování prvňáčků na čtenáře a Apaluchu. Pasování prvňáčků je velká akce, kdy na čtenáře během jednoho dopoledne pasujeme 140 dětí, tedy všechny prvňáčky v našem městě. Ráno dorazí všechny třídy najednou a postupně obcházejí stanoviště s připraveným programem na podporu čtenářství. Každou třídu provází dobrovolník. V letošním roce nám s touto akcí pomáhalo 11 dobrovolníků. Další velkou akcí je Apalucha – akce pro rodiče s dětmi, v letošním roce na téma piráti. Probíhá tři dny v týdnu v odpoledních hodinách a její náplní je kreativní tvorba, hry a společná zábava. Na této akci pomáhá každý den šest dobrovolníků.

Přestože v našem městě není střední škola, občas se mi ohlásí dobrovolníci z programu DoFe, tedy dobrovolnictví pro mladé lidi, které vždy moc ráda uvítám a zapojím.

Zajímavou novinkou u nás v knihovně je firemní dobrovolnictví. Co to vlastně je a proč ho organizace realizují? Společnosti, převážně nadnárodní, vedou své zaměstnance k dobrovolnictví. Jedná se o firmy, které vyznávají stejné hodnoty, jaké jsem zmínila na začátku článku, a které chtějí být společensky odpovědné. V letošním roce nám pomáhali dobrovolníci na celokrajské akci, kterou pořádá SKIP Karlovarského kraje – Hry bez hranic. Tuto akci si vybrala místní pobočka velké společnosti a z části nám ji zafinancovala. V rámci této akce nám také pomáhala jedna dobrovolnice během Velikonoc a při Pasování prvňáčků na čtenáře. Zatím u nás byli letos čtyři dobrovolníci z této společnosti. Jsme v začátcích a těšíme se na další spolupráci.

**Výtvarná dílna
s dobrovolnicí Alenou**

Foto: archiv Městské knihovny
Chodov

Co dál mě baví na realizování dobrovolnictví v knihovně? To, že se lidé seznamují, navazují přátelství, vytváří pozitivně nabitou komunitu nebo nacházejí hlubší smysl ve své volnočasové činnosti. Zažila jsem milý příběh, kdy jsem chtěla propojit dvě dobrovolnice, aby spolu spolupracovaly na jednom projektu. Když jsem je šla seznámit, tak se ozvalo: „Ahoj Libuško, ahoj Andělko.“ Ukázalo se, že jsou to dobré známé, které se stýkaly dlouhé roky, ale po úmrtí manžela Andělky se přestaly vídat. No a tyto ženy se takto znovu po letech potkaly a jedou spolu letos na dovolenou do Švýcarska. Další milou zkušeností je dobrovolnice Eva, která kolem sebe sdružuje ženy se zájmem o pletení a háčkování a skrze tuto aktivitu také našla kamarádky, se kterými jezdí na dovolenou a tráví volný čas.

Spolupráce s dobrovolníky je velice naplňující a nabíjející činnost. Všem, kteří mají možnost tuto energii zažít, přeji krásné

zážitky s těmito výjimečnými lidmi. Pokud vás článek zaujal a chtěli byste se dozvědět více informací o dobrovolnictví v knihovnách, další osobní příběhy a příklady dobré praxe, doporučuji podívat se na web, který se tématu podrobněji věnuje: dobrovolnictvi-v-knihovnach3.webnode.cz. ●

EVA ADAMCOVÁ pracuje v Městské knihovně Chodov jako koordinátorka dobrovolníků, event manažerka a ve službách. Vede pracovní skupinu dobrovolnictví v sekci veřejných knihoven SKIP, organizuje zájezdy pro knihovníky Karlovarského kraje pod SKIP – Karlovarský kraj a je členkou výkonného výboru SKIP.

Je nás počuť, slyšet, slychać, aby nás bolo vidieť, vidět, widać

Ako sa z jedného otvoreného okna
stalo 150 hlasov knižníc

ROMAN VEČEREK / orknizdk@vuczilina.sk

Na námestí v Dolnom Kubíne sa zastaví starší muž. Z okna knižnice sa ozýva hlas čítajúci úryvok z diela Jána Johanidesa. O niekoľko stoviek kilometrov ďalej sa podobná scéna odohráva v Bratislave, Košiciach, Trnave, Prešove, Prahe, Brne, Zlíne, Znojme, Trinci, Kladne či v Kamiennej Górze, Siekierczynie, Lubomierzu a ďalších knižniciach na Slovensku, ale aj v Česku a Poľsku.

Ľudia sa pristavia, načúvajú, niektorí sa usmejú, odvážnejší si prisadnú a iní pokračujú ďalej. Na prvý pohľad miestny happening. V skutočnosti sú však v tej istej chvíli spojené

desiatky miest a obcí v troch krajinách. V jeden deň, jednu hodinu.

Je 4. marec 2026, 15.30 a v rámci Týždňa slovenských knižníc sa po šiesty raz uskutočňuje podujatie *Je nás počuť*. Do spoločného čítania sa zapája 150 knižníc zo Slovenska, Českej republiky a Poľska. To, čo sa začalo pred niekoľkými rokmi ako jednoduché hlasné čítanie z okna Oravskej knižnice Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne na severe Slovenska, sa stalo spoločným projektom knižníc v strede Európy.

Pre mňa osobne je však tento projekt oveľa viac než len úspešná aktivita. Ako riaditeľ Oravskej knižnice Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne a autor myšlienky *Je nás počuť* vnímam jeho príbeh ako dôkaz, že aj jednoduchý nápad môže prerásť do niečoho, čo spája ľudí, komunity a napokon aj celé krajiny. Je to osobná skúsenosť, že sa netreba báť skúšať niečo, čo tu ešte nebolo.

Roman Večerek při happeningu *Je nás počut'* 2026

Foto: Juraj Bednárík, archiv Oravskej knižnice Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne

Keď knižnice stíchli

Rok 2021 bol aj pre knižnice obdobím neistoty. Nastúpil som na miesto riaditeľa, mal veľké plány a zrazu ticho. To ticho a spiacie knihy... Sedel som v kancelárii a pozeral na prázdne ulice. Občas niekto prešiel okolo a ja som chcel otvoriť okno a zavolať: „*Podďte k nám, máme knihy.*“ Áno, pandémie prerušila podujatia a obmedzila osobný kontakt s návštevníkmi. Knižnice sa síce rýchlo prispôbili novým podmienkam, rozvíjali online služby, pripravovali virtuálne podujatia a hľadali nové formy komunikácie, napriek tomu vo mne zostával pocit, že niečo podstatné chýba – život. Knižnice sú miestami stretnutí. Miestami rozhovorov. Miestami, kde sa ľudia prirodzene stretávajú s príbehmi aj navzájom. Život. Ten mi chýbal. Ale tiež spoločné a hlasné pomenovanie toho, že sa navzájom potrebujeme – knihovníci, čitatelia, zriaďovatelia, verejnosť.

Práve v tomto období som si kládol jednoduchú otázku: Ako dať verejnosti najavo, že sme tu? Ako pripomenúť, že knihy nestratili svoj význam ani v čase, keď sú dvere knižníc zatvorené? Odpoveď bola jednoduchšia, než by sa mohlo zdať. Otvoriť okno a začať čítať.

Nápad mi vnukla spisovateľka Jana Karsaiová, ktorá žije vo Verone v Taliansku. Rozprávala mi príbeh, ako ľudia čítajú z balkóna starším susedom knihy, aby netrpeli samotou.

A tak sme to spravili. Pamätám si ten moment veľmi živo: stáli sme pred budovou knižnice v Dolnom Kubíne a čítali okoloidúcim. Nebol za tým žiadny veľký projektový zámer ani stratégia. Chceli sme len dostať literatúru späť medzi ľudí a ukázať, že knižnica žije aj v čase, keď sa svet okolo nás zastavil. Vtedy by mi ani nenapadlo, že o pár rokov budú v rovnakom čase čítať desiatky a neskôr stovky knižníc.

Hlas, ktorý si našiel svoje meno

Spolu s myšlienkou prišiel aj názov... *Je nás počut'*. Na začiatku išlo o jednoduché konštatovanie. Chceli sme ukázať, že knižnice napriek okolnostiam nezmizli z verejného priestoru. Že ich hlas stále existuje. Postupne sa však ukázalo, že názov v sebe nesie oveľa viac významov. Hovorí o hlasoch kníh, ktoré prežívajú generácie. O hlasoch čitateľov, ktorí v príbehoch nachádzajú vlastné skúsenosti. O hlasoch knihovníkov, ktorí vytvárajú priestor pre vzdelávanie, kultúru a dialóg. A napokon aj o spoločnom hlase profesie, ktorá si začína uvedomovať vlastnú silu. Alebo len o obyčajnom úsmeve čítajúcich a počúvajúcich. O zastavení sa a pripomenutí si... aha knižnica, tam som kedysi chodil. Vyskúšam to. Čím viac knižníc sa zapájalo, tým viac som si uvedomoval, že už nejde o projekt jednej knižnice. Stáva sa spoločným príbehom knihovníkov, ktorí veria, že literatúra má stále svoje miesto vo verejnom priestore. Ľudia veľmi ľahko spohodlnejú a našim cieľom je neustále hľadať spôsob, ako ich k nám pozývať. *Je nás počut'* je práve taká pozvánka.

Viac než podpora čítania

Počas rokov sa menili témy jednotlivých ročníkov, autori, ktorých texty zaznievali z okien knižníc, aj rozsah podujatia. Podstata však zostala rovnaká. Dať hlas knižniciam, čítaniu, knihám a literatúre vo verejnom priestore. Priestor ľuďom, aby sa stretli a počúvali. Na prvý pohľad sa môže zdať, že ide o aktivitu na podporu čítania. V skutočnosti však projekt otvoril širšiu diskusiu o postavení knižníc v súčasnej spoločnosti. Knižnice dnes už dávno nie sú len miestami, kde si požičiavame knihy.

Stali sa komunitnými centrami, vzdelávacími inštitúciami, kultúrnymi organizáciami, miestami stretávania generácií a podpory kritického myslenia. Sú jedným z posledných verejných priestorov, kde môže človek vstúpiť bez povinnosti niečo si kúpiť. Priestorov, kde je vítaný bez ohľadu na vek, vzdelanie či sociálne postavenie. Práve preto potrebujú byť nielen viditeľné, ale aj počuteľné. Nie preto, že by súťažili o pozornosť. Ale preto, že majú spoločnosti čo povedať.

Prečo je dôležité, aby nás bolo počuť

Otázka, prečo by mali knižnice vystupovať do verejného priestoru, nesúvisí iba s ich zviditeľňovaním. Úzko súvisí s budúcnosťou čítania.

V posledných desaťročiach sme svedkami zásadných zmien v spôsobe, akým ľudia prijímajú informácie. Digitálne technológie priniesli obrovské možnosti, no zároveň vytvorili prostredie, v ktorom o pozornosť človeka súťažia tisíce podnetov denne. Sociálne siete, krátke videá, algoritmy a nepretržitý informačný tok menia spôsob, akým čítame, premýšľame a sústreďujeme sa.

V takejto situácii už podpora čítania nemôže zostať len záležitosťou škôl, rodín alebo samotných knižníc. Stáva sa kultúrnou a spoločenskou výzvou. Ak chceme, aby budúce generácie dokázali kriticky myslieť, rozlišovať medzi faktami a manipuláciou, chápať zložitost sveta a rozvíjať empatiu, musíme vytvárať prostredie, v ktorom má čítanie svoje viditeľné

a prirodzené miesto. Práve preto považujem za dôležité, aby boli knižnice počuť.

V medzinárodnom knihovníctve sa v posledných rokoch čoraz viac hovorí o advokácii knižníc (library advocacy). Ide o aktívne presadzovanie významu knižníc vo verejnom priestore a o budovanie povedomia o ich spoločenskej hodnote. Nestačí poskytovať kvalitné služby. Je potrebné hovoriť o tom, prečo sú dôležité. Je potrebné ukazovať ich prínos pre vzdelávanie, kultúru, komunitný život aj demokraciu.

Projekt *Je nás počuť* vnímam práve ako formu takejto advokácie. Nejde o protest ani o marketingovú kampaň. Ide o pozitívne a zrozumiteľné gesto, prostredníctvom ktorého knižnice pripomínajú svoju prítomnosť a svoje poslanie. Keď sa v rovnakom čase ozvú hlasy stoviek knihovníkov a čitateľov, vzniká silný symbol. Verejnosť si uvedomí, že knižnice nie sú izolované inštitúcie ukryté medzi regálmi, ale živá sieť organizácií, ktoré pracujú v prospech spoločnosti.

Dôležitý je aj samotný akt hlasného čítania. Predčítanie a verejné čítanie patria medzi najúčinnšie nástroje rozvoja pozitívneho vzťahu ku knihám. Hlasné čítanie vytvára emocionálne spojenie s textom, prebúdza zvedavosť a dokáže osloviť aj ľudí, ktorí sami po knihe bežne nesiahajú. Literatúra sa tak na chvíľu stáva súčasťou každodenného života a vystupuje zo svojho tradičného prostredia.

Ak teda hovorím, že knižnice potrebujú svoj hlas, nehovorím len o propagácii inštitúcií. Hovorím o obhajobe čítania ako jednej zo základných kultúrnych a občianskych zručností 21. storočia.

Momentka z happeningu

Foto: Juraj Bednárík, archív
Oravskej knižnice Antona
Habovštiaka v Dolnom Kubíne

Od Oravy k medzinárodnej spolupráci

Jedným z najväčších prekvapení projektu bol jeho prirodzený rast. Alebo ako hovorí klasik... „*život sa stal*“.

Prvé ročníky spojili knižnice Žilinského kraja. Neskôr sa pridávali ďalšie regióny. Projekt sa stal súčasťou Týždňa slovenských knižníc, garantom Slovenská asociácia knižníc a postupne získal celoslovenský charakter.

Projekt *Je nás počuť* nevyrástol vďaka veľkým rozpočtom ani rozsiahlej marketingovej kampani. Šíril sa predovšetkým medzi samotnými knihovníkmi. Prostredníctvom osobných kontaktov, profesijných sietí a presvedčenia, že ide o myšlienku, ktorá má zmysel.

V roku 2026 sa k slovenským knižniciam pridali aj české organizácie SKIP a SDRUK, ako aj knižnice z Dolného Sliezska v Poľsku. Do spoločného čítania sa zapojilo 150 knižníc v troch krajinách. Práve tento medzinárodný rozmer ma mimoriadne teší. Veľmi si vážim, že sa k projektu pridali kolegovia z Českej republiky a Poľska a že ho neprijali len ako ďalšiu aktivitu do kalendára podujatí. Naopak, mnohé knižnice pristúpili k realizácii s veľkou kreativitou, pripravili vlastné originálne formáty čítaní, zapojili miestne komunity, školy, osobnosti verejného života či netradičné priestory.

Dnes zároveň veľmi intenzívne pracujeme na tom, aby sa projekt v budúcnosti rozšíril aj do ďalších európskych krajín. Zatiaľ sa nám podarilo kontaktovať a dohodnúť účasť s knižnicami v Rakúsku, Maďarsku, Ukrajine a Dánsku. Verím, že spoločné čítanie z okien môže byť jedným z príkladov toho, ako dokážu knižnice budovať európsku kultúrnu identitu zdola – prostredníctvom príbehov, literatúry a ľudských stretnutí.

Je nás počuť 2026 / Foto: Juraj Bednárík, archív Oravskej knižnice Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne

Jeden človek, jeden príbeh, jeden poslucháč

Počas šiesteho ročníka zaznievali v Dolnom Kubíne texty významného slovenského spisovateľa Jána Johanidesa. Čítali ich predstavitelia mesta, pedagógovia, riaditelia škôl, poslanci, kultúrni pracovníci aj spisovateľka Alexandra Salmela.

Napriek rôznorodosti miest, autorov a účastníkov zostáva podstata rovnaká. Jeden človek číta. Druhý počúva. Môže sa to zdať ako samozrejmosť. V čase sociálnych sietí, algoritmov, neustáleho toku informácií a boja o pozornosť však ide o niečo mimoriadne. Počúvať sa navzájom. Práve v tom spočíva jedna z najdôležitejších úloh knižníc. Nevytvárať len prístup k informáciám, ale aj priestor na porozumenie.

Je nás počuť, aby nás bolo vidieť

Knižnice dnes hovoria o umelej inteligencii, digitálnej transformácii, mediálnej gramotnosti či nových službách. Všetky tieto témy sú dôležité. Pod ich povrchom však zostáva niečo podstatnejšie. Človek. Človek, ktorý hľadá príbeh. Informáciu. Porozumenie, stretnutie, vypočutie, alebo len tak...

Projekt *Je nás počuť* mi počas uplynulých rokov opakovane pripomínal, že aj v čase technologických zmien zostáva jedna vec rovnaká – potreba stretávať sa a počúvať sa navzájom.

Keď sme v roku 2021 prvýkrát otvorili okno Oravskej knižnice a začali čítať okoloidúcim, netušili sme, kam až táto myšlienka povedie. Dnes sa do projektu zapája 150 knižníc v troch krajinách a vznikajú nové partnerstvá, ktoré otvárajú priestor pre jeho ďalší rozvoj. Keď sa každoročne na začiatku marca otvoria okná knižníc a do ulíc zaznejú slová literárnych diel, nejde len o čítanie. Je to verejné vyhlásenie, že knižnice a knihy majú stále svoj význam. Je to pripomienka, že kultúra potrebuje svoj hlas. Dôkaz, že knižnice zostávajú živými centrami vzdelávania, dialógu a porozumenia. A predovšetkým je to odkaz, že pokiaľ budú existovať príbehy, ktoré stojí za to rozprávať, a ľudia, ktorí sú ochotní ich počúvať, bude nás počuť.

Ak ste ešte neboli súčasťou, pridajte sa, pretože... keď nás bude počuť, bude nás vidieť. ●

ROMAN VEČEREK je ředitelom Oravskej knižnice Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne a mimo jiné autor projektu *Je nás počuť*.

Hrad světla na Skleněné hoře

Příběh lotyšské národní identity v jedné budově
aneb S Erasmem v Rize

JAN LUKAVEC / jan.lukavec@iliteratura.cz

Žili byli tři bratři. Král země vyhlásil, že ten, kdo vyjede na vrchol Skleněné hory a probudí princeznu, která tam spí v rakvi mnoho let, získá její ruku a království. Nejmladší Antiņš je bratry vyhnán z domu, ale za svou dobrotu, statečnost a skromnost získá magickou pomoc – schopnost vyvolat bronzového, stříbrného a nakonec zlatého koně. Dvakrát se pokusí o výstup, ale vrchol zdolá až napotřetí – v sedle zlatého koně. Polibkem probudí princeznu, ale sám zůstává v anonymitě a vrací se do chudoby. O princeznu ruku se mezitím hlásí falešný nápadník. Nakonec je však Antiņš rozpoznán díky prstenu a princeznu získává on.

Když se pohádka promění v architekturu

Takový je zhruba děj symbolistického dramatu *Zlatý kůň* z roku 1909 od lotyšského dramatika Rainise, napsaného na motivy estonské a lotyšské lidové pohádky. Dílo bylo vykládáno alegoricky, totiž jako vyjádření cesty národa ke svobodě. Princezna měla v této interpretaci představovat svobodu Lotyšska, která dlouho „spala“ pod nadvládou cizích mocností, Antiņš symbolizoval lotyšský lid – zdánlivě slabý a opomíjený, ale s obrovskou vnitřní morální silou a ochotou k sebeobětování. A Skleněná hora měla jinotajně odkazovat na překážky, které musel národ překonat na cestě k nezávislosti.

Proč to zde vyprávím? Protože právě motiv hory se stal inspirací pro vizuální podobu Lotyšské národní knihovny v Rize, kterou navrhl Gunnar Birkerts (1925–2017). Ten je někdy charakterizován jako americký architekt lotyšského původu, jindy jako světově nejznámější lotyšský architekt, který ovšem většinu své kariéry prožil a tvořil v USA.

Jitřenka a návraty k pohanským kořenům

Dodejme ovšem, že název budovy Hrad světla odkazuje na jiné literární dílo, stejnojmennou báseň „Gaismas pils“ z roku 1873, kterou napsal básník Miķelis Krogzemis (1850–1879), známý pod pseudonymem Auseklis. Ta odkazovala na lotyšskou pohanskou mytologii, kde prý šlo snad o božstvo. A hlavně o personifikaci jitřenky, tedy planety Venuše, když vychází před svítáním. V lidových písních mívala podobu ochránce proti zlým silám (temnotě či démonům) a symbolu naděje a obnovy. Jak uvádí lettonista Pavel Štoll, mezi Lotyši se křesťanství masově ujalo až ve druhé čtvrtině 19. století a jejich mytické myšlení podle některých odborníků „částečně existovalo ještě ve 20. století“. Ostatně v době lotyšské nezávislosti bylo dokonce vytvořeno jakési novopohanské „národní náboženství“ dievturība, a to podle Štolla na základě zejména mytologických a etických lidových písní. Tento výklad starolotyšského náboženství, spojovaného s dávnými indoevropskými kořeny, byl podrobně rozpracován v katechismu, navíc existovaly speciální zpěvníky a misály, které se užívaly při modlitebních shromážděních, organizace měla vlastní hierarchii a od roku 1926 dokonce působila se státním souhlasem.

Ale zpět k básníku Auseklisovi. Jeho báseň pojednávala o Hradu světla, symbolu moudrosti a identity národa, který se propadá do hlubin v čase cizí nadvlády, nicméně nezaniká, pouze zůstává skryt a má se znovu vynořit, až lidé dozrají

Skleněná hora, Hrad světla či ledovec? Pohádkově působící budova Národní knihovny Lotyšska dosahuje výšky 68 metrů a má 13 podlaží. Přímo před ní se nachází socha dramatika Rainise. / Foto: archiv Jana Lukavce

ke svobodě. Tento symbolický výklad zřejmě lépe vyhovoval většině Lotyšů i proto, že text v roce 1899 zhudebnil skladatel Jāzeps Vītols a coby sborová skladba se zpíval masově, často s jasným podtextem protiruského či protisovětského odporu.

Knihovna bez domova: roztříštěná paměť státu

Cesta k současné reprezentativní budově knihovny přitom byla dlouhá. Původně Státní knihovna Lotyšska byla založena 29. srpna 1919, ovšem, jak uvedl v rozhovoru s Adolfem Knollem její tehdejší ředitel Andris Vilks, původně byla „rozmístěna v přibližně 30 objektech. Pro knihovní účely byly užívány celé budovy nebo jen jejich části.“ Pracoviště knihovny se nacházela v rezidenčních budovách, bankách, skladištních budovách, veřejných budovách (např. ve školách), a dokonce v továrnách. Proto se uvažovalo o stavbě velké samostatné budovy, ale přednost dostaly jiné projekty, jako Pomník svobody, který se nachází v centru Rigy a odhalen byl v roce 1935.

V roce 1968 bylo vybráno a rezervováno místo pro výstavbu budovy Státní knihovny Lotyšské SSR, což už byla tatáž lokalita na levém břehu řeky Daugavy, na které stojí nynější budova knihovny. Nicméně sovětský režim zřejmě neměl moc chuť podporovat kulturní svébytnost Lotyšů ani dalších podrobených národů.

Spojené ruce a zpěv: nenásilná lotyšská revoluce

Boj Lotyšů za nezávislost byl ale mírový, slavná byla tak zvaná Baltská cesta či Baltský řetěz, kdy se lidé v roce 1989 spojili proti sovětské nadvládě. Šlo o lidský řetěz táhnoucí se od Vilniusu přes Rigu až do Tallinnu, v němž se téměř dva miliony lidí solidárně držely za ruce. Přičemž o tomto hnutí se mluví také jako o Zpívající revoluci, ve které měla přední místo právě píseň Hrad světla, která se zpívala i navzdory zákazům.

Dojemný okamžik nastal v roce 1985. Sovětské úřady píseň opět zakázaly a legendárnímu dirigentovi Haraldsu Mednisovi, který byl symbolem národního ducha, nedovolily vystoupit. Na konci závěrečného koncertu však obrovský spojený sbor o tisících zpěváků odmítl odejít, začal spontánně skandovat Mednisovo jméno a vyžadovat píseň „Gaismas pils“. Mednis, který seděl jako řadový divák v publiku, byl davem doslova dotlačen na dirigentský stupínek. Pod jeho vedením pak sbor i celé publikum zazpívalo zakázanou píseň s neuvěřitelnou silou.

Lotyšsko a další pobaltské státy se osamostatnily v roce 1991, ale až 15. května 2008, po mnoha letech diskusí, byla podepsána smlouva o výstavbě nové budovy Lotyšské národní knihovny. Výstavba získala i mezinárodní podporu: roku 1999 vydalo 30. Generální shromáždění UNESCO rezoluci,

ve které požádalo členské státy a světovou veřejnost o podporu projektu Lotyšské národní knihovny. Od té doby dohlížela na rozvoj a realizaci projektu mezinárodní skupina expertů z pověření UNESCO.

Nová budova byla slavnostně otevřena 29. srpna 2014. Stavba má asymetrický tvar připomínající skleněnou horu nebo pro někoho snad i ledovec. Fasáda je tvořena kombinací skla a kovu, což zajišťuje prosvětlenost interiéru a moderní vzhled. Budova dosahuje výšky 68 metrů a má 13 podlaží. Je navržena tak, aby pojala miliony svazků a poskytla moderní zázemí pro badatele i širokou veřejnost včetně knihovny dětské. Kromě čítáren a skladů knih obsahuje také koncertní sály, konferenční prostory, výstavní galerie a restauraci s panoramatickým výhledem na starou Rigu. Přímo před ní se nachází socha zmíněného dramatika Rainise.

Knihovna jako komunita, nejen jako instituce

Lidé před jejím otevřením opět vytvořili živý řetěz, tentokrát mezi starou budovou knihovny a novou. Akce nesla název Cesta světla – řetěz přátel knih, byla součástí zahájení roku 2014, v němž byla Riga Evropským hlavním městem kultury. Zúčastnilo se jí asi 14 000 dobrovolníků, kteří se předem registrovali na časové úseky cca 15–30 minut, aby se řetěz udržel plynulý. Stáli v souvislé linii dlouhé asi 2 km, od staré knihovny přes centrum až k nové budově přes řeku Daugavu, a z ruky do ruky si předávali předem vyčištěné, označené a zabalené knihy. Přenesly se tak tisíce knih, „zbylé“ miliony svazků byly přesunuty normální technikou, ale šlo hlavně o symbolické gesto, které záměrně navazovalo na zmíněnou Baltskou cestu.

Ovšem to, že knihovna má kolem sebe komunitu příznivců a sympatizantů, kteří jsou ochotni se pro ni nasadit nebo pro

ni něco obětovat, trvá: obklopuje ji okruh lidí, kteří jí poskytují významné finanční dary. Usnadňuje to i existence aktivního Sdružení na podporu Lotyšské národní knihovny, které funguje jako most mezi knihovnou a soukromými dárci. Za dar v určité výši získá dárcé plaketu se svým jménem přímo u vchodu do knihovny.

V Lotyšské národní knihovně dále existuje projekt, v jehož rámci lidé darují knihy, které pro ně mají osobní význam, nejlépe spolu s krátkým vysvětlením, proč je právě tato kniha formovala nebo proč je pro ně důležitá. Tyto svazky se postupně ukládají u jedné z velkých stěn hlavního atria knihovny. Tyto publikace „s osobním příběhem“ celkově tvoří zvláštní paměťovou vrstvu knihovny – nejde jen o jejich obsah, ale i o jejich intimní spojení s konkrétním člověkem. Zviditelňuje se a zdůrazňuje se tak, že knihovna není jen archivem textů, ale i místem kolektivní paměti národa.

Navíc současná budova působí trochu i jako muzeum knihy, které například seznamuje s tím, jak se vyvíjel tisk nejstarších lotyšských knih nebo kolika smysly potištěné stránky vlastně vnímáme (zdaleka nejen zrakem, ale i čichem, sluchem a hmatem).

A ještě více živo v ní je, když se v hlavním atriu koná knižní veletrh. Ten se dříve pořádá ve výstavnickém areálu, ale podmínky tam nebyly vyhovující, takže se následně přesunul právě do nové budovy knihovny. Mimochodem třeba prapočátek pražského Světa knihy někteří hledají zase v jakémsi předvánočním knižním jarmarku, který se roku 1991 konal za účasti asi čtyřiceti nakladatelů přímo v prostorách Národní knihovny ČR v Klementinu. Jak vzpomíná jedna z knihovnic: „Dali jsme dohromady stoly, pultíky, někdo přijel vyzbrojen vlastním skládacím nábytkem, kupodivu ani chvíli nechyběli prohlížejíci a kupující.“

Naopak pro ty, kteří hledají ztišení či pohroužení do sebe, se v knihovně nabízí meditační místnost, kterou střeží socha Mahátmy Gándhího.

Poslední významná Češka, která Lotyšskou národní knihovnu osobně navštívila, byla manželka českého prezidenta Eva Pavlová. Také ona knihovně darovala svoji oblíbenou knihu, *Babičku* Boženy Němcové. Na snímku je vedle ní Dagnija Balčiņa, ředitelka Lotyšské národní knihovny v Rize.

Foto: Kristians Luhaers

Pohled do haly knihovny / Foto: archiv Jana Lukavce

Od F. L. Čelakovského a B. Němcové ke Švejkovi a zase zpět

V Lotyšské národní knihovně se nachází i velká kolekce českých knih, protože Lotyšů opravdu hojně překládají české autory. V současnosti je vydává říšské nakladatelství Pētergailis, které se rovněž účastnilo veletrhu. Pētergailis publikuje hlavně díla současná, ale i některá starší, k těm nejprodávanějším prý patří třeba *Babička* Boženy Němcové. K té dodává Pavel Štoll, že Lotyšové by mohli zaujmout skutečnost, že předlohou pro laskavou „paní kněžnu“ byla vévodkyně Kateřina Zaháňská, prvorozená dcera posledního kuronského vévody Petra Birona. Přičemž Kuronsko je jednou z pěti kulturně-historických lotyšských zemí, zmíněných i v lotyšském zákoně. V lotyšské kultuře mají navíc vlivnou pozici postavy lidí čistého srdce a „bezesporu nejproslulejší postavou člověka čistého srdce“ v české literatuře 19. století je podle Štolla hlavní hrdinka zmíněných „obrazů venkovského života“ od Boženy Němcové.

České působení je obecně v Lotyšsku dlouhodobé, od výrazného vlivu odkazu Jednoty bratrské přes inspiraci naší pravopisnou diakritikou až po oblibu Švejka, který se tam podle Pavla Štolla stal „jakousi novodobou folklorní mytickou postavou“. Vazby na Československo měl také zmíněný Rainis, který naši zemi navštívil v roce 1921 v rámci své cesty

po Evropě. Mimo jiné se pravděpodobně zasloužil o uvedení Čapkovy hry *R.U.R.* v Lotyšsku, kde měla premiéru již v roce 1922. Šlo o jedno z prvních zahraničních uvedení tohoto díla.

Kuriózním příkladem vlivu české kultury na lotyšské národní obrození zůstane „hymna práce“ s názvem „Nevis slinkojot un pūstot“, která se v Lotyšsku zpívá dodnes. Původní autor písně, kterou v roce 1860 přeložil zakladatel novodobé lotyšské poezie Juris Alunāns a k níž básník Auseklis přidal jednu sloku, byl dlouho neznámý. Až ve dvacátých letech bylo prokázáno, že jde o báseň „Ne horoucnost povalečnā“ ze sbírky *Rūže stolistā* od Františka Ladislava Čelakovského, mimo jiné jednoho ze zakladatelů české baltistiky.

Do Lotyšska často také zajíždí čeští autoři, poslední dobou tedy spíše autorky, jako vloni Viktorie Hanišová nebo letos Denisa Vostrá. Ta tam uváděla překlad knihy *Výbuch bude v šest*, kterou napsala její matka Alena Vostrá. Zatím asi poslední významná Češka, která Lotyšskou národní knihovnu osobně navštívila, byla manželka českého prezidenta Eva Pavlová. Také ona knihovně darovala svoji oblíbenou knihu, právě *Babičku* Boženy Němcové, tedy autorky, která sepisovala podobně laděné pohádky, jako byla ta, kterou jsem začal. ●

Použité zdroje:

VILKS, Andris a Adolf KNOLL. *Národní knihovna Lotyšska*. Online. Knihovna plus, 2014, roč. 10, č. 1. Dostupné z: wayback.webarchiv.cz/wayback/20201220154340/http://oldknihovna.nkp.cz/knihovnaplus141/wilks_knoll.htm [cit. 2026-03-19]. ISSN 1801-5948.

ŠTOLL, Pavel. *Lotyšská kultura a Jednota bratrská: české kontexty lotyšských kulturních tradic v 17.–20. století*. Praha: Karolinum, 2013.

ŠTOLL, Pavel. *Česko-lotyšská historická setkání*. Online. Dostupné z: www2.mfa.gov.lv/cz/prague/cesko-lotysska-historicka-setkani.

ŠTOLL, Pavel a kol. *Zkušenosti a vztahy: lotyšská a česká společnost ve 20. století*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013.

LUKAVEC, Jan. *Hlavní evropské knižní veletrhy: minulost a soudobé trendy*. Online. Dostupné z: czechlit.cz/cz/feature/hlavni-evropske-knizni-veletrhy-minulost-a-soudobe-trendy/.

JAN LUKAVEC je publicista, knihovník Národní knihovny ČR a redaktor časopisu iLiteratura.cz.

Městská knihovna Libochovice po rekonstrukci

Nové centrum knih, tvořivosti
a komunitního života

KATEŘINA LAUBOVÁ / laubova@libochovice.cz

JITKA LIŠKOVÁ / liskova@libochovice.cz

Po více než roce stavebních prací se veřejnosti znovu otevřela Městská knihovna v Libochovicích. Rekonstrukce historické budovy bývalé zámecké konírny nepřinesla pouze modernizaci knihovnického provozu, ale proměnila tradiční knihovnu v multifunkční kulturní a kreativní centrum, které propojuje čtenářské služby, vzdělávání, komunitní aktivity i mezigenerační setkávání. Výsledkem je prostor, který důstojně odpovídá současným potřebám veřejných knihoven 21. století a současně citlivě respektuje historický charakter objektu.

Historická budova s novým životem

Budova, v níž knihovna sídlí, má v kulturní historii Libochovic své pevné místo. Někdejší zámecká konírna sloužila v letech 1950–1972 jako loutkové divadlo, které bylo významným kulturním centrem pro děti i dospělé. V roce 1972 byla stavba adaptována na městskou knihovnu. Z této etapy se dodnes zachoval hlavní výpůjční sál s historickými klenbami, které připomínají původní účel budovy a dodávají interiéru jedinečnou atmosféru.

Právě historická hodnota objektu byla jedním z důvodů, proč město přistoupilo k jeho rekonstrukci. Současně však bylo zřejmé, že technický stav budovy již dlouhodobě neodpovídal požadavkům na moderní knihovnický provoz. Prostory trápila vlhkost, okna byla v nevyhovujícím stavu a celkové zázemí knihovny neodpovídalo potřebám zaměstnanců ani návštěvníků.

Cílem rekonstrukce proto nebylo pouze odstranění technických nedostatků, ale především vytvoření moderního, bezpečného a inspirativního prostoru pro čtení, vzdělávání, tvoření a komunitní život.

Záměr rekonstrukce schválilo zastupitelstvo města v roce 2022. Během následujícího roku byla dokončena projektová dokumentace, získáno stavební povolení a současně se podařilo zajistit dotační podporu. Významným impulsem se stala dotační výzva Ministerstva pro místní rozvoj, která podpořila myšlenku rozšířit tradiční knihovnické služby o komunitní a kreativní funkce.

Záměr tak získal nový rozměr a vznikl projekt pod názvem „Stavební úpravy a přístavba Městské knihovny Libochovice – kulturní a kreativní centrum“.

Samotná realizace stavby trvala 14,5 měsíce a byla završena kolaudací na jaře letošního roku. Celkové náklady na rekonstrukci činily 16,5 milionu korun, přičemž dotace pokryla polovinu této částky. Projekt byl financován Evropskou unií.

Proměna prostoru: od půjčovny ke komunitnímu centru

Rekonstrukce přinesla zásadní proměnu dispozic i funkčního využití celé budovy. Vedle kompletní obnovy technického zázemí vznikly nové specializované prostory pro jednotlivé skupiny návštěvníků.

Oddělení pro děti

Foto: Vít Líbal

Významnou novinkou je samostatný prostor pro mládež – Teen zóna, která reflektuje potřebu nabídnout dospívajícím čtenářům vlastní místo odpovídající jejich věku a zájmům. Dětské oddělení bylo rozšířeno o čtecí pavlač se stylizovaným stromem, která vytváří inspirativní prostředí pro dětskou imaginaci, čtenářské aktivity i tvořivé programy.

Nejvýraznějším stavebním zásahem se stalo vybudování nového přednáškového sálu v místě odstraněného nevyhovujícího zadního traktu budovy. Tento víceúčelový prostor rozšiřuje možnosti knihovny o pořádání přednášek, workshopů, výstav, komunitních akcí a vzdělávacích programů.

Moderní technologie a komfortnější služby

Proměna knihovny se netýká pouze architektury a interiéru, ale také samotného provozu. Nově mohou čtenáři využívat Naknihybox, který umožňuje pohodlné vracení a vyzvedávání knih i mimo běžnou otevírací dobu. Zaveden byl nový online katalog NEK, který zjednodušuje vyhledávání v knihovním fondu a správu čtenářského konta. Řada čtenářů začala díky dotaci ministerstva kultury využívat e-výpůjčky. Výrazný posun ve výpůjčních službách nastal pořízení selfchecku – samoobslužného výpůjčního systému, který zvyšuje komfort návštěvníků a zefektivňuje provoz knihovny. Veřejnost má k dispozici i 3D tiskárnu.

Nové prostory dávají knihovně možnost výrazně rozšířit svou programovou nabídku a potvrzují trend současného knihovnictví: knihovna již není pouze místem pro půjčování knih, ale stává se aktivním komunitním centrem.

Mezi pravidelné aktivity určené nejmenším návštěvníkům patří projekt Bookstart, podporující vztah ke knihám a čtení již od raného dětství. Dlouhodobě pokračují také knihovnické lekce pro školy a mateřské školy, které rozvíjejí čtenářskou gramotnost a seznamují děti s prostředím knihovny.

Velký prostor získají tvořivé aktivity. Nově vznikla keramická dílna s pecí, která rozšířila nabídku kreativních workshopů. Pokračovat budou také pravidelná tvoření pro děti a tematické výtvarné programy.

Knihovna zároveň posiluje svou roli místa mezigeneračního setkávání. Pro seniory nabízí setkávání seniorů, programy Univerzity třetího věku i vzdělávací semináře v rámci projektu Moudrá sovička – Jak na chytrý telefon a tablet, které pomáhají starší generaci orientovat se v digitálním světě.

Kulturní a společenské centrum města

Rozšířené prostory umožní knihovně hostit i řadu kulturních a společenských aktivit, které přesahují rámec tradičních knihovnických služeb. V knihovně se konají:

- výstavy výtvarných děl a fotografií,
- autorská čtení a přednášky,
- tematická „počtení z knih“,
- oblíbené deskohraní pro děti i dospělé,
- nově připravovaný filmový klub.

Pokračují také tradiční akce jako Noc s Andersenem nebo recitační soutěž, které patří k významným událostem místního kulturního kalendáře.

Oddělení pro dospělé

Foto: Vít Líbal

V přípravě jsou rovněž příměstské tábory pro děti a nově také programově zaměřené aktivity pro seniory během letních měsíců.

Prostor otevřený celé komunitě

Nové kreativní centrum je koncipováno jako otevřený prostor pro široké využití místní komunitou. Prostory knihovny budou sloužit i dalším subjektům a spolkům. Využívat je můžou například zájemci o pravidelné cvičení pilates. Díky nově zakoupenému pianu poslouží knihovna Základní umělecké škole Libochovice pro nahrávání soutěžních vystoupení nebo pěveckému sboru Melodie k jeho zkouškám.

Právě tato víceúčelovost ukazuje, že knihovna dnes plní mnohem širší společenskou funkci než dříve – stává se místem sdílení, spolupráce a aktivního trávení volného času.

Rekonstrukce Městské knihovny v Libochovicích představuje významnou investici nejen do budovy samotné, ale především do budoucnosti kulturního a komunitního života města. Tříletá příprava projektu a náročná stavební realizace vytvořily prostor, který má potenciál stát se skutečným centrem vzdělanosti, kreativity a setkávání napříč generacemi.

Nově otevřená budova ukazuje, že i menší městská knihovna může být moderním, inspirativním a živým veřejným prostorem, který reaguje na proměňující se potřeby společnosti. Vedle knih zde návštěvníci nacházejí příležitost ke vzdělávání, tvořivosti, kulturním zážitkům i sousedskému setkávání.

Libochovická knihovna tak vstupuje do nové etapy své existence – jako místo, kde se historie přirozeně propojuje se současností a kde knihy zůstávají základem, ale nikoli jediným obsahem veřejného prostoru. ●

Rekonstrukce knihovny v Libochovicích byla spolufinancována z dotace v rámci Národního plánu obnovy – komponenta 4.5. Rozvoj kulturního a kreativního sektoru, Iniciativa 4.5.3. Rozvoj regionálních kulturních a kreativních center, Výzva č. 0331/2023 – Rozvoj regionálních kulturních a kreativních center (malá kulturní a kreativní centra), poskytovatel dotace: Ministerstvo kultury ČR, registrační číslo žádosti 331000007.

KATEŘINA LAUBOVÁ a JITKA LIŠKOVÁ jsou knihovnice Městské knihovny Libochovice.

Oddělení pro mládež / Foto: Vít Líbal

Dotační portál Ministerstva kultury: zkušenosti a doporučení

KRISTÝNA KAVÍKOVÁ / kristyna.kavikova@mk.gov.cz

Rok 2025 přinesl pro české knihovny zásadní změnu v oblasti dotační podpory Ministerstva kultury. Od září 2025 se žádosti v programech Veřejné informační služby knihoven (VISK) a Knihovna 21. století (K21) podávají výhradně prostřednictvím nového Dotačního portálu Ministerstva kultury (zkráceně DP MK). Většina žadatelů se tak poprvé setkala s tím, že dotační portál musí využívat nejen pro podání, ale i pro správu projektů.

Digitalizace přináší řadu výhod, zároveň však pro mnoho knihoven znamená i novou administrativní zátěž. Zejména menší knihovny a jejich zřizovatelé se museli v poměrně krátkém čase zorientovat v novém prostředí portálu a osvojit si jeho nové postupy pro vyplňování identifikačních údajů, vkládání dokumentů a komentářů. Pojďme si nyní více přiblížit jednotlivé klíčové oblasti.

Nejdůležitější je správně založený profil

Mnoho komplikací vzniklo při nastavení základních identifikačních údajů o žadateli. Knihovny by proto měly před podáním projektu kontrolovat správnost identifikačních údajů organizace i údajů o zřizovateli, včetně vyplnění statutárního orgánu, který nesmí ve vlastnické struktuře projektu chybět.

Profil žadatele musí být vždy veden na instituci, nikoliv na fyzickou osobu. Registrace na „paní Kavíkovou“ místo na knihovnu jako organizaci může vést až k vyřazení žádosti.

Pozornost je třeba věnovat také údajům v Evidenci knihoven. V praxi dochází k záměně evidenčního čísla knihovny a sigly, přestože jde o dva odlišné identifikátory s jiným účelem:

- Evidenční číslo knihovny je spojeno se zápisem v Evidenci knihoven Ministerstva kultury podle zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách

provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon).

- Sigla knihovny slouží k jednoznačné identifikaci v knihovnických systémech (např. při výměně dat mezi knihovnami, při meziknihovních výpůjčních službách, v Souborném katalogu ČR k identifikaci vlastníka dokumentu).

Přílohy rozhodují

Významnou část problémů tvoří přílohy k žádostem – nejen jejich úplnost, ale i správná forma. Typickým příkladem je plná moc. Nestačí pouhý sken dokumentu s ručním podpisem. Správně musí být:

- ve formátu .pdf s elektronickým podpisem statutárního orgánu;
- nebo jako .pdf z autorizované konverze listinného dokumentu (např. přes CzechPoint, notáře).

Povinné přílohy, jako je popis projektu a položkový rozpočet, bývají často příliš stručné nebo neúplné. Popis projektu by měl být věcný, srozumitelný a přesvědčivý. Rozpočet projektu musí odpovídat jak popisu projektu, tak samotné žádosti.

Vyplatí se věnovat závěrečné kontrole příloh dostatek času. Předejde se tím výzvám k doplnění, opravám a prodloužení administrace. Pokud je žadatel vyzván referentem dotační

výzvy k opravě, je vhodné nahrát do portálu novou opravenou verzi dokumentu a původní chybnou z něj odstranit.

Rozpočet a indikátory

Pro mnoho knihoven byla novinkou práce s indikátory projektu. Indikátor představuje konkrétní výsledek projektu – tedy to, co bude/bylo díky dotaci skutečně realizováno a pořízeno. Nejde o finanční údaje, ale o výstup, například:

- počet pořízených zařízení;
- počet uskutečněných akcí;
- počet realizovaných aktivit.

Příklady:

- nákup 5 notebooků = indikátor 5 ks;
- uspořádání 12 vzdělávacích akcí = indikátor 12 událostí.

Čemu se vyhnout:

- nákup dataprojektoru = indikátor 3 000 Kč;
- nákup techniky = indikátor 100 událostí.

Praxe ukazuje, že je lepší zvolit jeden hlavní indikátor, který nejlépe vystihuje samotný projekt. Vyplňování všech dostupných indikátorů může naopak zvýšit riziko nesplnění podmínek projektu. Správné pochopení významu indikátorů patřilo mezi oblasti, které vyžadovaly zvýšenou pozornost jak na straně žadatele, tak na straně poskytovatele, resp. referenta dotační výzvy.

K nejčastějším dotazům patřilo sestavení rozpočtu projektu. Ve VISK a K21 došlo ke zvýšení minimální výše požadované dotace na 20 000 Kč, což ovlivnilo způsob, jakým bylo možné rozpočty sestavovat. Některé postupy využívané v předchozích letech již nebylo možné praktikovat. To se projevilo například u projektů zaměřených na e-výpůjčky, kde knihovny využívaly vzor z minulých let, kdy bylo možné pořídit jeden balíček ve výši 22 050 Kč (tj. 15 000 Kč z dotace a 7 050 Kč ze spoluúčasti).

Častou chybou v rozpočtu projektu bylo nezaokrouhlení požadované výše dotace na celé tisíce korun. Požadavek na zaokrouhlení ze strany Ministerstva kultury vychází z pravidel pro poskytování a administraci dotací ve veřejné správě. Zaokrouhlené částky usnadňují schvalování dotací, přispívají k přehlednější a snazší kontrole rozpočtu včetně eliminace haléřových nepřesností při auditních kontrolách. Smyslem je zjednodušit práci s rozpočtem a následné finanční vypořádání projektu.

Slabá místa dotačního portálu

Je důležité vzít na vědomí, že portál provádí pouze základní technickou kontrolu:

- Identifikace: kontroluje pouze vyplnění polí, nikoliv jejich správnost.
- Indikátory: neověřuje, zda jsou správně nastavené a v tomto případě ani zda jsou vyplněné.
- Rozpočet: portál neupozorňuje na nezaokrouhlené částky, proto je nutné tuto kontrolu provádět ručně.

Věcnou správnost a kontrolu údajů musí zajistit samotný žadatel.

Digitalizace jako příležitost

Přechod na elektronickou administraci dotačních programů představuje významný krok k efektivnější komunikaci mezi knihovnami a Ministerstvem kultury. Přestože se v praxi objevují technické i administrativní potíže, většina uživatelů oceňuje větší přehlednost. Hlavním přínosem dotačního portálu je sjednocení celého procesu na jednom místě, což zjednodušuje orientaci v jednotlivých krocích projektu.

S cílem usnadnit přípravu žádostí v dalších letech připravuje oddělení literatury a knihoven při Ministerstvu kultury na podzim další webináře zaměřené na práci s dotačním portálem. Jejich součástí bude nejen zopakování základních postupů, ale také upozornění na nejčastější chyby a praktické doporučení vycházející ze zkušeností získaných během prvního roku provozu. Věříme, že tato metodická podpora pomůže knihovnám využívat možnosti portálu efektivněji.

Na závěr si dovoluji krátké osobní doplnění. Zavedení nového dotačního portálu představovalo pro knihovny významnou změnu. Poděkování proto patří všem, kteří se do nového dotačního portálu zapojili, zvládli jeho počáteční úskalí a své projekty i přes technické a administrativní výzvy úspěšně podali. Zkušenosti získané v prvním roce provozu budou cenným základem pro další dotační období. ●

KRISTÝNA KAVÍKOVÁ pracuje v oddělení literatury a knihoven Odboru knihoven, umění a kreativních odvětví na Ministerstvu kultury ČR, je členkou redakční rady časopisu *Čtenář*.

S knížkou do života: ano, nebo ne?

1. část

ZLATA HOUŠKOVÁ / zlata.houskova@gmail.com

Projekt S knížkou do života (Bookstart) není asi odborné veřejnosti třeba příliš představovat. Takže jen stručně: jde o dlouhodobou celorepublikovou iniciativu knihoven zaměřenou na podporu pregramotnosti a raného čtenářství nejmenších dětí a budování pozitivního vztahu ke čtení a knihám v jejich rodinách.

„Zvykli si na knihy a čtení...”

Iniciativa je zaměřena na rodiny s dětmi od narození do tří, resp. šesti let. Dětem (rodinám) jsou při různých příležitostech, nejčastěji při vítání občánků či speciálních akcích v knihovnách, předány motivační sady s první knížkou pro dítě, metodikou pro rodiče a zároveň pozvánky na speciální akce knihoven. Ty mají rodičům poskytnout inspiraci, metodickou podporu i vzory konkrétních aktivit ke vzájemné komunikaci s dítětem, podpoře četby, rozvoji jazyka i vztahů v rodině. Aktivitou se SKIP ČR, který je nositelem a hlavním organizátorem celého projektu, připojil v roce 2018 k desítkám zemí celého světa, kde varianty projektu probíhají. V roce 2025 bylo do projektu, který u nás ročně osloví přibližně 22 000 rodin, zapojeno zhruba 500 knihoven.

V témže roce proběhla také první evaluace projektu, podpořená Ministerstvem kultury z programu VISK 1. Jejím cílem bylo zhodnotit, jak projekt v praxi funguje, jak jej vnímají rodiče i knihovnictvo a jaké konkrétní přínosy pro rodiny (rodiče a děti) i pro knihovny má. Měla také identifikovat problémy i příležitosti k jeho dalšímu rozvoji a strategickému směřování. Zaměřena byla na skupinu rodin s dětmi ve věku od narození do tří let. Je třeba zdůraznit, že nešlo o absolutně reprezentativní průzkum, a výsledky tedy nelze plně generalizovat; na to byl vzorek respondentů poměrně malý (rozhovory byly vedeny s 23 rodiči, online dotazníky vyplnilo 459 rodičů) a vybraný na základě dobrovolné ankety. Přesto jsou výsledky velmi zajímavé a inspirativní.

Evaluace tedy probíhala formou rozhovorů s rodiči a knihovníky (kvalitativní část) a dotazníkového šetření mezi rodiči

(kvantitativní část). Kvalitativní šetření proběhlo v Královéhradeckém kraji, kde je zapojeno velké množství knihoven a zároveň má projekt nejdelší systematickou podporu kraje, a kontrolně v kraji Středočeském, resp. v Městské knihovně v Sedlčanech, kde má projekt nejdelší (cca dvacetiletou) historii. Kvantitativní evaluace probíhala po celé ČR.

Pokud bychom chtěli zjištěné výstupy shrnout co nejstručněji: jsou velmi pozitivní. Co konkrétně z šetření vyplynulo?

Hodnocení rodičů

Proč se projektu účastní

„Vidím velký rozdíl mezi synem a dětmi, které si neprohlížejí knížky. Má širokou slovní zásobu, všechno si pamatuje, spojuje obrázky a příběhy. Čtení mu strašně pomohlo v rozvoji řeči.”

Rodiče, kteří odpovídali v rozhovorech, považují čtení a knihy za zásadní pro rozvoj řeči, myšlení, fantazie a budoucí školní úspěšnost dítěte; knihy vnímají jako zdravou alternativu k digitálním médiím. Jejich praktické zkušenosti jim říkají, že děti, kterým se čte, lépe mluví, lépe se soustředí a mají bohatší slovní zásobu. Už z těchto odpovědí lze odvodit, že respondenty byli především rodiče, kteří sami čtou, chodí do knihovny a čtení považují za důležitou součást vzdělání a osobnostního rozvoje. Většina respondentů má nadprůměrné, tedy středoškolské či vysokoškolské, vzdělání. Odpověděli však i tací, kterým projekt knihy, čtení a knihovny „objevil“.

„Myslím si, že je super, že to je další možnost, kam s malinkýma dětma jít. Protože zase tolik toho podle mě pro tyhle maličky úplně není...“

Rodiče vidí projekt pro rodiny s dětmi do tří let jako významnou a vysoce ceněnou aktivitu. Je to podle nich bezpečný, klidný a smysluplný program v přátelském prostředí, který se jako jediný systematicky zaměřuje na nejmladší věkovou skupinu dětí (od narození do tří let), pro niž je výběr volnočasových aktivit ještě velmi omezený. Podporuje rozvoj dítěte v celé řadě oblastí – od řeči a pozornosti až po socializaci a budování vztahu ke knihám a čtení. Unikátní je i v tom, že se zaměřuje na čtenářství, řeč a jazykový rozvoj a je určitým „protipólem“ a kompenzací k digitálnímu světu.

„Určitě mají knížky rádi, berou prostě knížku, jako jiné děti vezmou třeba do ruky telefon.“

Spokojenost s projektem

Středočeský kraj (94 respondentů)

Královéhradecký kraj (113 respondentů)

Celkem (459 respondentů)

■ velmi spokojen/a ■ spíše nespokojen/a
■ spíše spokojen/a ■ velmi nespokojen/a
■ ani spokojen/a, ani nespokojen/a

Nabízí navíc společně strávený čas rodiče a dítěte, je pestrý a atraktivní pro děti i pro dospělé. Významně posiluje vazbu rodin ke knihovnám, vytváří přirozený prostor pro socializaci dětí i rodičů a přispívá k vytváření pravidelných čtenářských návyků. Velmi pozitivně je hodnocena osobnost a odbornost knihovnic/knihovníků, lektorek/lektorů programů, kvalita a vyvážená obsahová a tematická skladba programů i forma – promyšlená kombinace čtení, divadla, pohybu, zpívání a tvoření. Ceněna je tematická pestrost programu a možnost objevovat nové knihy. Řada respondentů rovněž uvedla, že projekt u nich podporuje komunitu.

Konkrétní přínosy pro děti

„Syn má už velmi bohatou slovní zásobu. Když se setkáváme s lidmi, kteří ho moc neznají, často pozitivně hodnotí, jak dobře na svůj věk mluví. Jak se mu slovní zásoba postupně rozšiřuje, rozvíjí se i jeho myšlení. Je potom velmi rozvyprávěný a myslím, že knihy na to mají velký vliv.“

„Naučila se v klidu sedět a poslouchat příběhy, což je důležité pro školu. Myslím si, že soustředěnost nebo schopnost udržet pozornost má z toho programu.“

- **Rozvoj pozornosti a soustředění:** Děti se postupně učí v klidu sedět, naslouchat příběhu a reagovat na děj, rozvíjí se schopnost udržet pozornost – od krátkých chvil k delšímu příběhu; navazující aktivita (tvoření, hra) pomáhá udržet koncentraci a propojit příběh s konkrétní činností, rozvíjí se trpělivost, čekání na „svůj“ prostor a respektování pravidel; schopnost soustředit se a naslouchat se následně přenáší do prostředí mateřské i základní školy.
- **Rozvoj slovní zásoby a vyjadřovacích schopností:** Čtení a poslech příběhů obohacuje děti o nová slova, diskuse s knihovnicí či knihovníkem a zapojení do aktivit podporují schopnost souvisle mluvit, pravidelná účast posiluje jistotu v komunikaci a odbourává ostych dětí.
- **Rozvoj čtenářských rituálů:** Programy v projektu poskytují rámec, díky němuž se doma vytvářejí pravidelné čtenářské návyky a vytváří se přirozený a radostný vztah ke knihám – bez tlaku, spontánně; děti sahají po knihách samy, berou je jako běžný předmět, kniha se stává „přirozenou součástí dne“, podobně samozřejmou jako hračka; rozmanitost forem čtení (večerní čtení, Albi tužka, audioknihy...) rozšiřuje čtenářský svět dítěte; rodiče čtou častěji, což dále posiluje vztah dítěte ke knihám.
- **Podpora vztahu ke knihám a rozvoj předčtenářských dovedností:** Zvyšuje se motivace dětí číst si doma i chodit do knihovny, učí se pracovat s knihou, mají zájem o obrázky, říkanky, později i o kratší příběhy; rodiče často uvádějí, že projekt je pro ně impulzem číst častěji, pravidelněji a zapojovat děti aktivněji.
- **Zlepšení sociální dovednosti a komunikace s vrstevníky:** Společné čtení a tvoření vytváří prostředí, kde děti spolupracují a komunikují, opakované setkávání buduje pocit bezpečí a důvěry, děti se postupně učí sdílet, respektovat ostatní a fungovat podle kolektivních pravidel.

- **Budování vztahu ke knihovně jako bezpečnému a komunitnímu prostředí:** Děti vnímají knihovnu jako přirozené, bezpečné a příjemné místo (znají lidi i prostředí), orientují se zde, cítí se vítané, chovají se uvolněně a těší se sem; tento vztah vzniká spontánně díky častým návštěvám, známým rituálům a kontaktu se stejnou knihovnicí či knihovníkem; to vše buduje důvěru a stabilitu; děti si zvykají na to, že knihovna je místem, kam se chodí pravidelně, stává se součástí jejich pravidelného programu. Půjčené knihy propojují domov a knihovnu.
- **Samostatnost v knihovně:** Starší děti se začínají po knihovně pohybovat samostatněji, vybírají si knihy, komunikují s knihovnicí/knihovníkem a postupně zvládají pobyt bez neustálé přítomnosti rodiče.
- **Motorika, tvořivost a praktické dovednosti:** Tvoření, rukodělné a výtvarné aktivity posilují jemnou motoriku, děti si zkoušejí nové materiály a techniky (některé poprvé v životě), cvičí si také šetrné zacházení s knihou.
- **Knihovna jako komunitní místo:** Děti zažívají knihovnu jako místo setkávání s vrstevníky, rodinami a „známými tvářemi“, vnímají ji jako prostor společného objevování, nejen jako místo pro půjčení knih.
- **Dlouhodobý pozitivní vztah:** Díky programu berou děti knihovnu jako místo, kde je čeká příjemný zážitek, nové podněty a kam chtějí jít i mimo „projektový“ program.

Přínosy pro rodiče

„Pro mě je to primárně o tom času s dítětem, kvalitnější společný čas.“

- **Důležitý podpůrný prvek rodičovství:** Nabízí inspiraci, komunitu, kvalitní a dobře strukturovaný společný čas s dítětem v klidném, nerušeném prostředí mimo domov.
- **Inspirace pro domácí čtení a práci s knihou:** Přináší nové nápady a dovednosti pro domácí čtení, zlepšuje se jistota rodičů v práci s knihou (jak číst, jak zapojit dítě, jak je vést ke čtení a čtenářství atd.). Velmi ceněno je doporučení (knížek, aktivit...) knihovnicemi/knihovníky.
- **Celková podpora rodičovských kompetencí směrem k dítěti v raném věku:** Jako významná výhoda je vnímáno, že aktivity jsou obvykle koncipovány tak, aby je mohly děti s podporou rodiče zvládnout. Program se jeví jako pestrý a atraktivní nejen pro děti, ale i pro dospělé. Velmi pozitivně je hodnocena atmosféra akcí a jejich organizace.
- **Sociální kontakt a komunita rodičů:** Projekt poskytuje prostor pro sdílení zkušeností a setkání s podobně naladěnými rodiči; oceňována je možnost mluvit o výchově, vývoji dítěte a sdílet běžné starosti. Posiluje se vnímání knihovny jako místa podpory rodičovství a také význam čtení v raném dětství. Rodiče se zde přirozeně potkávají, navazují a budují přátelství. Zejména

v menších obcích tak vzniká uvolněná a stabilní komunita pravidelných návštěvníků-rodičů.

- **Roste pozitivní vztah celé rodiny ke knihovně:** Knihovna se stává přirozenou součástí života rodiny, rodiče začínají navštěvovat knihovnu pravidelně (někdy i poprvé v životě), díky projektu tak vzniká dlouhodobý návyk návštěv knihovny.
- **Nízká bariéra vstupu a flexibilita:** Program je bezplatný, blízko domova a bez povinné registrace, je tak přístupný i rodičům, kteří by placené aktivity nevyužili.

„Řekla bych, že tak ze 70–80 % je program zaměřený na dítě, ale i rodiče si z něj odnášejí hodně. Mě osobně to často baví a jsem překvapená, jak skvěle to knihovnice zpracovávají.“

Přes celkově velmi pozitivní hodnocení vyplynula z odpovědí, byť zmíněna ojediněle či zřídka, i některá negativa akcí či problémy bránící jejich návštěvě:

- nepravidelnost či nedostatečná frekvence akcí;
- nedostatečná informovanost o projektu a jednotlivých akcích;
- pocit, že program není dost „strukturovaný“ nebo že je „příliš klidný“;
- obavy rodičů z chování jejich dětí, ale také z neznámého prostředí knihovny;
- nízké sebevědomí rodičů ohledně práce s knihou, sociální srovnávání a obavy z hodnocení (= omezené zapojení rodičů s nižším vzděláním a socioekonomickým statusem);
- vnímání knihovny pouze jako „tichého prostoru“;
- nedostatek času, pracovní vytížení rodičů;
- časová nedostupnost akcí např. pro otce (většinou dopoledne);
- nevhodný čas ve vztahu k jiným aktivitám (kroužkům);
- pochyby o vhodnosti čtení a problematice čtenářství pro tuto věkovou skupinu dětí.

Některé z těchto problémů knihovny (alespoň částečně) řešit mohou, u zbývajících mohou svým přístupem a vstřícností k řešení rodinám alespoň přispět či pomoci.

Pokračování v příštím čísle – poznatky z rozhovorů s knihovnicí; ty doplnily pohled na organizaci programu, kapacity knihoven, regionální odlišnosti apod.; nejdůležitější závěry a doporučení pro další rozvoj projektu.

ZLATA HOUŠKOVÁ je významná česká knihovnice, pedagožka a lektorka. Je odbornou garantkou projektu Bookstart. Je též dlouhodobou spolupracovnicí časopisu Čtenář.

Platová situace v českých knihovnách

Pohled z průzkumu 2025

VÍT RICHTER / richter@nkp.cz

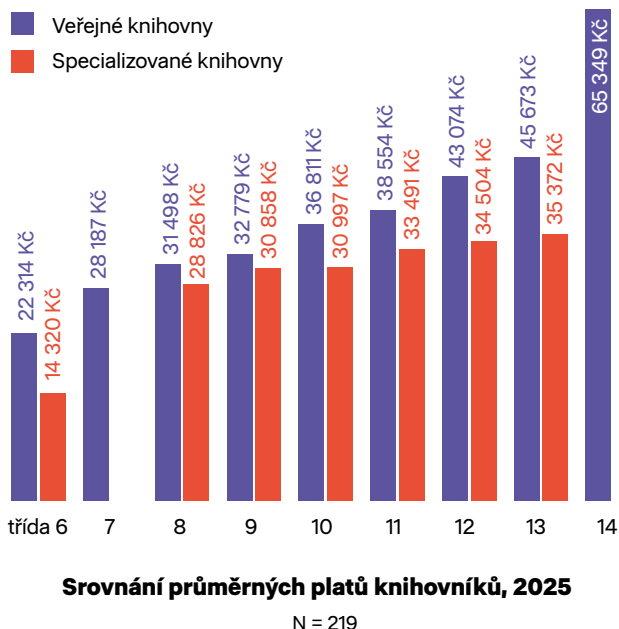
Národní knihovna nastavuje pravidelně zrcadlo personální situaci v českém knihovnictví. Průzkum realizovaný v roce 2025 (s daty za rok 2024 a první čtvrtletí 2025) přinesl odpovědi od 312 knihoven, zaměstnávajících téměř pět tisíc pracovníků.¹ Ačkoliv zpráva mapuje i demografii či vzdělávání, nejpalčivějším tématem zůstává finanční ohodnocení. Data bohužel potvrzují dlouhodobý trend: knihovnictví je oborem s vysokou kvalifikací, ale nízkou mzdovou konkurenceschopností, kde tarifní systém nestíhá reagovat na realitu trhu práce.

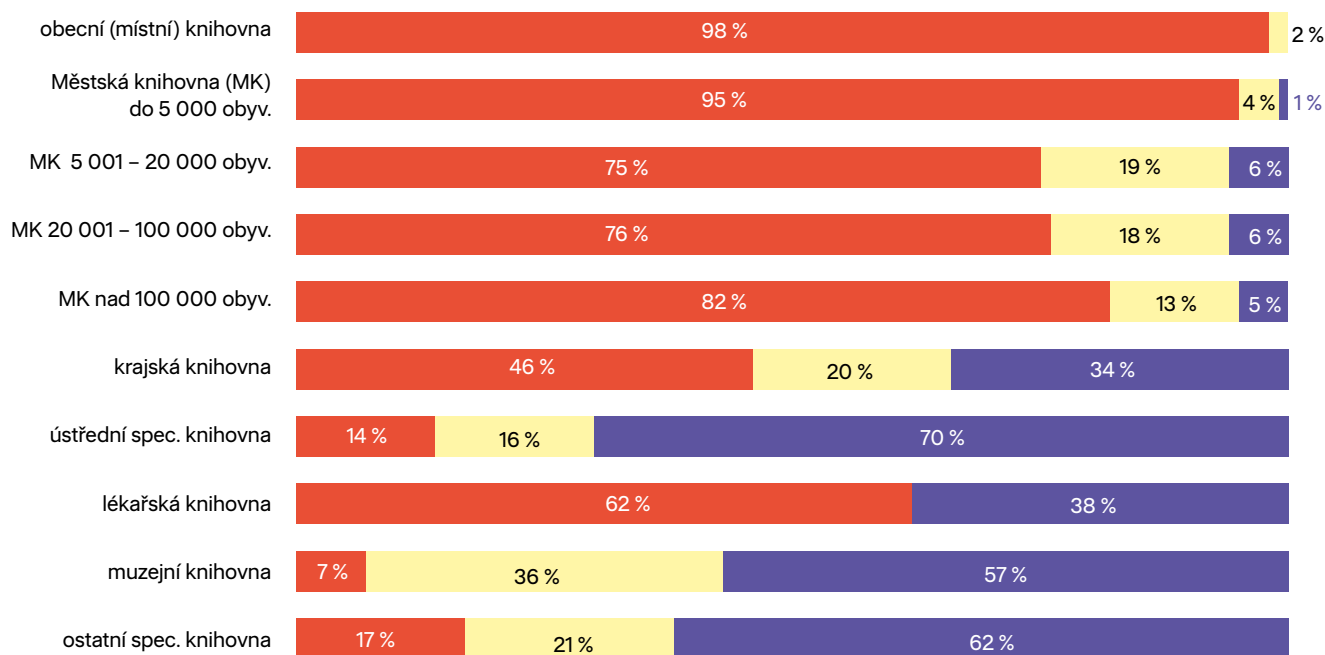
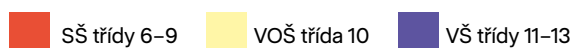
Platové podmínky v knihovnách jsou dlouhodobě systémově podhodnocené. Průměrné hrubé měsíční platy odborných knihovníků v nejčastějších platových třídách 8–10 dosahují 31 446 až 36 350 Kč (data za 1. čtvrtletí 2025). Tyto částky zůstávají výrazně pod celostátním mediánem mzdy 41 739 Kč a průměrnou mzdou 46 165 Kč (údaje za rok 2024). Pracovníci

zařazení v platových třídách 8–10 mají tak plat nižší oproti průměrné mzdě v rozmezí od 31 % do 21 %. Pouze zaměstnanci zařazení do 12. a vyšších platových tříd se blíží republikovému mediánu a průměru, avšak těch je menšina.²

Většina knihovníků je zejména ve veřejných knihovnách³ stále „uvězněna“ v nižších třídách. Nejčastěji jsou odborní pracovníci zařazení do 9. platové třídy (38 %) a 8. platové třídy (22 %). Tyto třídy jsou primárně určeny pro středoškolské nebo vyšší odborné vzdělání, nikoliv pro magisterské tituly, kterými mnozí knihovníci disponují. Do třídy 10 a vyšších, které by měly odpovídat vysokoškolské kvalifikaci, je zařazeno pouze 38 % pracovníků, přestože vysokoškolské vzdělání má již polovina z nich.

Existuje zde však propastný rozdíl mezi typy knihoven. Veřejné knihovny, zejména ty menší, mají většinu zaměstnanců (63 %) soustředěnu ve třídách 8 a 9. V malých obecních knihovnách spadá dokonce 98 % úvazků do tříd 7–9. Takové zařazení často neodráží skutečnou náročnost práce ani dosažené vzdělání zaměstnanců. Naproti tomu specializované knihovny dokáží kvalifikaci svých lidí zohlednit lépe – ve třídách 10 až 12 zde pracuje výrazně vyšší podíl zaměstnanců, přičemž ve třídě 12 je to celých 34 % úvazků, oproti pouhým 5 % ve veřejných knihovnách. Přestože do knihoven přicházejí vzdělaní odborníci (často i z jiných oborů), systémová místa ve veřejných knihovnách – zejména těch menších městských a obecních – jsou fixována v nižších třídách.

Rozložení platových tříd v různých typech knihoven, 2025

N = 219

Téma, které v posledních letech rezonuje stále silněji, je institut tzv. zaručeného platu podle § 112 Zákoníku práce a nařízení vlády č. 341/2017 Sb. Průzkum ukázal, že tarifní tabulky, podle kterých jsou odměňováni knihovníci, jsou nastaveny tak nízko, že u významné části zaměstnanců nepokrývají ani zákonné minimum. Nejvyšší objemy dorovnání se týkají platových tříd 6–9. Celkový měsíční objem prostředků vynakládaných na dorovnání v těchto třídách činil ve sledovaných knihovnách téměř milion korun (978 796 Kč). Tato situace de facto degraduje smysl tarifního systému. Pokud knihovna musí použít prostředky na „dorovnání“ základu, nezbývají finance na odměňování kvality a výkonu. Osobní příplatek tak přestává být nástrojem motivace a stává se jen nutnou záplatou k dosažení legální výše mzdy.

To umocnil fakt, že od 1. ledna 2025 došlo k navýšení všech platových tarifů o 1 400 Kč měsíčně. Průzkum zjišťoval, zda zřizovatelé poskytli knihovnám odpovídající navýšení mzdového fondu. Pouze 66 % knihoven uvedlo, že obdržely navýšení mzdových prostředků (z toho 34 % pouze na tarify a 32 % i na dorovnání zaručeného platu). Celých 7 % knihoven nedostalo žádné navýšení a další část jen částečné. To v konečném důsledku znamená, že reálný přírůstek na výplatní pásce mnoha knihovníků byl nižší, než zákonné navýšení předpokládalo, a v některých případech dokonce nulový, protože ředitelé museli snížit osobní ohodnocení, aby pokryli vyšší nárokový tarif.

Výsledky průzkumu z roku 2025 vykreslují obraz profese, která je vnitřně stabilní a vysoce odborná, ale vnějškově nedoceněná. Knihovny se snaží držet krok s digitální dobou – 50 % knihovníků má vysokoškolské vzdělání, knihovny rozšiřují své funkce na vzdělávací, kulturní i komunitní centra a roste poptávka po IT specialistech – ale mzdový systém zůstává zaseknutý v minulosti. Mzdový systém v knihovnách tak připomíná snahu postavit moderní digitální dálnici s rozpočtem na údržbu polní cesty. Bez systémových změn bude obtížné zajistit atraktivitu knihovnické práce v době rostoucích nároků na digitální, vzdělávací a komunitní služby.

Proč jsou v knihovnách nízké platy?

Příčiny nízkých platů v českých knihovnách jsou komplexní a vyplývají ze strukturálního nastavení odměňování ve veřejné správě, způsobu financování ze strany zřizovatelů i dlouhodobého podcenění samotné profese. Na základě analýzy dat z roku 2025 lze identifikovat tři hlavní faktory:

1. Systémový nesoulad mezi složitostí vykonávaných činností a tarifním zařazením

Jednou z klíčových příčin je nastavení katalogu prací a praxe zařazování zaměstnanců do platových tříd, které často

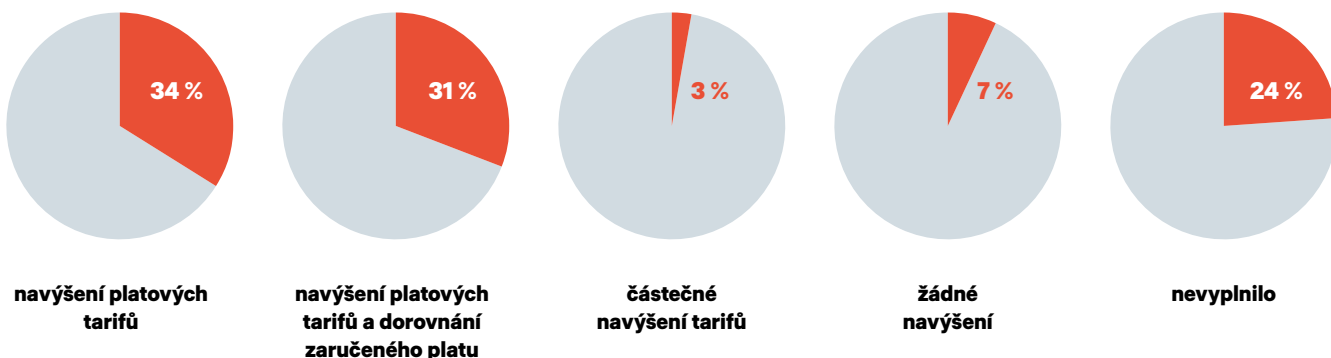
neodpovídají jejich skutečné kvalifikaci a náročnosti vykonávané práce.

- Platové tarify stanovuje nařízení vlády č. 341/2017 Sb., o platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě (v aktuálním znění).⁴ Pro zaměstnance knihoven, včetně knihovníků, se uplatňuje tabulka č. 1, která vymezuje nejnížší tarify v rámci veřejného sektoru, zejména ve srovnání s učiteli, zdravotnickými pracovníky, příslušníky armády apod.⁵
- Dlouhodobým trendem veřejných knihoven provozovaných obcemi je rozšiřování jejich role směrem ke vzdělávacím, kulturním a komunitním centrům. Knihovny se staví, rekonstruují a modernizují, tj. transformace v praxi probíhá,⁶ avšak zařazení pracovníků do platových tříd se zpravidla nemění. Nejvýrazněji se tento problém projevuje ve veřejných knihovnách, kde v malých obecních knihovnách spadá 98 % úvazků do platových tříd 7–9. Naproti tomu specializované knihovny dokáží častěji zařazovat vysokoškolsky vzdělané pracovníky do tříd 10–12.
- Knihovnické pozice ve veřejných knihovnách jsou podle nařízení vlády č. 222/2010 Sb., kterým se stanoví Katalog prací, zařazeny převážně do nižších platových tříd (6–10, nejčastěji 8–9), které neodrážejí aktuální náročnost práce. Rostoucí požadavky na vzdělávací a digitální kompetence, komunitní služby, projektové řízení či práci s umělou inteligencí nejsou adekvátně finančně ohodnoceny. Ze strany provozovatelů a vedení knihoven je zároveň patrná nízká ochota navyšovat platové třídy v návaznosti na složitost vykonávané práce.

2. Nedostatečné dofinancování mandatorních výdajů

Dalším zásadním problémem je způsob, jakým zřizovatelé (obce, města a kraje) reagují na legislativní změny ve mzdové oblasti. Pokud stát nařídí zvýšení tarifů nebo stanoví zaručený plat, neznamená to automaticky, že knihovny obdrží prostředky potřebné k pokrytí těchto nákladů.

- Veřejné knihovny jsou převážně financovány z veřejných rozpočtů (obcí, krajů a Ministerstva kultury). V menších obcích není knihovna často vnímána jako priorita.
- Po zvýšení tarifů o 1 400 Kč, které stanovila vláda s účinností od 1. 1. 2025, obdrželo plné finanční krytí těchto nákladů (včetně dopadů na zaručené mzdy) pouze 32 % knihoven. Celých 7 % knihoven nezískalo žádné dodatečné prostředky.
- Základní tarifní tabulky jsou nastaveny natolik nízko, že často nedosahují ani zákonem stanovené zaručené mzdy, odpovídající náročnosti práce. To vytváří začarovaný kruh v rozpočtech knihoven, které jsou nuceny hradit rozdíl mezi tabulkovým platem a zákonným minimem. Nejvíce se tato situace týká pracovníků zařazených do 6.–9. platové třídy.
- V důsledku nedostatečného pokrytí nárůstu tarifů a zaručených platů ze strany zřizovatelů jsou knihovny nuceny tyto výdaje kompenzovat z vlastních zdrojů. V praxi to znamená omezování osobních příplatků a odměn, což vede k tomu, že reálný plat zaměstnance neroste nebo stagnuje. Finanční prostředky se pouze přesouvají z nenárokových složek do složek nárokových.

Kompenzace mzdových prostředků ze strany zřizovatele, 2025

N = 216

3. Nízká společenská prestiž a vnímání profese

Analýza dále ukazuje, že úroveň financování knihoven odráží způsob, jakým zřizovatelé i veřejnost vnímají hodnotu knihovnické práce. Platy v knihovnách rostou pomaleji než v soukromém sektoru nebo v jiných oblastech veřejné sféry (např. IT či zdravotnictví). I přes celkové navyšování platů ve veřejném sektoru zůstávají knihovny na jeho spodní hranici.

- Knihovnictví se dlouhodobě potýká s nízkou společenskou prestiží a nedostatečným uznáním ze strany zřizovatelů. Profese je často vnímána zjednodušeně, například pouze jako půjčování knih, což oslabuje vyjednávací pozici knihoven při žádostech o finanční prostředky. Zřizovatelé často nevěnují dostatečnou pozornost skutečným potřebám knihoven.
- Stereotypní hodnocení knihovnické profese má historicky danou příčinu také v tom, že knihovny se výrazně odlišují svou velikostí, funkcí, typem, specializací, okruhem svých uživatelů. Z toho potom plynou zjednodušené pohledy na celou profesi.
- Stereotypní vnímání profese redukuje knihovnictví na „pouhé půjčování knih“, přestože se knihovny transformují v multifunkční vzdělávací, kulturní, komunitní a digitální instituce. Tento pohled negativně ovlivňuje alokaci rozpočtů i možnosti oborové advokacie. Respondenti průzkumu opakovaně uvádějí nízkou prestiž profese jako jeden z klíčových problémů.
- Mnohé knihovny postrádají systematickou personální práci. Nemají profesionální personalisty ani koncepci řízení lidských zdrojů, což ztěžuje efektivní obhajobu mzdových požadavků a nastavení kariérního růstu. Podobná situace panuje i na úrovni provozovatelů knihoven. Častým jevem je nízké platové zařazení vedoucích pracovníků knihoven, které neodpovídá složitosti jejich práce, což se následně promítá i do nízkých platů ostatních zaměstnanců.
- Profese je silně feminizovaná (83 % žen), což historicky souvisí s nižším ohodnocením „ženských“ profesí v oblasti kultury a vzdělávání. Muži převažují zejména v technických rolích, které bývají finančně lépe ohodnoceny.
- Mnoho knihoven postrádá aktivní advokacii. Neexistuje vlastní strategie řízení lidských zdrojů (HR strategie) ani dostatečně silné oborové zastoupení při prosazování zájmů vůči politické reprezentaci. To výrazně komplikuje vyjednávání o vyšších platech. Odbory, knihovnická sdružení i vedení samotných knihoven jen omezeně upozorňují na potřebu adekvátního odměňování.

Nízké platy v knihovnách jsou výsledkem kombinace zastaralého tarifního systému, který neodpovídá vysoké kvalifikaci knihovníků, a nespolehlivého mechanismu financování, kdy zřizovatelé nepokrývají nárůst mandatorních výdajů. Ředitelé

knihoven jsou tak nuceni rozpouštět motivační složky platů do základních tarifů, aby splnili zákonné minimum. Příčinou může být i konzervatismus provozovatelů knihoven i jejich vedení při zařazování pracovníků do platových tříd bez ohledu na měnící se složitost knihovnické práce. To vede k dlouhodobé stagnaci reálných mezd pod celostátním mediánem i průměrem. Jednotlivé příčiny se vzájemně posilují a vyúsťují v nedostatek kvalifikovaných pracovníků, pomalou generiční obměnu a přetížení stávajících zaměstnanců. Bez revize platových tabulek, katalogu prací a zajištění adekvátního financování a také posílení oborové advokacie se situace v knihovnách zřejmě v dohledné době nezmění. ●

- 1 Podrobné informace o platových poměrech v knihovnách i o celém průzkumu jsou k dispozici v závěrečné zprávě: PILLEROVÁ, Vladana a Vít RICHTER. *Analýza věkové, vzdělanostní a mzdové struktury pracovníků knihoven v České republice 2025: zpráva z průzkumu*. Online. Praha: Národní knihovna ČR, 2025 [cit. 2026-01-13]. Dostupné z: ipk.nkp.cz/docs/2025_Zprava_analyza.pdf.
- 2 Údaje o platech a třídách se netýkají pracovníků působících ve vysokoškolských knihovnách a knihovnách AV ČR, které používají odlišné tarifní tabulky. Průměrný plat středoškoláka v těchto knihovnách činil v 1. čtvrtletí roku 2025 33 901 Kč a vysokoškoláka 38 782 Kč.
- 3 Pojem „veřejná knihovna“ je pro účely tohoto příspěvku používán pro knihovny provozované či zřizované obcí, krajem a státem.
- 4 Dostupné z: zakonyprolidi.cz/cs/2017-341
- 5 Nejnížší stanovení platových tarifů se samozřejmě netýká pouze knihovníků, ale všech povolání v kultuře a v dalších oborech a oblastech, které nemají zvláštní, preferovanou tabulku tarifů.
- 6 V letech 2021 až 2027 budou podpořeny investice do výstavby a rekonstrukcí knihoven částkou cca 3 miliardy Kč.
- 7 Nařízení vlády č. 222/2010 Sb., o katalogu prací ve veřejných službách a správě (v aktuálním znění). Dostupné z: zakonyprolidi.cz/cs/2010-222

VÍT RICHTER je významný český knihovník, mimo jiné člen redakční rady časopisů *Čtenář* a *Knihovna: knihovnická revue*, též je emeritním ředitelem Knihovnického institutu a emeritním předsedou Ústřední knihovnické rady.

Moderní revue pro literaturu, umění a život

KATEŘINA SPURNÁ / katerina.spurna@nm.cz

Zakladateli *Moderní revue*, časopisu úzce souvisejícího s moderními literárními směry, jako byly symbolismus či dekadence, byli překladatel, literární a výtvarný kritik Arnošt Procházka (1869–1925) a básník a překladatel Jiří Karásek ze Lvovic (1871–1951). První číslo tohoto periodika věnujícího se beletrii, výtvarnému umění a literární teorii a kritice vyšlo v roce 1894 a jedním z impulzů, který vedl dva výše uvedené autory k založení samostatného periodika, byl názorový rozchod s významným literárním kritikem F. X. Šaldou (1867–1937) a jeho pojetím literatury a s tím spojené jisté omezení publikačních možností v dobových časopisech. Vydávání nového periodika, jež poskytovalo platformu především pro mladé autory, od počátku provázely určité finanční problémy a obtíže s distribucí, protože převážná většina činností a finančních nákladů ležela na bedrech A. Procházky. Od počátku 20. století se pozornost autorů a redaktorů přesouvala od počátečního symbolismu a dekadence spíše k novoromantismu a novoklasicismu. Po první světové válce začal tematicky převažovat nacionální tón. Z významných příspěvů *Moderní revue* je třeba zmínit např. básníka a výtvarníka Karla Hlaváčka (1874–1898), který zde publikoval i své ilustrace, dále básníka Otokara Březinu (1868–1929) nebo prozaika a dramatika Viktora Dyka (1877–1931). Od roku 1895 s periodikem spolupracoval polský dekadentní spisovatel Stanisław Feliks Przybyszewski (1868–1927). Další významnou osobností, jejíž jméno je spojeno s *Moderní revu*, byl spisovatel a literární kritik Miloš Marten (1883–1917), který v periodiku působil především v jeho druhém, „novoromantickém“

období. V časopise byly v originálním znění i v překladech uveřejňovány i texty četných cizojazyčných autorů, např. básníků Arthura Rimbauda (1854–1891), Charlese Baudelaira (1821–1867) nebo Paula Verlainea (1844–1896). Značná pozornost byla věnována i výtvarné složce, jež hledala inspiraci ve francouzských periodikách obdobného zaměření. Kromě toho byl formou kritik a studií důraz kladen na výtvarné umění jako takové. Od roku 1907 se v *Moderní revu* začaly objevovat recenze na hudební díla. Za války vycházel časopis v omezené

podobě, po roce 1918 se v souvislosti se změnou státnosti objevují i texty komentující společenské dění. Souběžně s časopisem vycházela, mj. za účelem zlepšení jeho finanční situace, *Knihovna Moderní revue*. Té bylo vydáno celkem 77 svazků a byli v ní prezentováni především autoři, již byli představeni v kmenovém periodiku. *Moderní revue* byla od počátku silně vázána na osobu svého vydavatele Arnošta Procházku a bezprostředně po jeho smrti v roce 1925 zanikla. Poslední číslo vyšlo v březnu a bylo dedikováno svému zakladateli. ●

OPELÍK, Jiří (ed.) et al. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce, díl I, M–O*. Praha: Academia, 2000, s. 301–309 (heslo *Moderní revue pro literaturu, umění a život*, autor hesla Luboš Merhaut); LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 391–393.

KATEŘINA SPURNÁ je vedoucí oddělení časopisů Národního muzea.

Moderní revue pro literaturu, umění a život, roč. 31, 1925, č. 5–12.

Knihovna Národního muzea, odd. časopisů, sign. Z 4 G 2

Ratibor a jeho místo v kulturním a politickém životě východních Čech

MARTINA OPRŠALOVÁ DAŠKOVÁ / m.oprsalova.daskova@muzeumhk.cz

První ročník *Ratiboru* vycházel v Jaroměři od září 1884 jako týdeník. Vlastníkem, vydavatelem a redaktorem se stal tehdy třídvacetiletý spisovatel Pavel Albieri (vlastním jménem Jan Mucek).

Název nového periodika upomínal na (podkrkonošského) vladku Ratibora, jenž se účastnil Libušina soudu v Rukopise zelenohorském a jeho známá slova „Nechvalno nám v Němciech iskati pravdu. U nás pravda po zákonu svatu.“¹ Již tímto způsobem dával list najevo, jak vlastenecký obsah bude přinášet. Redakce hned v prvních řádcích upozornila na to, že v tomto podkrkonošském regionu, kde se slévá živel český i německý, dosud scházel ryze český list, zatímco německé byly hned dva. „V krajině takové jest list, slovo tištěné a rozšiřované v massách, velikým činitelem a pracovníkem na roli národní.“ Již o dva roky později se působiště časopisu přesunulo do Hradce Králové a začala jeho nová éra v rozšířené podobě, s větším působištěm i čtenářským zázemím. List postupně několikrát změnil podtitul i obsahové zaměření. Přinášel politické i regionální zprávy, vlastivědné a historické exkurzy do regionu Královéhradecka, fejetony, beletrii a přílohy jako například *Podhořan*, *Revue Ratiboru* či *Obrazy života*.

V roce 1889 se vlastníky a vydavateli časopisu stali známí hradečtí tiskaři bratři Peřinové. V úvodníku se František Peřina obrátil na čtenářům s poukazem na staronové programové zaměření listu. „Budeme, čím jsme byli. Heslem naším bylo a bude obecné dobro a usilovná vlastenecká práce i budeme ze všech sil pracovat k tomu, aby se jí účastnil každý Čech.“ Pavel Albieri zůstal nakrátko již jen redaktorem zábavné části časopisu. Zanedlouho odešel do zahraničí

kvůli rozpadu svého manželství se spisovatelkou Pavlou Moudrou². Redaktory listu byli nadále František a Antonín Peřinové, ale i další osobnosti jako Ferdinand Fňouk či Jan Spáčil Žeranovský.

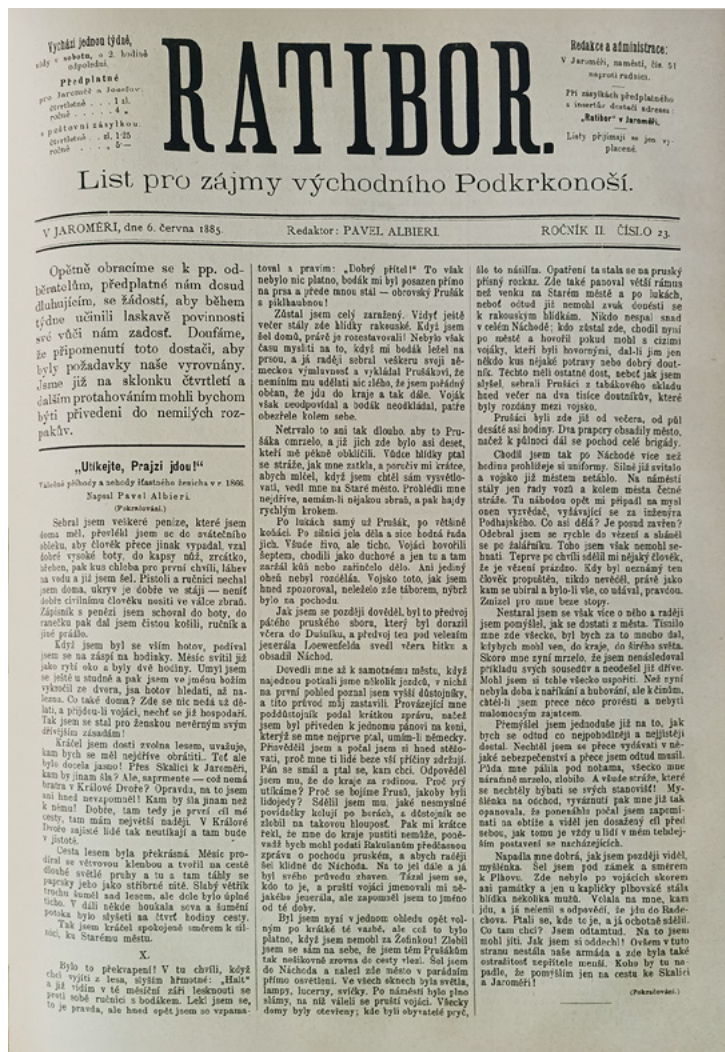
V roce 1913, kdy *Ratibor* vstoupil do třicátého roku svého působení, uveřejnila redakce jubilejní glosu, kde se zamýšlí nad uplynulými česko-německými zápasy na vlasteneckém poli. Kladně hodnotí přínos listu národní věci, dodává posilu do příchodných bojů a vyzdvihuje svou nestrannost. „Tak, jak jsme

šli, půjdeme dál. Bez ohledu napravo, nalevo, bez jakéhokoliv závazku ke stávajícím českým stranám, bez závislosti na populárních veličinách, vedeni jen a jen poctivou, mužnou snahou prospěti všeobecnému vývoji a pokroku našeho lidu, naší národní práce a kultury.“ Nicméně časopis vycházel již jen do roku 1916, kdy zanikl ve víru světové války.

Ratibor je veřejně přístupný v digitální knihovně Studijní a vědecké knihovny Hradec Králové. ●

- 1 Dostupné z: rukopisy-rkz.cz/rkz/text/rkztxt.htm#kap1.2
- 2 Dostupné z: svkhk.cz/Vzdelavani-uzivatele/Clanky/Regionalni-osobnosti.aspx

MARTINA OPRŠALOVÁ DAŠKOVÁ je odbornou knihovnicí a kurátorkou sbírkových fondů Muzea východních Čech v Hradci Králové.

Srpen

Před 130 lety, **10. 8. 1896**, se narodila **Milena Jesenská** († 1944), česká novinářka, spisovatelka a překladatelka; známá je hlavně svým přátelstvím a korespondencí s Franzem Kafkou, jehož několik povídek přeložila do češtiny. Knižně vyšly Kafkovy *Dopisy Mileně*. Zemřela v koncentračním táboře v Ravensbrücku.

Před 95 lety, **12. 8. 1931**, se narodil **Jiří Stránský** († 2019), český spisovatel, scenárista, dramatik, překladatel a básník; v 50. letech byl vězněn komunistickou justicí v pracovních táborech po vykonstruovaném procesu. K jeho nejznámějším dílům patří román *Zdivočelá země* (adaptováno pro film a televizní seriál) a jeho pokračování *Aukce* a dále např. román *Oblouk* či novela *Tóny*.

Před 70 lety, **14. 8. 1956**, zemřel **Bertolt Brecht** (* 1898), německý dramatik, básník, spisovatel, divadelní teoretik a režisér, jeden z nejvlivnějších divadelníků 20. století, autor řady her: *Třigrošová opera*, *Strach a bída Třetí říše*, *Svatá Johanka z jatek*, *Matka Kuráž a její děti*, *Kavkazský křídový kruh*, *Život Galileiho*, *Zadržitelný vzestup Artura Uie*, *Dobrý člověk ze Sečuanu*, *Švejk ve druhé světové válce* aj.

Před 90 lety, **15. 8. 1936**, zemřela italská spisovatelka **Grazia Deleddová** (* 1871), nositelka Nobelovy ceny za literaturu (1926); česky vyšly její knihy *Rozmary osudu*, *Sardinské povídky*, *Klatba*, *Ztracený chlapec*, *Holubice a jestřábi* aj.

Před 90 lety, **19. 8. 1936**, zemřel španělský básník a dramatik **Federico García Lorca** (* 1898), k jehož nejznámějším dílům patří *Cikánské romance* a hry *Yerma*, *Dům Bernardy Albové* a *Krvavá svatba*.

Před 175 lety, **23. 8. 1851**, se narodil **Alois Jirásek** († 1930), český prozaik a dramatik, proslulý svými historickými romány – k nejznámějším patří *Filosofská historie*, *Temno*, *F. L. Věk*, *Psohlavci*, *Proti všem*, *U nás* aj. Z divadelních her pak především *Lucerna* a *Vojnarka* a z další tvorby stále oblíbené *Staré pověsti české*.

Před 75 lety, **23. 8. 1951**, se narodil **Petr Šabach** († 2017), český spisovatel, známý svými humoristickými romány a povídkami, z nichž řada posloužila jako

námět pro filmy Jana Hřebejka (*Šakalí léta*, *Pelíšky*, *Pupendo*, *U mě dobrý*) a Ondřeje Trojana (*Občanský průkaz*). K nejznámějším knihám patří *Hovno hoří*, *Babičky*, *Opilé banány*, *Občanský průkaz*, *Máslem dolů*, *Rotschildova flaška* aj.

Před 90 lety, **24. 8. 1936**, se narodila britská spisovatelka **A. S. Byattová** († 2023), autorka proslulého románu *Posedlost* (byl zfilmován a vyšel i česky), za který dostala v roce 1990 cenu Booker Prize; česky dále vyšly povídky *Matissova poselství*.

Před 170 lety, **27. 8. 1856**, se narodil **Ivan Franko** († 1916), ukrajinský básník, spisovatel, dramatik, esejista a literární kritik, organizátor kulturního života, národní buditel, politik, historik, etnograf, filozof a překladatel; česky vyšly např. výběry z básní *Poesie* a *Uvadlé listí*.

Před 480 lety, **31. 8. 1546**, se narodil **Daniel Adam z Veleslavína** († 1599), český nakladatel, spisovatel, bohemista, lexikograf, historik, filozof, překladatel, organizátor literární činnosti, humanista a vysokoškolský pedagog; mj. se zasloužil o vydání *Bible kralické*.

Září

Před 110 lety, **4. 9. 1916**, zemřel **José Echegaray** (* 1832), španělský dramatik, politik, matematik a ekonom, nositel Nobelovy ceny za literaturu (1904), kterou obdržel společně s francouzským básníkem Frédéricem Mistralem; ve své době jeden z nejhranějších dramatiků (např. hry *Šílený bůh*, *Mariana*, *Mstítel* aj.).

Před 130 lety, **5. 9. 1896**, se narodil rakouský spisovatel **Heimito von Doderer** († 1966), z jehož díla vyšly česky romány *Vodopád*, *Merovejci aneb Totální rodina* a nejznámější *Strudlhofské schody*.

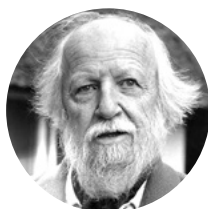

Před 110 lety, **13. 9. 1916**, se narodil **Roald Dahl** († 1990), britský romanopisec, povídkář a scenárista narozený ve Walesu norským rodičům; autor populárních knih pro děti a mládež *Karlík a továrna na čokoládu*, *Jakub a obří broskev*, *Matylda*, *Obr Dobr* a *Čarodějnice* aj. Česky vyšly také jeho četné povídky ve svazcích *Jedenadvacet polibků*, *Milostné rošády* nebo *Roald Dahl od A do Z*. Mnohá díla byla zfilmována, např. *Obr Dobr* režisérem Stevenem Spielbergem.

Před 95 lety, **14. 9. 1931**, se narodil **Ivan Klíma** († 2025), český spisovatel a dramatik, patřil k nejprekládanějším českým autorům; mj. napsal romány *Hodina*

ticha, *Soudce z milosti*, *Milostné léto*, *Láska a smetí*, *Čekání na tmu*, *čekání na světlo*, *Ani svatí, ani andělé*, knihy povídek *Má veselá jitra*, *Moje první lásky*, *Má zlatá řemesla*, knihu o životě a díle Karla Čapka *Velký věk chce mít též velké mordy* nebo dvojdielnou autobiografii *Moje šílené století*.

Před 115 lety, **19. 9. 1911**, se narodil anglický spisovatel, básník, esejista a dramatik **William Golding** († 1993), nositel Nobelovy ceny za literaturu (1983); proslavil se hlavně svým prvním románem *Pán much* s tématem konfliktu mezi lidským přirozeným barbarstvím a civilizujícím vlivem rozumu; česky dále vyšly jeho romány *Věž*, *Dědicové*, *Ztroskotání Christophera Martina* a *Dvojitý jazyk*. Za román *Rituály přechodu* dostal cenu Booker Prize (1980).

Před 160 lety, **21. 9. 1866**, se narodil anglický spisovatel **Herbert George Wells** († 13. 8. 1946), společně s francouzským spisovatelem Julesem Vernem nazývaný „otec science fiction“; autor proslulých románů *Stroj času*, *Ostrov doktora Moreaua*, *Neviditelný*, *Válka světů*, *První lidé na Měsíci*, *Za dnů komety* aj.; řada z nich byla i opakovaně zfilmována.

Před 80 lety, **22. 9. 1946**, se narodil **Arnošt Goldflam**, český herec, dramatik, režisér, pedagog a autor knížek pro děti; jako herec se objevil v řadě filmů i seriálů a také na divadle. Je úspěšným dramatikem a režisérem; autor her *Biletářka*,

Červená knihovna, *Písek*, *Ředitelská lóže*, *Doma u Hitlerů* aj.; zdramatizoval např. *Poslední aristokratku* Evžena Bočka. Pro děti napsal knížky *Standa a dům hrůzy*, *O nepotřebných věcech a lidech*, *Tatínek není k zahzení* aj.

Před 130 lety, **24. 9. 1896**, se narodil americký spisovatel **Francis Scott Fitzgerald** († 1940), často označovaný za autora tzv. jazzového věku, dnes je celosvětově považován za jednoho z nejlepších amerických spisovatelů 20. století; byl také jedním z nejvýraznějších představitelů tzv. ztracené generace. Napsal romány *Na prahu ráje*, *Krásná a prokletí*, *Velký Gatsby* a *Něžná je noc*; *Poslední magnát* zůstal nedokončen. Proslavil se také svými povídkami, jako jsou např. *Podivuhodný případ Benjamina Buttona*, *Diamant velký jako Ritz* či *Bláznivá neděle*.

Sestavil MILAN VALDEN – publicista, editor a spisovatel, dlouhodobý spolupracovník časopisu *Čtenář*.

Foto: archiv autora

NOVÝ E-SHOP

Ceiba®

Vše pro moderní knihovny
na jednom místě.

KNİHOVNÍ REGÁLY
A KNİHOVNÍ NÁBYTEK

VYBAVENÍ DĚTSKÝCH
KNİHOVEN

VŠE PRO BALENÍ KNİH
A PROVOZ KNİHOVEN

Naskenujte a nakupujte
na našem e-shopu!

eshop.ceiba.cz

SLEVA
10%

Použijte kód:

CEIBA10

Platí do 31.8.2026

konference
Knihovny současnosti

www.sdruk.cz

8.—10. 9. 2026

26

místo konání:
Vysoká škola polytechnická Jihlava
Tolstého 1556, 586 01 Jihlava 1

SDRU_K